TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS
LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

№ 8

Liepos — Gruodis

1925

Turinys.

1. Rinkimų teisė Lietuvoje (pabaiga)—*Pr. Ysakas* . . 1 psl.
2. Parlamentinė užsienio politikos kontrolė. — *Dr. Pr. V. Raulinaitis* . . . . . 23 „
3. Dovanojimas, kaip dorovės ir padorumo prievolė.— *Dr. G. Rutenbergas* . . . . . 45 „
4. Kas taisytina mūsų civiliniam procese? — *Bernardas Fridmanas* . . . . . 56 „
5. Pranešimas . . . . . 60 „
6. Atsiųstos redakcijai knygos . . . . . 60 „

Oficialinis Skyrius:

I Nauji įstatymai . . . . . 61 „
II Respublikos Prezidento įsakymai 66
III Teisingumo Ministerio įsakymai 67

Priedas:

Baudžiamojo proceso įstatymas (tęsinys): antrosios knygos 302—357 str.

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRASTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 8 | Liepos — Gruodis | 1925

Rinkimų teisė Lietuvoje.

(Pabaiga*).

Antroji dalis.

Atgimusiosios Lietuvos rinkimų teisė.

I.

Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimai.

Didysis Europos karas 1914—18 m. įgalino lietuvius atsistatyti savo sugriautą valstybę. Tendencijų į savaimingą gyvenimą lietuviuose pasireiškė daug anksčiau, nekaip čia nurodyta. Jau „Aušros" laikais galėjai pastebėti atsirandant pirmąsias naujųjų laikų kregždes. Per Vilniaus Seimą 1905 m. aiškiai buvo pasakyta, ko lietuviai nori ir ko jie sieks ateity. Rusų reakcija po 1905 m. neįstengė nuslopinti tų idėjų, tų minčių, kurios nuolat aiškėjo ir brendo jaunosios lietuvių inteligentijos mintyse, ir, pasigirdus vakaruose pirmiems šūviams, buvo ne tik inteligentui, bet ir šiaip daugiau mąstančiam lietuviui sodiečiui aišku, kad atėjo laikai, kurie gali ką nors suteikti pavergtosioms tautoms, būtent — išvaduoti jas iš svetimo jungo. Rusų pirmoji 1917 m. revoliucija sukėlė daug vilčių savo idėjoms realizuoti ir todel tų pačių metų Petrogrado Seimas, padaręs tam tikrą rezoliuciją, nustatė kelius, kuriais turėjo eiti lietuviai, vykdydami savo politikos idealus. Po to sukilo visiems viena mintis — atstatyti savo sugriautą valstybę. Ir pasilikusieji okupacijoje, ir Rusijos tremtiniai, ir Europos emigrantai, ir Amerikos lietuvių kolonijos — visi tik valstybės atstatymą turėjo galvoje. Lietuvių Taryba 1918 m. vasario mėn. 16 dieną, paskelbdama nepriklausomybės aktą, padėjo Lietuvos valstybės pamatus.

*) Žiūr. „Teisės" Nr. 6 ir 7.

1919 m. birželio mėn. 16 d. buvo sudaryta komisija Steig. Seimo rinkimų įstatymo projektui paruošti; jai pirmininkavo Vidaus Reikalų Ministeris *P. Leonas*. Į komisiją įėjo: Teisingumo Ministeris *L. Noreika*, Ministeris be portfelio žydų reikalams *M. Soloveičikas*, Valstybės Tarybos narys kun. *K. Šaulys*, Valstybės Tarybos narys *E. Draugelis*, Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo narys *A. Janulaitis*, Kauno Apygardos Teismo Pirmininkas *V. Mačys*, Kauno Apygardos Teismo Valstybės Gynėjas *R. Skipitis*, Užsienio Reikalų Ministerijos Reikalų Vedėjas dr. *D. Zaunius*, Kauno Valdybos nariai *Mik. Junavičius* ir *L. Garfunkelis*, agr. *Jonas Masiulis*, ekonomistas *Jonas Blynas* ir Kauno Miesto Tarybos narys *Kazimieras Blaževičia*. Šis projektas turėjo būti paruoštas iki 1919 m. liepos mėn. 31 d. Nustatytuoju laiku projektas buvo paruoštas ir įteiktas Valstybės Tarybai svarstyti; tas projektas trečiuoju skaitymu buvo priimtas spalių mėn. 30 d., o paskelbtas įstatymu lapkričio mėn. 20 d.

Nuo Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo paskelbimo dienos galima kalbėti apie Atgimusiosios Lietuvos rinkimų teisę. Nuo valstybės išardymo laikų visi ligi šiol buvusieji rinkimai buvo pripuolami ir neturėjo teisės pagrindo. Ir Vilniaus Seimas 1905 m. ir Lietuvos Valstybės Taryba negalėjo būti renkami paremtu rinkimų teise pamatu, bet buvo sudaryti abra pripuolamais ir nevienodais rinkimais, arba kooptacijos būdu.

1919 m. lapkričio mėn. 20 dienos įstatymas aiškiai ir nuosekliai nustatė būdą, kuriuo turi būti išrinktas Steigiamasis Seimas. Šis įstatymas buvo išleistas vadovaujantis didžiaisiais demokratybės principais ir turėjo laiduoti demokratišką valstybės sutvarkymą. Juo Lietuvos Steigiamojo Seimo nariai turėjo būti renkami visuotiniu, tiesiu, lygiu ir slaptu balsavimu proporcionaline sistema. Teisę dalyvauti rinkimuose turi visų tikybų ir tautybių Lietuvos piliečiai, tiek vyrai, tiek moterys, kuriems, pradedant daryti rinkimų sąrašus, yra suėję 21 metai amžiaus.

Iš pradžių karininkai, kareiviai ir karo valdininkai turėjo tik pasyvią rinkimų teisę, bet Panemunės sukilimas 1920 metų vasario mėn. padarė įtakos vyriausybei, ir po to buvo padarytas papildinys, kuriuo buvo suteikiamos ir kariams lygios su kitais piliečiais rinkimų teisės.

Apribotos teisės pasiliko tik toms kariuomenės dalims, kurios rinkimų dienomis turėjo eiti tarnybą priešakinėse pozicijų linijose. Kovojant už nepriklausomybę, kariuomenėje buvo daug asmenų, jaunesnių kaip 21 metų, todel karių amžius, leidęs dalyvauti rinkimuose, buvo nustatytas ne 21, bet 17 metų; čia, matyt, buvo remiamasi tuo, kad karys, kariaująs už tėvynę, yra daugiau subrendęs už tokių pat metų jaunuolį, kuris yra pasilikęs namie. Tuo būdu rinkimų teisės šiuo įstatymu buvo suteiktos beveik visiems pilnateisiams Lietuvos piliečiams. Negalėjo naudotis tomis teisėmis tie asmenys, kuriems už tėvynės išdavimą arba kitą kurią sunkią kaltę teismo sprendimu buvo at-

imtos piliečio teisės; tas nelietė svetimų valstybių teismų nuteistųjų už visokius politinius nusikaltimus. Be to, buvo atimtos rinkimų teisės tiems asmenims, kurie buvo teismo pasmerkti už nusikaltimus, žeminančius žmogaus garbę, kaip antai: vagystę, prigavimą, svetimo turto pasisavinimą, vogtų daiktų pirkimą arba slėpimą, kyšiu ėmimą, slaptą degtinės varymą ir t. t.

Pasyvioji rinkimų teisė priklauso abiejų lyčių piliečiams, vyrams ir moterims, kuriems paskutinę kandidatų sąrašams įduoti skirtą dieną būtų suėję 24 metai. Vietos valdininkai, kurie savo turimąja valdžia gali paveikti rinkimus, kaip antai: Karo Komendantas, Apskrities Viršininkas, Milicijos Vadas, negali būti renkami toje apygardoje, kurioje turi jie savo valdžią. Išrinktieji į Seimą kariai ir valdininkai išeina iš savo užimamųjų vietų.

Visa Lietuva su okupuotomis sritimis skirstoma į X rinkimų apygardų. I-ją apygardą sudaro Mariampolės, Seinų, Suvalkų ir Alytaus apskritys su centru Mariampolėje; II-ją apygardą sudaro Šakių, Vilkaviškio, Kauno (miesto ir apskrities) ir Trakų -Kaišiadorių apskritys su centru Kaune; III — Raseinių, Tauragės, Kėdainių apskritys su centru Raseiniuose; IV—Telšių, Kretingos ir Mažeikių apskritys su centru Telšiuose; V — Šiaulių, Biržų ir Panevėžio apskritys su centru Panevėžyje; VI—Rokiškio, Zarasų, Utenos ir Ukmergės apskritys su centru Utenoje; VII — Vilniaus (miestas su apskritim) ir Švenčionių apskritys su centru Vilniuje; VIII — Ašmenos, Lydos ir Volkovisko apskritys su centru Lydoje; IX — Bieloviežo, Bielsko ir Balstogės apskritys su centru Balstogėje; X — Sokolkos, Gardino (miesto ir apskrities) ir Augustavo apskritys su centru Gardine. Kiekviena apygarda siunčia vieną atstovą nuo kiekvienų 15.000 gyventojų. Ta apygarda, kur nuo tokio skaičiaus liktų liekana ne mažesnė kaip 8000 gyv., siunčia dar vieną atstovą.

Rinkimams įvykdyti sudaroma Vyriausioji Rinkimų Komisija su Apygardų ir Apylinkių Komisijomis. Vyriausioji Rinkimų Komisija sudaroma viena visai Lietuvai. Apygardų Komisijos sudaromos kiekvienai apygardai apygardos centre. Rinkimai galima buvo padaryti tik pirmose 6 apygardose, jose tebuvo ir komisijos sudarytos. Apylinkės buvo sudaromos maždaug valsčių ribose, ir kiekvienoje iš jų buvo tam tikra komisija.

Vyriausioji Rinkimų Komisija sudaroma iš pirmininko ir keturių narių, Valstybės Prezidento skiriamų iš Ministerių Kabineto pristatytųjų. Į tą Komisiją buvo įėję *P. Leonas* pirmininku ir *Vl, Mačys, Kl. Šaulys, N. Božozovskis ir L. Garfunkelis* nariais. Vyriausioji Rinkimų Komisija turi prižiūrėti visą rinkimų tvarką ir eigą, leisti instrukcijas ir paaiškinimus, skirti Apygardų Komisijų pirmininkus, svarstyti (reikia manyti, ir s p r ę s t i) paduotuosius ant Apygardų Komisijų skundus, sudaryti Seimo išrinktųjų atstovų sąrašą ir paskelbti jį visų žiniai, turėti savo žinioje vyriausybės skiriamas rinkimų reikalams lėšas ir nustatyti kiekvienai apygardai atstovų skaičių. Apygardų Rinkimų Komi-

sijas sudaro Komisjos Pirmininkas, skiriamas Vyriausios Rinkimų Komisijos iš vietos Taikos Teisėjų arba Apygardos Teismo narių, o Komisijos nariai yra apskričių savivaldybių (tarybų) renkami po 2 nuo kiekvienos apskrities. Apygardose, kuriose yra miestų, valdančiųsi apskričių teisėmis, tų miestų tarybos renka taip pat 2 Apygardos Komisijos narius.

Apygardų Komisijų kompetencijoje yra: padalyti Apygardą į rinkimų apylinkes, paskirti Apylinkių Komisijų pirmininkus, naudoti pinigus, asignuotus rinkimų reikalams ir, rinkimams pasibaigus, pristatyti Vyriausiai Rinkimų Komisijai visus rinkimų dokumentus. Apygardų Komisijos, skirstydamos apylinkes, turi žiūrėti, kad kiekvienoje apylinkėje būtų nuo 3 iki 7 tūkstančių gyventojų ir kad apylinkės plotas, kiek galint, atatiktų valsčiaus plotą.

Apylinkių Komisjos susideda iš Pirmininko, Apygardos Komisijos skiriamo, ir ne mažiau kaip 6 valsčiaus tarybos renkamų narių. Kiekviena partija arba kuopa, įdavusi kandidatų į Seimą sąrašą, turi teisę siųsti po vieną asmenį į Apygardos ir Apylinkių Komisijų narius. Apylinkių Komisijos atlieka patį rinkimų darbą, būtent — priima rinkikų balsus, balsavimui pasibaigus, juos suskaito, surašo tam tikrus rinkimų eigos protokolus ir po visam įteikia juos Apygardų Komisijoms. Visus klausimus komisijos sprendžia paprasta balsų dauguma. Jų posėdžiai yra teisėti, jei juose dalyvauja ne mažiau kaip pusė ir vienas komisijos narys. Pirmininkui negalint dalyvauti posėdyje, komisija gali pavesti eiti pirmininko pareigas vienam iš savo narių. Rinkimų Komisijoms yra duotos labai didelės teisės. Rinkimų įstatymo § 19 sako, kad valdininkai, vyriausybės ir savivaldybių įstaigos turi pildyti Rinkimų Komisijų reikalavimus. Šio paragrafo yra labai plati ir neapibrėžta sąvoka. Šiuo paragrafu valdininkai, vyriausybės ir savivaldybių įstaigos turi pildyti visus be išimties komisijų reikalavimus, vis tiek, ar jie liestų rinkimus, ar neliestų. Čia įstatymų leidėjas, matyt, užmiršo tam paragrafui duoti tą prasmę, kad Rinkimų Komisijų reikalavimai turi būti pildomi tik tokie, kurie šiokiu ar tokiu būdu rišasi su rinkimais.

Tikslesniems rinkimams įvykdyti yra daromi kiekvienoje apylinkėje rinkikų sąrašai. Rinkikų sąrašus daro savo lėšomis valsčių arba miestų valdybos dviejuose ekzemplioriuose. Į apylinkės sąrašus įtraukiami visi, kurie turi teisę dalyvauti rinkimuose ir toje apylinkėje gyvena. Jei kas atvyktų ir apsigyventų apylinkėje tuo metu, kada joje pradedama sudarinėti sąrašai, tad toks asmuo gali būti įtrauktas į šios apylinkės sąrašus, jei pristatys raštą, kad jis yra išbrauktas iš senosios gyventosios vietos rinkikų sąrašų, arba kad ten į sąrašus nebuvo įtrauktas. Į sąrašą įtraukiami rinkikai iš abėcėlės eilės. Ten rašoma rinkiko pavardė, vardas, amžius, verslas ir gyvenamoji vieta. Tokį sąrašą pasirašo kam pridera — valsčiaus arba miesto valdyba. Suda-

rius sąrašus, ne vėliau kaip už 40 dienų prieš rinkimų dieną, rinkikų sąrašai atskleidžiami ir duodami žiūrėti kiekvienam, kas tik norėtų. Prieš sąrašų atskleidimą miesto arba valsčiaus valdyba turi paskelbti visai apylinkei, kame, kuriuo laiku ir kuriuo būdu rinkikų sąrašai galima žiūrėti. Nuo sąrašų atskleidimo dienos kiekvienas rinkikas arba administracinės valdžios atstovas per 7 dienas turi teisę pareikšti sudariusiai sąrašus įstaigai raštu arba žodžiu, kas į sąrašus neįtrauktas arba yra neteisėtai įtrauktas. Valsčiaus arba miesto valdyba, radusi tokį pareiškimą teisėtą, patenkina jį, įtraukdama praleistąjį arba išbraukdama neteisėtai įtrauktąjį asmenį.

Atmestuosius pareiškimus ir paduotus skundus miestų arba valsčių valdybos per 3 dienas turi pasiųsti į Apygardos Komisiją su motyvuotu pasiteisinimu ir apie tai turi pranešti tiems, kurių teisė ginčijama, ir tam, kuris padavė skundą. Praėjus minėtoms 7 dienoms, papildomasai sąrašas ne vėliau kaip per 3 dienas atskleidžiamas žiūrėti, kaip ir pamatinis sąrašas. Apygardos Komisija, gavus skundą, per 5 dienas turi apsvarstyti ir išspręsti skundą savo viešame posėdyje. Suinteresuotasis asmuo gali duoti ten savo paaiškinimų, o taip pat turi teisę duoti paaiškinimų žodžiu arba raštu ir tas, kas yra iškėlęs tą skundą. Posėdžio diena tiek vienam, tiek ir antram asmeniui turi būti paskelbta. Apygardos Komisijos nutarimas gali būti per 3 dienas apskustas per Apygardos Komisiją Vyriausiajai Rinkimų Komisijai, bet tas skundas nesulaiko nutarimo vykdymo. Vyriausioji Rinkimų Komisija, gavusi skundą, irgi per 3 dienas turi apsvarstyti ir išspręsti skundą. Jos nutarimai yra galūtini.

Rinkikų sąrašai, Apygardos arba Vyriausios Rinkimų Komijos nutarimais papildyti, turi būti viešai paskelbti ne vėliau kaip už 7 dienų prieš rinkimų dieną tuo pat būdu, kaip kad buvo skelbti ir pirmieji sąrašai.

Be rinkikų sąrašų, yra daromi dar kandidatų sąrašai. Kiekviena partija arba kuopa ne vėliau kaip už 30 dienų prieš rinkimų dieną gali įteikti Apygardos Komisijai savo kandidatų sąrašą, tai yra sąrašą tokių asmenų, kuriuos ji norėtų turėti atstovais Seime. Toks sąrašas turi būti pasirašytas savo ranka ne mažiau kaip 50 rinkikų, įtrauktų į rinkikų sąrašus.

Sąraše turi būti aiškiai pasakyta kandidato pavardė, vardas, amžius, verslas ir gyvenamoji vieta. Prie to sąrašo turi būti pridėtas kiekvieno kandidato sutikimas būti renkamo tos partijos ar kuopos sąraše. Pasirašiusiųjų rinkikų taip pat turi būti pažymėta gyvenamoji vieta ir jų verslas. Į kandidatų sąrašą neleidžiama įrašyti per $1^1/_2$ karto didesnio žmonių skaičiaus, nekaip kad tenka tai apygardai atstovų. Vienas ir tas pats kandidatas gali būti įrašytas į kandidatų sąrašus ne daugiau kaip 5 rinkimų apygardose.

Apygardos Komisija, gavusi kandidatų sąrašą, turi išduoti įteikusiam sąrašą raštelį, kur turi būti pažymėtas jo priėmimo

ménuo, diena ir valanda. Negali būti vienas ir tas pats asmuo įtrauktas toje pačioje apygardoje į kelius sąrašus, taip pat negali pasirašyti vienas ir tas pats rinkikas kelių kandidatų sąrašų. Partija arba kuopa, įduodama kandidatų sąrašą, turi nurodyti Komisijai asmenį, kurį ji įgalioja atstovauti visiems reikalams. Jei įgaliotinis nenurodytas, tai juo laikomas tasai, kuris yra pirmas pasirašęs sąrašą. Partijos arba kuopos, jei jos nori turėti savo atstovus Apylinkių ir Apygardų Komisijų posėdžiuose, turi nurodyti asmenis, kurie turėtų būti įtraukti į Komisijų narių skaičių.

Apygardos Komisija, gavusi kandidatų sąrašus, per 3 dienas turi pareikalauti iš partijų arba kuopų įgaliotinių pašalinti kandidatų sąrašų trūkumus. Tie trūkumai turi būti pašalinti už 21 dienos prieš rinkimų pradžią. Tuo pačiu laiku kandidatai, įtrauktieji į kelius apygardos sąrašus, turi pareikšti Apygardos Komisijai, kuriame sąraše jie norėtų pasilikti. To nepareiškus, jie išbraukiami iš visų sąrašų. Tuo pat laiku, tai yra už 21 dienos prieš rinkimų pradžią, gali būti pamainyti kandidatai, jei to reikalautų bent pusė pasirašiusiųjų sąrašą rinkikų; taip pat gali būti papildytas sąrašas iki $1^1/_2$ karto didesnio skaičiaus, kaip tai apygardai paskirta atstovų.

Visus tinkamuosius kandidatų sąrašus Apygardos Komisija numeruoja iš eilės taip, kaip jie buvo įduodami. Sunumeruotus kandidatų sąrašus Apygardos Komisija turi iškabinti už 19 dienų prieš rinkimų dieną savo bute, taip pat turi pranešti juos valsčių ir miestų valdyboms ir Apylinkių Komisijoms ir paskelbti visų žiniai. Suinteresuoti asmenys už 14 dienų prieš rinkimų pradžią gali pareikšti Apygardos Komisijai, kad jos sujungiančios savo kandidatų sąrašus. Tie pareiškimai turi būti pasirašyti partijų arba kuopų įgaliotinių arba sąrašus pasirašiusiųjų rinkikų. Apie tokį sąrašų susijungimą Apygardos Komisija turi paskelbti visų žiniai, ir tuomet tie sąrašai laikomi per vieną. Vienas ir tas pats sąrašas negali dalyvauti keliuose susijungimuose. Kandidatų sąrašai, kai paskelbti, nebegali būti paimti atgal. Taip pat negali būti panaikintas ir pats sąrašų susijungimas. Jei kurioje nors apygardoje paduotas tik vienas kandidatų sąrašas, arba kad ir keli sąrašai, bet bendras kandidatų skaičius nėr didesnis už tenkamąjį tai apygardai atstovų skaičių, tuomet joje nebalsuojama, o tie kandidatai laikomi išrinktais į Seimą. Rinkimams skiriamos yra 2 dienos, bet, nesuspėjus visiems rinkikams paduoti savo balsus per 2 dienas, rinkimai eina ir 3 dieną. Visi darbininkai ir tarnautojai rinkimų dieną turi būti atleidžiami nuo darbo. Čia, matyt, reikia suprasti, kad darbininkas arba tarnautojas turi būti atleistas nuo darbo tik tą dieną, kada jis eina balsuoti; nėra reikalo jo atleisti nuo darbo abi rinkimų dienas. Apylinkės Komisijos Pirmininkas bent už 15 dienų prieš rinkimų dieną turi paskelbti balsų padavimo vietą, dieną ir valandą. Be to, minėtos Komisijos Pirmininkas bent už 5 dienų

prieš rinkimų dieną turi pakviesti Komisijos narius atvykti į Komisijos butą nustatytą rinkimų dieną ir valandą.

Butą rinkimams duoda valsčiaus arba miesto valdyba. Stalas, prie kurio susėda Komisija, turi būti statomas taip, kad prie jo būtų galima prieiti iš visų pusių. Ant stalo turi būti padėta keturkampė skrynutė su nedideliu dankčiu, su plyšiu vidury kandidatų sąrašams įleisti. Skrynutė turi būti tokio didumo, kad galėtų sutilpti joje visų apylinkės rinkikų kortelės bei sąrašai, o plyšys toks, kad pro jį lįstų paprasto didumo vokas su kortele. Skrynučių didumą nustato Apygardos Komisija, o jas padaryti turi miestų arba valsčių valdybos. Pageidaujama, kad rinkimų bute būtų dar vienas kambarys, įeinamas tik iš rinkimų kambario. Jei tokio kambario nėra, tai turi būti bent padaryta tokia vieta, kur rinkikas galėtų nematomai įdėti į voką sau pageidaujamąją kortelę. Rinkimų bute turi būti prieinamoje vietoje padėti rinkimų įstatymai ir sąrašai, kad kiekvienas, norįs į juos pasižiūrėti, galėtų tai tuoj padaryti.

Apygardų Rinkimų Komisijos, kaip tik paskelbti kandidatų sąrašai, parūpina rinkimų kortelių vienokio didumo, kuriose išspausdinti visų partijų ar kuopų kandidatų sąrašai. Balsuoti leidžiama ir partijų arba kuopų paruoštomis kortelėmis, jei tik jos didumas, forma ir spalva yra tokia pat, kokia ir Komisijos paruoštų kortelių. Kortelėje gali būti išspausdintas tik vienas kandidatų sąrašas. Todel kiekvienam rinkikui duodama tiek kortelių, kiek yra toje apygardoje kandidatų sąrašų. Kortelės turi būti įduotos rinkikams bent už 3 dienų prieš rinkimų dieną Vyriausios Rinkimų Komisijos nurodytu būdu. Rinkimų bute, rinkimams einant, negali būti dalijamos kortelės. Konvertai turi būti padaryti iš nepermatomo popierio su Apygardos Komisijos antspaudu. Konvertai įduodami rinkikui, atėjus balsuoti, rinkimų bute.

Rinkimų dieną Komisijoj turi dalyvauti visi Apylinkės Komisijos nariai ir jos sekretorius. Rinkimams einant, jų turi pasilikti rinkimų bute ne mažiau kaip 3 nariai. Tuo pačiu laiku negali išeiti iš rinkimų buto Komisijos Pirmininkas ir jos sekretorius.

Agitacinių kalbų ir šiaip prakalbų rinkimų metu rinkimų bute ir 30 sieksnių aplink jį neleidžiama. Rinkiko prašomi, gali paaiškinti rinkimų tvarką tik Komisijos nariai. Komisijos turi teisės pašalinti iš rinkimų buto kiekvieną, kuris mėgintų ardyti rinkimų tvarką. Prireikus, tvarkai palaikyti, Komisija gali pasinaudoti policijos ir kariuomenės žmonemis.

Rinkimai prasideda paskelbtą dieną 8 val. ryto, atlikus šias formalybės: Apylinkės Komisijos Pirmininkas, patikrinęs, kad visi Komisijos nariai yra atvykę, skelbia prasidedant rinkimus ir, kartu su Komisijos nariais patikrinęs, kad skrynutė yra tuščia ir turi tik vieną plyšį, užrakina ją, prideda antspaudus ir kviečia atvykusius rinkikus padavinėti balsus, laikantis eilės. Balsavimui prasidėjus, skrynutė nebegali būti atidaroma lig pat galo.

Kiekvienas rinkikas, įėjęs į rinkimų kambarį, turi pasakyti savo pavardę, vardą, gyvenamąją vietą, parodyti asmens liudymą ir, raštininkui pažymėjus jo pavardę rinkikų sąraše, gauna iš Komisijos nario rankų antspauduotą voką, eina prie kito atskiro stalo arba į kitą tam tyčią parūpintą kambarį, niekieno nematomas įdeda į voką savo kortelę ir, priėjęs prie skrynutės, įduoda užlipdytą voką Pirmininkui, kuris rinkiko akyse turi nuleisti jį į skrynutę. Po to rinkikas apleidžia rinkimų butą. Jei del kokios nors kūno dalies trūkumo rinkikas negalėtų įdėti kortelės į konvertą ir įduoti jį Pirmininkui, tai jis gali pavesti tai padaryti vienam Komisijos nariui. Kortelės, kurios būtų įdėtos į neantspauduotą konvertą arba į konvertą su kokiu nors ženklu, turi būti grąžintos atgal.

Balsai baigiami priėminėti 8 val. vakaro. Po 8 valandų turi būti priimti balsai tik tų rinkikų, kurie buvo įėję į rinkimų butą prieš 8 valandą. Baigus priėminėti balsus, Pirmininkas uždengia skrynutės plyšį, uždeda ant jo antspaudą, visiems išėjus, uždaro ir užrakina rinkimų kambarį, uždeda ant jo durų antspaudus ir palieka saugoti sargybą. Rytojaus dieną komisija patikrina, ar neliesti antspaudai ir ar jie tebėr tie patys, nuima juos tiek nuo durų, tiek ir nuo skrynutės plyšio ir daro toliau rinkimus. Kitos dienos vakare tas pats daroma, kaip ir pirmą dieną. Per 2 dienas nesuspėjus balsų priimti, vakare daroma taip pat, kaip ir pirmos dienos vakare, o trečią dieną iš ryto taip pat, kaip ir antrosios dienos rytą. Rinkimams pasibaigus, vadinas, trečią arba ketvirtą dieną 10 val. ryto Komisijos Pirmininkas atidaro rinkimų buto duris su Komisijos nariais, o taip pat ir rinkikais, kurie tuo laiku yra atvykę prie rinkimų buto, atidaro duris ir skryuutę ir neatplėšdamas skaito, kiek konvertų yra skrynutėje. Jei konvertų skaičius skrynutėje skiriasi nuo pažymėtų balsuojant rinkikų skaičiaus sąraše, tai tas įrašoma į protokolą, ir, kiek galint, nurodoma to įvykio priežastis. Po to atplėšiami konvertai ir skaitoma, kiek paduota balsų už kiekvieną sąrašą.

Kortelės turi būti pripažintos netikromis tos, kurios yra paženklintos; kuriose kas nors parašyta už arba prieš kandidatą; kuriose nurodytos visai kitos negu kandidatų sąraše nurodytos pavardės; kurių yra dvi ar daugiau su įvairiomis kandidatų pavardėmis; kuriose yra ne visos kurios nors kandidatų sąrašo pavardės; kuriose rinkikas yra pasirašęs ir kuriose yra kas išskusta arba pataisyta. Klausimus del kortelių tikrumo sprendžia Apylinkės Komisijos. Balsams pasidalijus, Pirmininko balsas nusveria ginčą savo pusėn.

Kaip jau buvo anksčiau minėta, nuo rinkimų pradžios iki balsų suskaitymo rašomas protokolas, kuriame turi būti įrašyti Pirmininko įsakymai, rinkikų nusiskundimai, Komisijos nutarimai, balsavusiųjų rinkikų skaičius, pripažintų netikromis kortelių skaičius. Protokolą turi pasirašyti Apylinkės Komisijos nariai ir,

jei kurie norėtų, rinkikai. Apylinkės Komisijos rinkimų protokolas ne vėliau kaip 3 po rinkimų dieną pristatomas Apygardos Komisijai kartu su pridėtomis atskiruose iš eilės sunumeruotuose konvertuose rinkikų kortelėmis, kurių tikrumą ar netikrumą turėjo svarstyti Apylinkės Komisija. Tos kortelės, kurios nesukelia jokių abejonių, Komisija sudeda ten, kur ras patogiau, užantspauduoja ir turi laikyti, ligi rinkimai bus pripažinti teisėtais.

Apygardos Komisija viešame posėdyje ne vėliau kaip per tris dienas turi peržiūrėti Apylinkės Komisijos protokolą ir prie jo pridėtas korteles ir galutinai nuspręsti, kurios kortelės tikros ir kurios netikros, ir suskaityti, kiek kiekvienoje apylinkyje yra paduota balsų už kiekvieną sąrašą. Nustatydama atstovų skaičių kiekvienam sąrašui Apygardos Komisija suskaito, kiek balsų gavo kiekvienas kandidatų sąrašas visoje apygardoje, o paskui, turėdama galvoje apygardos Seimo atstovų skaičių, padalija jį tarp figuravusiųjų rinkimuose sąrašų proporcingai gautiems kiekvieno sąrašo balsams ir tai paskelbia visuomenės žiniai.

Skirstant Steigiamojo Seimo atstovus, buvo laikytasi Donto sistemos. Tąja sistema daroma taip: balsų skaičius, paduotas visoje apygardoje už kiekvieną kandidatų sąrašą paeiliui dalijamas iš 1, 2, 3, 4, 5 ir taip toliau; gautieji dalmenys išrašomi eilėje pagal jų didumą, pradedant nuo didžiausiojo, iš viso tiek, kiek apygardoje turi būti išrinkta Seimo atstovų, skaitant po atstovą didesniems dalmenims, žinoma, pradedant nuo pačio didžiojo. Jei dviejų sąrašų būtų vienodi dalmenys, tai tuomet traukiami burtai, kam turi tekti atstovas.

Štai balsų skaičiavimo pavyzdys:

Sakysime, vienai apygardai reikia išrinkti 9 atstovai, kandidatų sąrašų paduota 6. Pirmas sąrašas gavo 24816 balsų, antras 16354, trečias 18978, ketvirtas 12476, penktas 10796 ir šeštas 6004.

Šie skaičiai dalijami iš 1, 2, 3, 4 ir jei reikia tai ir toliau.

	1 sąrašas	2 sąraš.	3 sąraš.	4 sąraš.	5 sąraš.	6 sąraš.
Dalijant iš 1	24816	16354	18978	12476	10796	6004
„ „ 2	12408	8177	9489	6238	5398	3002
„ „ 3	8272	5451	6326	4155	3565	2001

Todel tad didesnieji dalmenys bus 24816, 18978, 16354, 12476, 12408, 10796, 9489, 8272 ir 8177.

Tuo būdu gauna 1 sąrašas 3 atstovus, 3 sąraš. 2 atstovu, 2 sąrašas irgi 2 atstovu, 4 ir 5 sąrašas gauna po 1 atstovą, 6 sąrašas nieko negauna. Jeigu kuriam sąrašui tektų didesnis atstovų skaičius, kiek jo sąraše yra kandidatų, tai atliekamas nuo to sąrašo atstovų skaičius, dalijamas tarp kitų sąrašų, laikantis aukščiau nurodytos tvarkos.

Susijungusieji kandidatų sąrašai yra laikomi vienu sąrašu, todel ir atstovų skaičius skiriamas tiems sąrašams, atsižvelgiant

į jų gautąjį balsų skaičių. Tarp susijungusiųjų sąrašų, jei tarp jų nėra susitarimo, atstovai skirstomi vadovaujantis tuo pačiu principu, kaip buvo nurodyta anksčiau, būtent, dalijant iš 1, 2, 3, ir t. t. Kandidatai eina į Seimą iš eilės, pradėdami nuo pirmojo. Išrinktiems atstovams Apygardos Komisija išduoda liudymus apie jų išrinkimą. Jeigu kuris iš atstovų esti išrinktas keliose rinkimų apygardose, tai Vyriausia Rinkimų Komisija, tai patyrus, klausia jį, kurios apygardos atstovas jis norėtų būti. Jei per 3 dienas paklaustasis neatsakys, tada jis laikomas atstovu tos apygardos, kur daugiau balsų yra gavęs.

Čia, kaip matome, yra šioks toks neaiškumas. Donto skaičiuojamąja sistema negalima arba labai sunku išskaičiuoti, kiek tas ar kitas kandidatas yra gavęs balsų. Matyt, reikia suprasti taip, kad toks kandidatas laikomas išrinktu toje apygardoje, kurioje sąrašas, kuriame jis buvo kandidatu išstatytas, gavo daugiau balsų.

Apygardos Komisijai paskelbus išrinktųjų atstovų pavardes, kiekvienas rinkikas, taip pat ir apskričių viršininkai per 7 dienas gali paduoti tai Komisijai protestus del rinkimų trūkumų ir iš to einančių padarinių. Komisija, kiek galėdama greičiau ištyrusi protestą, tuojau siunčia jį su savo nuomone Vyriausiai Rinkimų Komisijai. Jei Vyriausioji Rinkimų Komisija ras, kad koks nors atstovas neteisėtai yra įtrauktas į išrinktųjų atstovų sąrašą, išbraukia jį ir įsako Apygardos Komisijai išbrauktojo vieton pakviesti teisėtą atstovą iš kito sąrašo. Jeigu iš duotųjų žinių Vyriausioji Rinkimų Komisija patirtų, kad per rinkimus buvo imtasi papirkimo, prievartos, prigavimo ir kitų nusikalstamų darbų, arba jei rinkimų įstatymai buvo peržengti ir per tai rinkimų rezultatai buvo iškraipyti, tada ji atšaukia rinkimus ir įsako padaryti naujus rinkimus tais pačiais sąrašais ne vėliau kaip per 20 dienų nuo atšaukimo dienos. Taip antai, Šiaulėnuose Šiaulių apskr. ir Čekiškėje Kauno apskr., kada del nurodytų priežasčių rinkimai buvo sutrukdyti, buvo paskirti tose apylinkėse nauji rinkimai 1920 m. balandžio mėn. 26 ir 17 d. Visų rinkimų teisėtumą svarsto ir sprendžia pats Steigiamasis Seimas.

Jei kas nors nustotų būti Seimo nariu arba numirtų, tai jo vieton stoja iš eilės kitas to pat sąrašo kandidatas. Nesant daugiau kandidatų sąraše, vieta Seime pasilieka tuščia.

Lietuvos St. Seimas, taip išrinktas, kaip čia buvo nurodyta, susirinko 1920 m. gegužės mėn. 15 dieną, ne ten, kur jis turėjo susirinkti. Jis, užuot susirinkęs Vilniuje, susirinko Kaune. Lenkų okupacija neleido atgimusiai Lietuvai pratarti savo pirmąjį žodį į pasaulį iš savo sostinės. Ji turėjo proklamuoti savo, kaip nepriklausomos valstybės, atgimimą dusliuose Kauno miesto teatro rūmuose. Seimą *atidarė* Valstybės Prezidentas Antanas SMETONA ir pirmajam susirinkimui pirmininkavo seniausias Seimo narys Gab-

rielė PETKEVIČAITĖ, o sekretoriavo Ona MURAŠKAITĖ. Jo kadencija truko iki 1922 m. lapkričio mėnesio 10 d.; spalių mėnesio 6 dieną buvo padarytas paskutinis jo posėdis.

II.

Seimo rinkimai.

Tie pagrindai, kuriais sudaromas mūsų Seimas, yra Seimo rinkimų įstatymas 1922 metų liepos mėn. 27 d. Šis įstatymas maža ką naujo įnešė į mūsų rinkimų teisės sritį. Jis yra beveik kopija Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo 1919 m. lapkričio mėn. 20 d., jeigu neskaitysime tų papildymų, kurie padaryti tai prie vieno, tai prie kito paragrafo. Čia kaip tik teks susipažinti su papildymais ir kai kuriais pakeitimais, kuriuos įnešė šis įstatymas į Lietuvos rinkimų teisės sritį. Kaip Steigiamojo Seimo rinkimų įstatyme, taip ir čia aktyvioji rinkimų teisė priklauso visiems Lietuvos piliečiams, tiek vyrams, tiek ir moterims, kurie pirmą rinkimų dieną yra ne jaunesni kaip 21 metų amžiaus. Šiuo įstatymu rinkikų skaičius šiek tiek buvo padidintas, nes Steigiamojo Seimo įstatymas leido rinkti tik tiems piliečiams, kuriems, pradedant sudaryti rinkikų sąrašus, buvo suėję 21 metai amžiaus. Kadangi rinkikų sąrašai paprastai pradedami sudaryti už 2 mėnesių prieš rinkimus, tad tam tikra grupė žmonių, kuriems 21 metai amžiaus buvo suėję tarp rinkimų sąrašų sudarymo pradžios ir pirmosios rinkimų dienos, buvo per Steigiamojo Seimo rinkimus neprileisti prie urnų. Užtat Seimo rinkimų įstatymas atima rinkimų teisę tiems asmenims, kuriems teismo sprendimu yra uždėta globa ir kuriems yra susiaurintos pilietinės teisės. Kaip Steigiamojo Seimo rinkimų, taip ir Seimo rinkimų įstatyme nieko nekalbama apie elgetas ir klajoklius (čigonus), kurie, kad ir demokratiškiausiose šalyse, vis dėlto neturi rinkimų teisės. Tas principas turi savyje visai rimtą pamatą. Tiems asmenims, kurie gyvena iš išmaldos ir kurie vieną dieną gyvena vienoje vietoje, o kitą kitoje, visai nerūpi valstybės ir apskritai viešojo gyvenimo reikalai. Jiems vis tiek, ar šiokia ar tokia bus valstybės tvarka, šioks ar toks jos likimas. Reikia manyti, kad čia įstatymų leidėjo buvo neapsižiūrėta, nes rinkimų teisių suteikimas šioms grupėms vargiai tegalima išaiškinti kuo nors kitu, kaip tik neapsižiūrėjimu. Davus balsą šioms piliečių grupėms, sunkiau begalima laukti, kad rinkimai būtų tikslūs. Turėdami rinkimų teisę, šie elementai kaskart gali būti papirkimo ir šiaip visokių kombinacijų objektas.

Pasyvioji rinkimų teisė priklauso visiems Lietuvos piliečiams, kurie pirmą rinkimų dieną yra ne jaunesni kaip 24 metų amžiaus. Čia irgi išplėstas įstatymas: kaip per pirmojo, taip ir antrojo Seimo rinkimus buvo suteiktą pasyvioji rinkimų teisė

didesniam piliečių skaičiui. Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas leido būti renkamiems tiems piliečiams, kuriems paskutinę kandidatų sąrašams įduoti dieną buvo suėję 24 metai amžiaus. Kadangi Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymu kandidatų sąrašams įduoti paskutinė diena buvo paskirta už 30 dienų prieš rinkimų dieną, tad tuo įstatymu negalėjo būti renkami tie asmenys, kuriems tarp paskutinės dienos kandidatų sąrašams įduoti ir pirmosios rinkimų dienos buvo suėję 24 metai amžiaus. Seimo rinkimų įstatymas visiems šios rūšies piliečiams suteikė teisę būti renkamiems.

Be to, neleidžiama balsuoti tiems asmenims, kurie yra teismo nusmerkti arba teismo organų patraukti tieson ir rinkimų metu yra laikomi suimtųjų namuose. Visiems šiems piliečiams pasyvioji rinkimų teisė yra palikta, jei tik ši teisė nėra jiems atimama įstatymo § 4, būtent, jei kieno už tėvynės išdavimą arba kokią kitą sunkią kaltę teismo yra atimtos arba susiaurintos teisės; jei yra teismo nubausti už nusikaltimą, kuris žemina žmogaus garbę, kaip antai: vagystę, prigavimą, svetimo turto pasisavinimą, vogtų daiktų pirkimą arba slėpimą, kyšių ėmimą, už slaptą degtinės varymą ir nusikaltimus prieš Rinkimų Laisvės Apdraudimo Įstatymo §§ 2, 5 ir 6; jei, jiems bausmę atlikus, dar nepraėjo 3 metai ir jei kurie teismo sprendimu yra globojami.

Mastas, kuriuo nustatomi kiekvienos apygardos atstovai, yra gyventojai; bet šis įstatymas mastą padinino, ir tuo būdu Seimo atstovų skaičius dikčiai sumažėjo. Per Steigiamojo Seimo rinkimus kiekviena 15.000 gyventojų siuntė į Seimą vieną atstovą, taip pat siuntė dar po vieną atstovą ir tos apygardos, kuriose liekanos buvo mažesnės kaip 8000 gyventojų.

Kiekviena apygarda į Seimą siunčia vieną atstovą nuo kiekvienų 25.000 gyventojų, ir jei kurioje rinkimų apygardoje, taip skaičiuojant, lieka liekana ne mažesnė kaip 12.500 gyventojų, tai ta apygarda siunčia dar vieną atstovą. Todel Seimo atstovų skaičius iš 112 sumažėjo iki 78. Tas buvo padaryta, matyt, vien tik del taupumo. Nežinia, kuriais motyvais buvo sumažintas Apygardų Komisijų narių skaičius. Dabar į Apygardos Komisiją apskričių tarybų ir miestų tarybų, kurios valdosi apskričių teisėmis, buvo renkama ne po 2 nariu, kaip buvo per Steigiamojo Seimo rinkimus, bet po vieną narį. Sumažinta taip pat ir Apylinkių Komisijų narių skaičius nuo 7 ligi 6. Tas, gali būti, kaip tik yra praktiškiau, nes, esant didesniam komisijos narių skaičiui, reikia daugiau laiko įvairiems klausimams spręsti, o rinkimų metu, kada darbas turi būti atliekamas tam tikrais terminais, labai svarbu, kad kiekvienas klausimas būtų sprendžiamas kuo greičiau. Taip pat yra svarbu ir del kvorumo. Juo mažiau narių, juo daugiau yra pagrindo manyti, kad posėdis įvyks. Matyt, tuo pačiu principu vadovaujantis buvo apribota, kuriuo laiku gali kas įeiti į Komisiją nariu nuo įdavu-

sios kandidatų sąrašą partijos ar kuopos. Tas laikas yra 3 dienos nuo sąrašo įdavimo dienos. Senuoju įstatymu visas rinkimų darbas buvo atliekamas specialiai sudaryto rinkimų aparato ir savivaldybių įstaigų. O naujasis įstatymas pavedė kai kurias pareigas administracijos organams ir teismui. Taip antai, paskirstyti apygardos į apylinkes Seimo rinkimų įstatymu yra pavesta Vidaus Reikalų Ministeriui, kuris sudaro apylinkių sąrašą 3 metams, atsižvelgdamas į tai, kad kiekvienos apylinkės plotas, jei tik galima, atatiktų vieną valsčių ir kad į rinkimų vietą rinkikui būtų ne toliau kaip 7 kilometrai. Jei čia, darant pakaitas, turėta galvoje geresnis apylinkių suskirstymas, tai vis delto, reikia pasakyti, tuo nebuvo pasiekta reikiamų rezultatų, nes niekuomet Vidaus Reikalų Ministeris negali geriau žinoti visos Lietuvos, kaip Apygardos Komisija, susidedanti iš vietos visuomenės veikėjų, žino savo apygardą; todel, aiškus dalykas, Apygardos Komisija gali daug tiksliau išpildyti įstatymo reikalavimus.

Be to, kai kurie papildymai turi tik techniškos reikšmės. Taip antai, Steigiamojo Seimo rinkimų įstatyme buvo neaišku del pirmininko pavaduotojo. Seimo rinkimų įstatymas įvedė pačios Apylinkės Komisijos renkamą pirmininko pavaduotojo instituciją. Naujasis įstatymas detalizavo mintį, kas darytina Apylinkės Komisijoje balsams pasidalijus lygiai. Jis paaiškina, kad tokiais atvėjais, t. y. pasidalijus balsams lygiomis, pirmininko balsas nusveria. Nors apie tai kalbama ir Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo § 68, bet ten tik buvo turėtas galvoje balsų pasidalijimas, kortelių tikrumą svarstant. Seimo rinkimų įstatymas įvedė įtraukimo į rinki ų sąrašą kortelę, kurioje rašoma rinkiko pavardė, vardas ir eilinis rinkikų sąrašo numeris, taip, kad, rinkimams einant, tikrintojas, gavęs tokią kortelę, lengvai galėtų rasti rinkiką sąrašuose ir ten pažymėti, kad jis jau yra balsavęs.

Del terminų, kurie pirma buvo nustatyti dienomis ir mėnesiais, o dabar mėnesiais, dienomis ir savaitėmis, reikia pasakyti, kad jais yra padaryta daug painiavos. Juk daug lengviau skaityt laikas dienomis nekaip savaitėmis. Pavyzdžiui, daug lengviau yra rasti paskutinė diena, kada reikia *atskleisti* rinkikų sąrašai, jei yra pasakyta „ne vėliau kaip už šešių savaičių prieš rinkimų dieną". Apskritai imant, terminai Seimo rinkimų įstatyme yra daug ilgesni, kaip pirma kad yra buvę. Čia tas visai suprantama. Rinkimai į Steigiamąjį Seimą ėjo paskubomis, todel ir terminai buvo trumpesni. Su rinkimais į Seimą nėra ko skubėti, todel jie gali būti ir ilgesni.

Kaip buvo minėta anksčiau, į Seimo rinkimų darbą naujuoju įstatymu yra įtraukiamas ir teismas, būtent, Taikos Teisėjas. Skundus ant valsčių arba miestų valdybų ir atmestuosius pareiškimus svarsto ne Apygardos Komisija, bet Taikos Teisėjas. Jis visus gautuosius skundus turi apsvarstyti ne vėliau kaip už

2 savaičių prieš rinkimų dieną. Ši atmaina yra visai pageidaujama ir štai kodel: Apygardos Komisijos pirmininkas kad ir turi būt juristas, vis delto gali būti tokių atsitikimų, kuriais vieni kiti klausimai gali būti išspręsti prasilenkiant su teisės reikalavimais, nes viskas Komisijoje yra nutariama balsų dauguma. Pavedant tą dalyką Taikos Teisėjui, galima tikėtis, kad tokių atsitikimų galės būti daug mažiau. Seimo rinkimų įstatymas kreipia ypatingo dėmesio į rinkikų sąrašo sudarymo laiką. Jis draudžia priiminėti skundus del neteisėto sąrašų sudarymo, praslinkus 2 savaitėm nuo sąrašų *atskleidimo* dienos. Bet jeigu kuris rinkikas įrodytų, kad ne del savo kaltės yra praleidęs terminą pareiškimui ar skundui paduoti, tai įstatymas leidžia, kad valsčiaus ar miesto valdyba, kur yra rinkiko gyvenamoji vieta, išduotų tam rinkikui liudymą jo rinkimų teisei patikrinti. Rinkikui, turinčiam šį liudymą, leidžiama balsuoti savo gyvenamosios vietos apylinkėje.

Kadangi Lietuvoje yra visuotinis balsavimas tikra to žodžio prasme, tai rinkikų sąrašai neturi tokios reikšmės, kaip tose šalyse, kur balsavimas yra apribotas. Sąrašai turi didelės reikšmės ten, kur yra cenziniai rinkimai, kai reikia išskirti plliečiai, turintieji balsą, nuo neturinčiųjų. Mūsų rinkimų praktika parodė, kad toli gražu ne visi, turį teisę balsuoti, yra įtraukiami į sąrašus, ir todel labai dažnai tokie asmenys nustoja savo balso. Tas buvo, pavyzdžiui, per rinkimus į pirmąjį Seimą Šiaulių aspkr.[1]) Kadangi pas mus tokių asmenų, kurie neturi rinkimų teisės yra labai maža, tai reikėtų daryti sąrašus ne turinčiųjų teisę balsuoti, bet neturinčiųjų. Tai galima būtų atlikti kad ir per teismo įstaigas. Tas sutaupytų nemaža lėšų ir laiko ir įgalintų be jokių nesusipratimų balsuoti ir tuos rinkikus, kurie del šiokių ar tokių aplinkybių yra nepatekę į rinkikų sąrašus. Manau, kad šia prasme turėtų būti pakeistas rinkimų įstatymas.

Steigiamojo Seimo rinkimų įstatyme buvo neaiškumų del kandidatų gyvenamosios vietos ir del jų teisės būti renkamiems, jei jie nėra įtraukti į rinkikų sąrašus. Rinkimų praktika parodė, kad kandidatas į Steig. Seimą ne būtinai turėjo gyventi toje apygardoje, nuo kurios jis yra siūlomas į Seimo atstovus. Taip pat nebuvo žiūrima, ar jis yra įtrauktas į rinkikų sąrašus, ar ne. Seimo rinkimų įstatymas įrašė šį dėsnį, ir tuo būdu kandidatas gali, net ir negyvendamas Lietuvoje, būti įtrauktas į kandidatų sąrašus. Kai del gyvenamosios vietos, tai, kadangi įstatymas leidžia vienam ir tam pačiam asmeniui statyti savo kandidatūrą net 5 apygardose, tai del to kandidatai, statydami savo kandidatūras, negali būti teritorijaliai varžomi. Tuo būdu pastaba prie Seimo rinkimų įstatymo § 37 yra lyg nereikalinga.

Taip pat naujajame įstatyme išaiškinta, kas darytina tais atvėjais, kada rinkikas yra pasirašęs kelius kandidatų sąrašus. Jo parašas laikomas teisėtu tam sąrašui, kuris yra paduotas pirmu-

[1]) „Lietuva“ 1923 m. 246 Nr.

tinis. Tai yra didžiai svarbus papildinys, nes, nesant įstatyme aiškaus nurodymo, kaip turi būti tokiu atsitikimu, Komisija gali laikyti jo parašą neteisėtu visiems sąrašams. Šis papildinys yra didžiai svarbus, bet man atrodo, kad jis ne taip yra formulúotas. Reikėtų laikyti teisėtu parašą tame kandidatų sąraše, kuriame toks rinkikas padėjo jį anksčiau, nekaip kituose sąrašuose. Tas nesunku būtų sužinoti, jei įstatymas pareikalautų, kad kiekvienas pasirašęs kandidatų sąrašą rinkikas pažymėtų ir savo pasirašymo laiko datą. Juk iš tikrųjų tokio rinkiko tik pirmasis parašas yra teisėtas. Rinkikas, ligi nepasirašęs jokio sąrašo, dar turi teisės pasirašyti vieną kokį nors kandidatų sąrašą. Vieną kart pasirašęs, jis jau tuo nustoja toliau tos teisės, ir tokie jo parašai 2, 3 ir t. t. kandidatų sąraše yra neteisėti. Juk gali atsitikti ir taip, kad vienas ir tas pats rinkikas pasirašo 2 arba daugiau kandidatų sąrašų. Bet del kokių nors priežasčių tas antrasis sąrašas su neteisėtu parašu jau įduodamas Apygardos Komisijai anksčiau už pirmiau pasirašytąjį, ir tuomet įstatymo § 38 jis yra pripažįstamas teisėtu, o tuo tarpu pirmasis sąrašas, kurio parašas juridiškai yra teisėtas, negauna sau tinkamos sankcijos. Todel del nuoseklumo reikėtų įstatymo § 38 formuluoti ta prasme, kad vienó ir to paties rinkiko parašas keliuose kandidatų sąrašuose turi būti laikomas teisėtu tokiame sąraše, kuriame jis yra padėtas anksčiau už kitus. Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas nieko nesakė apie tuos atsitikimus, kuriais kandidatų sąraše yra daugiau išstatyta kandidatų, kaip įstatymas to reikalauja, būtent, per $1^1/_2$ karto daugiau, negu apygardai tenka atstovų.

Seimo rinkimų įstatymas nurodo, kad tie kandidatai, kurie praneša įstatyme nurodytąjį skaičių, yra išbraukiami iš sąrašo. Čia irgi labai svarbus papildinys, nes, nesant tokio paaiškinimo, kartais galėtų būti pretekstų del sąrašo atmetimo. Senajame įstatyme buvo kreipiama ypatingo dėmesio į Apylinkės Komisijos sekretorių. Jis per rinkimus negalėjo išeiti iš rinkimų buto kartu su pirmininku. Naujasis įstatymas nieko apie jį nemini ir tik reikalauja, kad vienu ir tuo pačiu laiku neapleistų rinkimo buto pirmininkas ir jo pavaduotojas. Matyt, seniau, nesant pirmininko pavaduotojo, į sekretorių žiūrėta, kaip į pirmininko pavaduotoją.

Gal svarbiausias Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo skirtumas nuo svarstomojo Seimo rinkimų įstatymo 1922 m. liepos mėn. 27 d. yra rinkimo sistemų skirtumas. Steigiamasis Seimas buvo išrinktas prisilaikant Donto (d'Hondt) sistemos. O Seimo rinkimų įstatymas numato paprasto aritmetiško išskaičiavimo sistemą. Jo § 76, kuris pakeitė rinkimų įstatymą, yra toks: „Skirstant atstovus kandidatų sąrašams, daroma šitaip: balsų skaičius, paduotas vienoje apygardoje už visus kandidatų sąrašus, dalijamas į apygardos atstovų skaičių: gautasai dalmuo yra „renkamasai skaičius"; paduotų už kiekvieną kandidatų sąrašą balsų skaičius dalijamas į „renkamąjį skaičių" (be trupmenų);

gautieji iš šio pastarojo dalijimo skaičiai parodys, kiek narių išrinkta iš kiekvieno kandidatų sąrašo. Jei padalijus neprisirinks pilnas rinktinių atstovų skaičius, tai antrojo dalijimo likučiai reikia surašyti iš eilės pagal jų didumą, pradedant nuo didžiausiojo, ir sąrašams, gavusiems didžiausių likučių, duodama po vieną atstovą, ligi tuo būdu bus sudarytas pilnas rinktinių atstovų skaičius."

Šis paragrafas per pirmojo Seimo rinkimus sukėlė didelės polemikos tiek spaudoje, tiek ir visuomenėje, del jo prasmės, vykdant jį praktikoje. Precedentas tam buvo tas, kad Utenos VI rinkimų apygardoje, renkant 13 atstovų, negalėjo išskaičiuoti, kam turi tekti dar dvi Seimo atstovų vietos.

Mat, renkamąjį skaičių gavo tik tam tikri sąrašai, būtent — krikščionių demokr. blokas (susijungęs su ūkininkų sąjunga ir darbo federacija), valstiečių sąjunga ir socialdemokratai. Pagal renkamąjį skaičių buvo išdalytos 8 vietos. Pagal likučius buvo duota kiekvienam pasiekusiam renkamąjį skaičių sąrašui dar po vieną vietą. Toliau kilo abejonių, kam atiduoti dar 2 likusiuos vietos. Vieni sakė, kad šias dvi vietas reikią atiduoti tiems sąrašams, kurie sudarė renkamąjį skaičių, žiūrint, kurie iš tų sąrašų turi didesnius likučius. Kiti sakė, kad reikią likučius nuo antro dalijimo ir balsus sąrašų, negavusių renkamojo skaičiaus, surašyti iš eilės, pagal jų didumą ir tik tada dalyti vietas pagal likučius. Tuo reikalu buvo kreiptasi į Vyriausiąją Rinkimų Komisiją, kad ji išaiškintų įstatymo prasmę. Vyriausioji Rinkimų Komisija savo posėdyje 1922 m. spalių mėn. 25 d. išaiškino istatymą ta prasme, kad ir kitos vietos turinčios tekti tiems sąrašams, kurie buvo gavę renkamąjį skaičių.

Tokiu būdu krikščionių demokratų blokas, surinkęs 53.864 balsus prie renkamojo skaičiaus 10.367 gavo 5 viet. pagal renkamąjį skaičių ir 1 vietą pagal likučius; valstiečių sąjunga, surinkusi 28.884 balsus, gavo 2 vietas pagal renkamąjį skaičių ir 2 vietas pagal likučius; socialdemokratai, surinkę 13489 balsus, gavo 1 vietą pagal renkamąjį skaičių ir 2 vietas pagal likučius. Visi rinkimų rezultatai Utenos apygardoje tokie buvo:

I dalijimo rezultatai:

Partijų pavadinimas	Gautas balsų skaič.
Krikščionys demokratai . . .	28.650
Ūkininkų sąjunga	10.576
Darbo federacija.	14.638
Valstiečių sąjunga	28.884
Soc. liaudinink. dem.	1.648
Socialdemokratai	13.489
Žemdirbiai ir Pažanga. . . .	2.900

Lietuvos Atg. Draug	289
Žydai	8.302
Lenkai	9.914
Rusai	4.157
Darbo žmon. sąjunga. . . .	607
Darbininkų kuopa	6.030
Žemės ir laisvės.	1.353
Nepartiniai	485
Nepart. (Stakelės gr.)	2.849
Renkamasai skaičius	134.771:13=10367.

Iš pirmosios lentelės matyti, kad renkamąjį skaičių gavo tik 3 sąrašai: Krikščionių dem. bl., Valst. sąjung. ir Socialdemokr. Padaliję antrą kartą balsus tų sąrašų, kurie yra gavę renkamąjį skaičių, gauname:

Krikščionių demokr. blokas, susijungęs su Ūkininkų sąjunga ir darbo feder. . . 53864 : 10367=5 lieka 2029
Valstiečių sąj. . . 28884 : 10367=2 „ 8150
Socialdemokr. . . 13480 : 10367=1 „ 3113

Tuo būdu išskirstyta pagal renkamąjį skaičių 8 vietos. Pagal likučius buvo atiduota visiems trims sąrašams, dalyvavusiems 2 dalijime, po vieną vietą ir, remiantis Vyriausios Rinkimų Komisijos aiškinimu, likusios 2 vietos buvo atiduotos pagal likučių didumą Valstiečių Sąjungai ir Socialdemokratams. Tad Krikščionys dem. gavo vieną atstovą už 8977 balsus, Valstiečių Sąjunga už 7221 balsą ir Socialdemokr. tik už 4493 balsus. Žinoma, išėjo didelis nevienodumas del to, kad lenkų sąrašas, surinkęs 9914 balsų, o žydų 8302 balsų, negavo nė vienos vietos. Tas davė progos suinteresuotų sąrašų asmenims pakelti spaudoje triukšmą del tariamo neteisėto Vyriausios Rinkimų Komisijos įstatymo išaiškinimo. Prof. Voldemaras, Garfunkelis ir kiti sakė, kad, teisingai įstatymą aiškinant, kaip jau buvo anksčiau minėta, prie antro dalijimo likučių turėję būti priskaityti ir balsai sąrašų, negavusių renkamojo skaičiaus, ir surašyti į eilę pagal jų didumą. Žodžiu sakant, turėję būti skaitomi ir negavusiųjų renkamojo skaičiaus sąrašų likučiai, nes galima esą dalyti ir mažesnis skaičius iš didesnio, tuomet gausime nulį plius likučius.

Kad taip gali būti, tai niekas negali ginčyti. Bet klausimas, ar tai turėjo galvoj įstatymo leidėjas, rašydamas įstatymą? Visa rinkimų sistemos pakeitimo iniciatyva ėjo iš krikščionių demokratų, tad aišku, kad jie, pakeisdami įstatymą, vadovavosi didelės savo partijos interesais, norėdami per ateinančius rinkimus gauti daugiau sau vietų Seime. To galima buvo pasiekti tik tuomet, jei visi negavę „renkamojo skaičiaus“ sąrašai, bus niekais nuleidžiami ir nebus prileisti prie tolimesnių varžytynių del vietų.

Juk negalima manyti, kad krikščionys demokratai, pamatę, jog tik del Donto sistemos jie tiek daug vietų gavo Steig. Seime, būtų norėję taip pakeisti įstatymą, kad per ateinančius rinkimus mažųjų grupių bei partijų būtų geresnė būklė ir jos galėtų pravesti daugiau savo atstovų, kaip kad į St. Seimą. Atstovas *Starkus*, darydamas tuo klausimu pranešimą Steig. Seimo plenume, kad ir kalbėjo tokiu tonu, bet vis delto šiuo tarpu jo žodžiais labai sunku buvo tikėti; aišku, kad krikščionių demokratų dauguma, priimdama šį pakeitimą, visai kitaip manė, nekaip kalbėjo iš pranešėjo tribūnos atstovas Starkus. Nors aiškus įstatymo pakeitimo tikslas, bet paties įstatymo prasmė yra labai neaiški, ir jį aiškinti taip, kaip siūlo prof. Voldemaras, arba taip, kaip išaiškino Vyriausioji Rinkimų Komisija, kažin ar galima. Aiškinti prof. Voldemaro metodu reiškia aiškiai eiti prieš įstatymo tikslą. O Vyriausios Rinkimų Komisijos aiškinimas, nors ir artimesnis yra įstatymo tikslui, bet vis delto, kaip aukščiau matėme, duoda ne visai konsekventiškų vaisių. Žinoma, laikantis įstatymo turinio, sunku rasti koks nors kitas aiškinimas, kurs labiau tiktų gyvenimui ir įstatymo tikslui. Įstatymo leidėjas, matyt, visai nenumatė tokio atsitikimo, koks buvo Utenos rinkimų apygardoje. Jis tuomet būtų įstatymą papildęs dar šiais žodžiais: „jei išdalijus po vieną atstovą sąrašams, turėjusiems nuo 2 dalijimo likučių, dar nebūtų pilno atstovų skaičiaus, tai tuomet negavusiųjų renkamojo skaičiaus sąrašų balsai reikia surašyti iš eilės pagal jų didumą ir gavusiems daugiau balsų sąrašams duoti po vieną atstovą.“ Vyriausioji Rinkimų Komisija nebūtų prasilenkusi su teisybe, jei aiškindama šį įstatymą, būtų vadovavusis šia taisykle ir tas 2 vietas būtų atidavusi ne socialdemokratams ir valstiečių sąjungai, bet lenkų ir žydų sąrašams. Tuomet Utenos apygardoje krikščionys demokratai būtų turėję vieną atstovą nuo 8977 rinkikų, valstiečių sąjunga nuo 9628 rinkikų, socialdemokr. nuo 6740 rinkikų, lenkai nuo 9914 rinkikų ir žydai nuo 8302 rinkikų. Skirtumas būtų buvęs jau nebe toks didelis kaip pirma. Taip ir turėtų būti papildytas įstatymas. Jei įstatymas nebus pakeistas ar papildytas, kitą kartą galės būti dar didesnių kuriozų. Sakysime, jei kokioje nors apygardoje renkamąjį skaičių gautų tik vienas sąrašas, kurs tačiau surinktų mažiau kaip pusę visų balsų, tuomet, kaip pirma buvo įprasta daryti, visos vietos reikėtų atiduoti tam sąrašui. Tuo būdu sąrašas, nesurinkęs net daugumos balsų, turėtų atstovauti visai apygardai, tat, žinoma, būtų nesuderinama ne tik su šių laikų reikalavimais, bet ir priešta-rautų pačiam pagrindiniam šios rinkimų sistemos principui, būtent — proporcingumui. Tai greit gali atsitikti, labai susiskaldžius balsams, ko per mūsų rinkimus netrūksta. Jau pirmojo Seimo rinkimų praktika Utenos apygardoje parodo, kad tas lengvai gali atsitikti, nes per tuos rinkimus iš 14 sąrašų renkamąjį skaičių gavo tik 3 sąrašai, iš kurių socialdemokratai tik 3112 balsų renkamąjį skaičių tepranešė.

Tokiu būdu reikia laukti, kad šį paragrafą Seimas dar kartą apsvarstytų ir padarytų reikalingų pakaitų ir papildinių, kurie duotų įstatymui visai tinkamą mūsų gyvenimui formą.

III.

Savivaldybės organų rinkimai.

Kaip žinoma, Lietuvoje yra 2 rūšių savivaldybės, būtent, valsčių ir apskričių savivaldybės. Valsčiaus savivaldybes sudaro Valsčiaus Taryba, kurios žinioj yra visi valsčiaus reikalai, turį vietinės reikšmės. Antra aukštesnioji savivaldybės instancija — tai Apskrities Taryba, kuri prižiūri ir vadovauja arba, tikriau sakant, tarpininkauja tarp valsčių savivaldybių ir valdžios organų. Valsčiaus ir Apskrities Tarybų nariai renkami visuotiniu, slaptu, lygiu ir tiesiu balsavimu, prisilaikant proporcingos rinkimų sistemos. Rinkimuose dalyvauja visų tikybų ir tautų Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, paskutinę rinkimų sąrašams sustatyti dieną turį 20 metų amžiaus, gyveną tame valsčiuje, turį butą, tarnybą ar kitą kokį nors nuolatinį darbą. Čia, kaip matome, amžiaus cenzas yra mažesnis, kaip kad reikalaujama iš Seimo rinkikų.

Pasyvioji rinkimų teisė priklauso visiems Lietuvos piliečiams, tiek vyrams, tiek moterims, paskutinę kandidatų sąrašams įduoti skirtą dieną turintiems 24 metus amžiaus, nežiūrint, kur jie gyvena ir ar yra įtraukti į rinkikų sąrašus, ar ne.

Rinkimų teisės apribojimas liečia tuos pačius asmenis, kaip ir per Seimo rinkimus. Neturi nei aktyvios, nei pasyvios rinkimų teisės tie, kuriems už tėvynės išdavimą arba kitą kokį didelį nusikaltimą teismo atimtos teisės, išskiriant iš to skaičiaus svetimų vaistybių teismų nuteistuosius už visokius politikos nusikaltimus; tie, kurie yra teismo nubausti už nusikaltimą, žeminantį žmogaus garbę, kaip antai vagystę, prigavimą, svetimo turto pasisavinimą, vogtų daiktų slėpimą ar pardavinėjimą, kyšių ėmimą, paleistuvystę ir t.t., taip pat už slaptą degtinės varymą ir už nusikaltimus prieš Rinkimų Laisvės Apdraudimo įstatymo §§ 2, 5 ir 6, jei nuo bausmės atlikimo dar nesuėjo 3 metai; tie, kurie teismo yra pripažinti bepročiais arba nesveikapročiais ir kurie teismo sprendimu yra globojami.

Tarybų nariai renkami yra trejiems metams; jų skaičius nustatomas toks, kad kiekvienas Valsčiaus Tarybos narys būtų nuo 300 gyventojų; jei kuriame valsčiuje lieka ne mažiau kaip 200 gyventojų, tai tas valsčius gauna dar vieną atstovą. Valsčiaus Tarybos narių negali būti mažiau kaip 12 asmenų. Apskrities Tarybos narių skaičius nustatomas taip, kad nuo kiekvienų 3000 gyventojų yra renkamas vienas Tarybos narys. Jei kurioj apskrity liekana būtų ne mažesnė kaip 2000 gyventojų,

tai tai apskričiai duodamas dar vienas atstovas. Miestai, kurie valdosi valsčių teisėmis, renka Miesto Tarybą tomis pat taisyklėmis, kaip ir valsčiai, ir taip pat nustatoma jų atstovybė. Miestų, turinčių daugiau kaip 10.000 gyventojų, Tarybos narių skaičius nustatomas šiuo būdu: nuo 10.000 gyventojų iki 15.000 į Miesto Tarybą renkami 35 nariai, nuo 15.000 iki 20 000 gyventojų renkami 40 narių. Pradedant nuo 20.000 gyventojų, kiekviena 10.000 gyventojų siunčia dar po 5 narius. Pradedant nuo 100 000 gyventojų, be anksčiau nurodytos normos, kiekvieni 25.000 gyventojų duoda dar pó 5 narius. Rinkimų dieną skelbia Vidaus Reikalų Ministeris ne vėliaũ kaip už 2 mėn. prieš rinkimus. Kiekvienas valsčius sudaro rinkimų apygardą. Skirstyti valsčių į kelias rinkimų apygardas neleidžiama, bet balsams paduoti valsčius gali būti padalytas į kelias rinkimų apylinkes. Apskrities Tarybos rinkimų apygardą sudaro apskritis. Apskrities Tarybos narių rinkimai esti kartu su Valsčiaus Tarybos rinkimais ir tose pat vietose. Rinkimams į Valsčiaus Tarybą pravesti sudaroma Valsčiaus Rinkimų Komisija. Tuose valsčiuose, kurie suskirstyti į kelias apylinkes, sudaromos dar ir Apylinkių Komisijos. Valsčiaus Komisija sudaroma iš Apskrities Tarybos kviečiamo pirmininko ir 6 narių, renkamų Valsčiaus Tarybos iš rinkikų skaičiaus. Apylinkės Komisija sudaroma kiekvienai apylinkei iš pirmininko ir ne mažiau kaip 2 narių, kviečiamų Valsčiaus Rinkimų Komisijos iš tos apylinkės rinkikų.

Apskrities Tarybos narių rinkimams tvarkyti kiekvienoje apskrityje sudaroma Apskrities Rinkimų Komisija iš pirmininko ir ne mažiau kaip 2 nariu, Apskrities Tarybos renkamų iš rinkikų skaičiaus. Kandidatų sąrašai įduodami tai komisijai, į kurią Tarybą siūlomi kandidatai: jei į Valsčiaus Tarybą, tai Valsčiaus Rinkimų Komisijai, jei į Apskrities Tarybą, tai Apskrities Rinkimų Komisijai. Toliau visa rinkimų tvarka yra ta pati, kaip per Seimo rinkimus; tik čia reikia pasakyti keli žodžiai del paskirstymo vietų kandidatų sąrašams. Čia paskirstymo būdas šiek tiek skiriasi nuo to būdo, kurį numato Seimo rinkimų įstatymas, nors rinkimų principas yra tas pats. Skirstant Tarybos narių kandidatų sąrašams vietas, Tarybos renkamasis narių skaičius reikia padauginti iš už kiekvieną kandidatų sąrašą paduotų balsų skaičiaus ir gautasis dauginimo skaičius padalyti iš paduotųjų visame valsčiuje už visus sąrašus balsų skaičiaus. Gautasai iš tokio dalijimo skaičius parodys, kiek narių išrinkta iš kiekvieno kandidatų sąrašo. Jei dalijant bus gautos trupmenos ir todel nesusirinks pilnas rinktinų narių skaičius, tai tos trupmenos reikia surašyti eilėn pagal jų didumą, pradedant nuo didžiausios, ir sąrašams, gavusiems didžiausias trupmenas, duoti po vieną narį, ligi tuo būdu bus sudarytas pilnas rinktinų narių skaičius. Kaip matome, šis paragrafas yra daug aiškesnis, ne kaip Seimo rinkimų įstatymo atatinkamas paragrafas, ir jį gyvendant nesusidaro jokių nesusipratimų. Čia aišku, kad trupmenos, kurias gavo sąrašai, negavę renkamojo skai-

čiaus, tai yra trumpenos tų sąrašų, kurie dalijant negavo nė vieno atstovo, kaip ir trumpenos tų sąrašų, kurie gavo renkamąjį skaičių, turi būti surašomos eilėn su visomis kitomis trumpenomis ir laisvos vietos skirstomos, žiūrint trumpenų didumo.

Anksčiau nurodyta Apskrities Tarybų rinkimo tvarka turi būti tik nuo 1927 m. Iki to laiko Apskričių Tarybos sudaromos kitokiu būdu. Pirmiau buvo manoma, kad nurodyta tvarka valstiečiai nesugebės į Apskričių Tarybas pravesti tam reikalui tinkamų žmonių, todel ir buvo įvesti laikinai netiesioginiai rinkimai. Šita tvarka Apskričių Tarybų narius renka Valsčiaus Taryba pirmajame savo posėdyje 3 metams, kur galima laikydamasi proprorcingos sistemos aukščiau nurodyta proporcija, būtent po vieną atstovą nuo kiekvienų 3000 valsčiaus gyventojų ir po vieną narį nuo likučio, didesnio kaip 2000 gyventojų. Šie rinkimai atliekami slaptu balsavimu. Į taip renkamus Apskričių Tarybos narius gali būti renkami asmenys, kurie turi teisę būti renkami į Valsčiaus Tarybą. Kandidatu gali būti ir ne narys Valsčiaus Tarybos, bet jis, išrinktas į Apskrities Tarybą, tampa ir Valsčiaus Tarybos nariu. Kai du trečdaliu visų apskrities valsčių yra išrinkę į Apskrities Tarybą savo atstovus, tai Apskrities Valdybos pirmininkas šaukia Apskrities Tarybos susivažiavimą, kuris ir renka Apskrities Valdybą. Kitas rinkimų smulkmenas nustato Vidaus Reikalų Ministeris atskiromis instrukcijomis. Tokia Apskričių Tarybų sudarymo tvarka, kaip anksčiau minėta, bus iki 1927 m. 1927 metais Savivaldybių Rinkimai turės įvykti slaptu balsavimu kartu su Valsčių Tarybų rinkimais.

IV.

Rinkimų teisė pagal Valstybės Konstituciją.

1922 m. rugpiūčio mėnesio 6 d. buvo paskelbta Lietuvos Valstybės Konstitucija. Ji nieko naujo nedavė rinkimų teisės srity. Joje bendrais bruožais buvo užfiksuota tai, kas jau anksčiau buvo rinkimų įstatymų nustatyta. Konstitucija sako, kad Seimą sudaro Tautos atstovai. Tie atstovai renkami visuotiniu, lygiu, betarpišku ir slaptu balsavimu, proporcingąją rinkimų sistema. Konstitucija nieko nemini nei apie rinkimų tvarką, nei apie atstovų skaičių, nei apie tai, kaip nustatomas atstovų skaičius. Šiais klausimais ji sako, kad rinkimų tvarką ir atstovų skaičių nustato įstatymas. Aktyviąją rinkimų teisę turi visi Lietuvos piliečiai, tiek vyrai, tiek moterys, sukakę ne mažiau kaip 21 metus amžiaus. Pasyviąją rinkimų teisę irgi turi visi Lietuvos piliečiai, tiek vyrai, tiek moterys, sukakę ne mažiau kaip 24 metus amžiaus, Seimas renkamas trejiems metams. Naujojo Seimo rinkimai turi įvykti prieš pasibaigiant Senojo Seimo kadencijai. Seimo rinkimų dieną skelbia Respublikos Prezidentas.

Naujojo Seimo kadencija prasideda nuo to laiko, kada pasibaigia Senojo Seimo kadencija. Seimas turi susirinkti ne vėliau kaip po 30 d. po jo rinkimų pabaigos. Dieną Seimui susirinkti skiria Respublikos Prezidentas.

Apie savivaldybes Konstitucija visai maža tekalba, tik trumpai nurodo, kad vietos savivaldybių organų rinkimų pagrindu turi būti visuotinis, lygus, tiesus ir slaptas balsavimas.

Tuo būdu mes maždaug chronologijos eile padarėme apžvalgą rinkimų teisės Lietuvoje. Buvo periodas, kada Lietuvos teritorijoje, esant jai Rusijos valdžioje, veikė Rusijos rinkimų įstatymai, bet kadangi jie mūsų politiniam gyvenimui nieko naujo nedavė ir veikė tik Lietuvos teritorijoje, kuri tada sudarė visai svetimos valstybės dalį, tai ir praleidimas šio periodo, man rodos, neturi labai didelės reikšmės. Iš šios trumpos apžvalgos matyti, kad Lietuva visumet buvo demokratinių principų auklėtoja. Jos rinkimų teisės plitimas parodo, kokia vaga ėjo jos politinis gyvenimas. Ateitis mus įgalins patobulinti tas formas, kurios del kokios nors priežasties ne visai prigijo gyvenime, nes juo ilgiau šalis gyvena politinį gyvenimą, juo daugiau politinio elemento įeina į tautos masę, kuri ir stumia gyvenimą pirmyn. Tas skverbimasis politinio elemento į tautos masę dabar labai greit vyksta, ir galima tikėtis, kad jis duos tam tikrų rezultatų.

Pr. Ysakas.

Literatūra.

I. Леонтовичъ. Вѣча, Сеймы и сеймики въ Великомъ Княж. Литов. Ж. М. Н. П. 1910 года №№ 2 и 3.
II. Полное собраніе русскихъ лѣтописей.
III. Janulaitis. Lietuvos visuomenės ir teisės istorija. 1920 m.
IV. Коцебу. Свидригайло.
V. Любавскій. Литовско-Русскій сеймъ. Москва 1900 года.
VI. Кояловичъ. Чтенія по исторіи Западной Россіи.
VII. Любавскій. Очерки исторіи Литовско-Русскаго государства. 1915 года 2 изданіе.
VIII. Лашо. Литовско-Русскій повѣтъ и его сеймикъ. Юрьевъ 1911 г.
IX. Литовскій статутъ. Выпускъ 1811 года.
X. Акты Западной Россіи 1, №-60.
XI. Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas (Liet. Vyr. Žinios 1919 m, gruodžio mėn. 2 d.).
XII. Seimo rinkimų įst. 1922 m. liepos mėn. 21 d. (Vyr. Žin. Nr. 98).
XIII. Savivaldybių rinkimų įstatymas 1921 m. kovo mėn. 31 d. (Vyr. Žinios Nr. 62).
XIV. Lietuvos Valstybės Konstitucija 1922 m. rugpiūčio mėn. 6 d. (Vyr. Žinios Nr. 100).

Pr. Ysakas.

Parlamentinė užsienio politikos kontrolė.

I.

Parlamentinės užsienio politikos kontrolės svarbumas ir galimumai.

1. Vyriausybės darbų kontrolėje kartu gali eiti ir užsienio politika. Mūsų Valstybės Konstitucija nustato, kad Seimas prižiūri vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas (V. K. § 28). Vyriausybės darbų priežiūra iš Seimo pusės yra pravarti ir reikalinga, kadangi Vyriausybė, sudaroma Respublikos Prezidento, per Ministerių Kabinetą veda Respublikos vidaus ir užsienio politiką, vykdo Konstituciją ir įstatymus ir saugoja Respublikos teritorijos neliečiamybę ir vidaus tvarką (V. K § 61). Savo darbe Mininsterių Kabinetas turi turėti Seimo pasitikėjimo, todel ir Seimas negali kitaip pasitikėti Ministerių Kabinetu, kaip prižiūrėdamas ir kontroliuodamas jo darbus, kartu bendrą vidaus ir užsienio politiką.

Vidaus ir užsienio politikos kontrolės formaliniai galimumai yra tie patys, kadangi Ministerių Kabinetas, tiek vienoj, tiek ir kitoj srity, yra Seimo prižiūrimas. Bet ši priežiūra faktinai yra nevienoda, nes vidaus politikoje jau kiekvienas šalies gyventojas, tuo labiau Seimo atstovas, jaučiasi nusimanąs ir suprantąs Vyriausybės darbų ir įsakymų tikslumą, teisėtumą ir teisingumą bei jų naudingumą, todel galįs ir kontroliuoti bei vertinti tuos darbus. Vidaus politikos kontrolė dar tuo palengvėja, kad Vyriausybės darbai atliekami čia pat šaly ir jų vykdymas kiekvieno gali būti pastebėtas ir sekamas. Užsienio politikoje kontrolės atžvilgiu yra visai kas kita. Čia Vyriausybė gali savo darbus nuo piliečių paslėpti, apie juos neduoti jokios žinios. Ne kiekvienas pilietis ir net Seimo atstovas gali sužinoti, kas ir kaip Vyriausybės yra daroma. Tik jau ilgainiui, iš spaudos pranešimų arba kokių įvykių, kaip karas, ekonominė blokada ir t.t., galime pajusti ir suprasti Vyriausybės vedamosios užsienio politikos padarinius. Reikia dar pridurti, kad ne visi šalies gyventojai ir Seimo atstovai nori rūpintis užsienio politika, kuri nesitenkina vietiniais ir kasdieniniais reikalais. Daugelis, ypač mažųjų valstybių, gyventojų mano, kad užsienio rei-

kalus vedant sunku kas padaryti, kad čia daug kas pareiną ir nuo patiės likimo arba šalies geografinės, ar ekonominės padėties, todel nėsą reikalo ypatingai susirūpinti užsienio politikos vedimu. Tokis manymas yra klaidingas: tai galime patikrinti daugelio mažųjų valstybių aktyvumu ir gaunamais vaisiais užsienio politikoje, taip pat ir mūsų šalies pastangomis užsieny ir gautais rezultatais. Jei nebūtų rūpintasi mūsų užsienio politika, jei užsieny (Amerikoje, Šveicarijoje, Anglijoje ir kitur) gyveną lietuviai karo 1914-1918 metu nebūtų budriai ir energingai, kiek galėdami, kovoję už Lietuvos nepriklausomybę ir nebūtų vokiečių okupacijoje pinigais ar kitu būdu rėmę lietuvių ir paskui jau Valstybės Tarybos, tai šiandien vargu mes galėtume džiaugtis savo nepriklausoma ir demokratine valstybe.

Todel aišku, jog yra reikalo rūpintis užsienio politika. Bet to dar maža: užsienio politikoje mes bendraujame su viso pasaulio tautomis ir tuo būdu pažįstame kitas tautas, kitas valstybes ir duodame progos kitiems mus pažinti, mūsų šalies likimu interesuotis, mums reikale padėti ir mus atjausti. Dabartinis pasaulio gyvenimas yra toks, kad viena kuri valstybė, nors ir didžiulė, nebegali savaimingai ir izoliuotai nuo kitų valstybių laikytis. Įvairūs kultūriniai, socialiniai ir ekonominiai reikalai ir siekimai nenoromis verčia turėti santykių su kitomis valstybėmis, o juo labiau su savo kaimynais, be kurių draugiškumo kiekviena valstybė gali atsidurti nemalonioje ir neramioje padėtyje. Vienu žodžiu, mūsų laikais tautų sugyvenimas ir bendravimas yra reikalingas ir būtinas dalykas. Tautos, drauge gyvendamos ir turėdamos gerų santykių, neabejojamai prisideda prie pasaulio taikos ir ramybės palaikymo. Ar galime rasti bent vieną sveiką ir dorą žmogų, kuris nenorėtų pasauliui ir savo tautai taikos ir ramaus gyvenimo? Tokio žmogaus negali būti, ir todel reikalas bendradarbiauti įvairiose gyvenimo srityse bei tenkinti įvairius reikalus ir noras palaikyti taiką yra tas akstinas, kuris verčia santykiauti ir tuos santykius plėtoti ir skatina varyti užsienio politiką, ja domėtis ir ją sekti.

Kontroliuojant bendrai vyriausybės darbus ir jos vedamąją bendrą politiką, kartu galima taip pat vesti ir užsienio politikos kontrolė. Jei ne visi parlamento nariai nori ar gali imtis kontroliuoti užsienio politiką, tai tas dar nėra blogas dalykas, kadangi nėra ir reikalo visam parlamentui sekti užsienio politiką. Kiekviename parlamente visada susiras žmonių, kurie patys domėsis užsienio politikos klausimais, užsienio gyvenimu ir užsienio santykiais. Šie žmonės, kiek nusimanę apie tą dalyką, gali tiesioginai sekti užsienio politiką, aktyviai ją kontroliuoti ir tuo būdu padėti visam parlamentui, vyriausybės darbus kontroliuojančiam, pranešti ir užsienio politikos kontrolę.

2. Užsienio politikos kontrolės svarbumas. Valstybių gyvenimo istorijoje mes galime patirti, kokį svarbų vaidmenį

vaidina užsienio politika ir kokios ji reikšmės turi visos tautos likimui. Daug pavyzdžių neieškodami imkime vien pasaulinį karą, tam tikros valstybių vestos užsienio politikos vaisių, kuris labai žymiai atsiliepė ir į atskirų tautų ir valstybių likimą ir laimę. Vienos tautos kare laimėjo, o kitoms teko šie laimėjimai savo ištekliais padengti; vienos valstybės kare įgijo dideliausius naujų teritorijų ir gyventojų plotus, o kitos valstybės visa to nustojo. Atsirado visa eilė naujai atgimusių tautų ir valstybių, kaip antai: Lietuva, Latvija, Lenkija ir kitos. Bendrai imant, pasaulio gyventojai 1914—1918 metų kare pralaimėjo. Už savo pralaimėjimą jie užmokėjo dešimtimis milijonų žuvusių geriausių tautos sūnų, dideliu skurdu, vargu ir ekonominio šalies ūkio griuvėsiais. Ir kodel visa tai atsitiko? Juk tautos nėra kraugerės, karo nenori, joms malonus yra taikus ir ramus gyvenimas.

Į tai galime atsakyti Bismarkio žodžiais, pasakytais vokiečių parlamente: „Die Völker wollen niemals den Krieg, den Krieg wollen immer nur kleine Minderheiten, die sich zu diesem Zveck wechselseitig in die Hände zu arbeiten pflegen". Taip, tautos karo nenori, bet vis delto karai... atsitinka ir pridaro daugybę nelaimių ne tik kariaujančioms tautoms, bet netesioginai ir visam pasaliui. Todel pačioms tautoms reikia rūpintis vengti karų. Visa tauta turi budėti ir sergėti taiką. Ypatingai ši pareiga priklauso tautos atstovybei — parlamentui, kuris yra pašauktas rūpintis tautos reikalais ir juos tenkinti. Tauta, o pirmoje eilėje parlamentas turi sekti ir kontroliuoti vyriausybės vedamą užsienio politiką. Tik kontroliuojama vyriausybė negalės užsienio politikoje daryti tokių sutarčių ir žygių, kurie keltų karus. Jei ne slaptoji politika, tai, reikia manyti, nebūtų buvęs pasaulinis 1914—1918 metų karas. Ši politika sukėlė pasaulinį karą. Atskirų valstybių, itin didesniųjų, vyriausybės visą laiką varė slaptą užsienio politiką, praktikavo vadinamą slaptąją diplomatiją. Dar 1911 metais gruodžio mėn. 14 dieną į anglų komūnų astovo Wedgroood paklausimą paskelbti visas užsienio reikalais padarytas sutartis lordas Grey atsakė neigiamai. Tas pats politikos slaptumas buvo ir kitur, kaip antai: Vokietijoj, Rusijoj, Prancūzijoj, Japonijoj ir kitose valstybėse. O kada didesnės ir svarbesnės valstybės praktikuoja slaptą diplomatiją, tada, be abejo, ir mažesnėsėms valstybėms nėra ir negali būti kitokios išeities.

Visų buvo ir yra nujaučiamas ir suprantamas slaptosios diplomatijos žalingumas. Net Haagos viename pasauliniame taikos kongrese buvo nustatyta, kad slapta politika yra žalinga ir kad užsienio politika turi būti parlamento kontroliuojama, arba, teksto žodžiais betariant, „La politique etrangère sera soumise à un controle officace des parlaments. Les traitès secret seront nuls de plein droit". Demokratinės ir parlamentinės politikos šalininkai patys pripažįsta slaptosios diplomatijos žalingumą. Anglų parlamente Labuor Party lyderis Macdonald, buvęs 1924 metais ministeris pirmininkas, pareiškė tų metų pradžioje, kad

jis skelbsiąs parlamentui visas daromas su užsieniu sutartis. Jei p. Macdonald būtų išsilaikęs kiek ilgiau Anglų vyriausybės viršūnėje, gal būt, jo paskelbtasai nusistatymas ir būtų buvęs vykdomas ir radęs pritarimo kitose valstybėse. Tokis žygis skatina parlamentą aktyviai dalyvauti užsienio politikos kontrolėje ir tuo būdu eiti tais keliais, kuriais galima palaikyti visuotinė taika. Kada visos sutartys su užsieniu skelbiamos, tada nėra baimės, kad kuri nors valstybė su kita būtų susitarusi tam tikrais atvėjais pulti trečiąją valstybę. Jei nėra jokio nedraugiško susitarimo, tai kur kas lengviau yra sudaryti vienoj tautoj palanki ir draugiška nuotaika kitai tautai; tada galima neapykantos jausmo vietoj išauklėti tautų broliškumo ir užuojautos jausmai.

Tautų broliškumas ir abipusiškas supratlmas galimas vien atviroje ir nuosakiai vedamoje užsieno politikoje. Jei ši politika ne visame kame yra vieša ir turi kitai kuriai tautai neorganiško ar bent neaiškaus santykiavimo pobūdžio, tai, be abejo, kitoje tautoje savaime kyla apsaugos klausimas, baimės jausmas būti užpultam ir gyvas ir judrus noras daryti slaptas apsigynimo ar puolimo sutartis su kitomis valstybėmis, kad reikale galėtų apsisaugoti ir apsiginti. Iš čia tad eina visi tie sunkumai, kurie dabar kliudo tautoms nusiginkluoti, nors tam reikalui tiek daug paskirta laiko ir tiek daug dirbama įvairiuose dideliuose tarptautiniuose suvažiavimuose. Dabar pasaulis kalba apie nusiginklavimą, o kiekviena valstybė atskirai kaskart daugiau ir daugiau ginkluojasi.

3. **Užsienio politikos kontrolės būtinumas.** Net pati Tautų Sąjunga, kurioje dalyvauja 55 valstybės, negali nustatyti taikios užsienio politikos. Penktasai Tautų Sąjungos pilnaties suvažiavimas Genevoje 1924 metų spalių menesio 2 dien. priėmė garsųjį Genevos protokolą, kuriuo nutariama visi kilę nesusipratimai tarp valstybių taikiai spręsti. Deja, šis protokolas didesniųjų valstybių, pirmoje eilėje Britų Imperijos, nebuvo patvirtintas. Bet sunku buvo ir laukti kitokio šito protokolo likimo, kadangi atskiros valstybės taikaus sugyvenimo dalykuose nenueina toliau gražių žodžių ir skambių obalsių. Valstybių atstovai tarptautiniuose suvažiavimuose pritaria taikai ir jos palaikymui, pritaria nusiginklavimo reikalingumui, bet sugrįžę į savo valstybę, matyti, tuojau pamiršta, kad pareikštuoju nusistatymu tikrai verta susidomėti ir tikrai jis reikia vykdyti. Todel taip ir eina užsienio politika paprastais pramintais takais. Nelengva yra pasukti iš senų vėžių, kuriomis per tiek šimtmečių įprasta važinėti. Čia turi labai daug padėti pastangų ir darbo atskirų valstybių tautos atstovybės — parlamentai. Jei parlamentuose senoviškai bus rūpinamasi užsienio politika, jei parlamentai nesiims aktyviau sekti ir kontroliuoti užsienio politikos, tai pasaulis vargu kada susilauks ramesnių ir taikesnių laikų, kaip kad lig šiol buvo.

O taip neturi būti. Užsienio politikos kontrolė turi būti varoma aktyviai ir pačios tautos prižiūrima, kaip kad kai kuriose valsty-

bėse yra dabar daroma. Čia visų pirma reiktų imti pavyzdžiu Šveicarų tauta, kuri tam tikru būdu pati dalyvauja užsienio politikos kontrolėje — referendumo keliu balsuoja tas sutartis, kurios sudaromos neribotam arba ilgesniam kaip 15 metų laikui, jei to reikalauja bent 30.000 balsavimo teisę turinčių piliečių arba 8 kantonai. Tuo būdu Šveicarija prisidėjo ir į Tautą Sąjungą 1920 metų gegužės mėnesio referendumu.

Apibūdinę užsienio politikos kontrolės svarbumą parlamentuose, imsime dabar šį klausimą spręsti pozityvinės valstybių parlamentinio gyvenimo teisės atžvilgiu, nes anot anglų patarlės: „An ounce of practice is worth a pound of theory".

II.

Parlamento teisės užsienio politikos kontrolei.

1. Konstituciniai nuostatai. Svarbiausia ir galutinė priemonė spręsti nesusipratimams užsienio politikoje yra karas. Kada jokios derybos neveda į taiką, kada nenorima taikiu būdu spręsti kilę nesusipratimai ar ginčai, kada norima per „fas et nefas" savieji siekimai ar nusistatymai įgyvendyti arba apginti, — tada karu siekiama tikslo. Pažvelgę į modernųjų valstybių konstitucijas, mes matome, kad jos visos leidžia vienu ar kitu būdu griebtis karo, kaip tam tikros priemonės užsienio politikoje.

Lietuvos Valstybės Konstitucijos 31 str. nustato, kad karas yra galimas, ir nurodo, kieno ir kaip jis turi būti pradėtas, būtent: Seimo kompetencijoje yra karo pradėjimas ir baigimas. Karo veiksmai gali būti pradėti be Seimo, kai priešo šalis paskelbia Lietuvai karą, arba kai priešai, nepaskelbę karo, yra peržengę Lietuvos sieną.

Lietuvos Konstitucija neleidžia Vyriausybei savo sumanymu skelbti kam nors karą, bet, kaip matome, leidžia ginti šalį nuo priešų ir be Seimo sutikimo. Tokis leidimas yra natūralus ir aiškus dalykas, nes priešingu atveju, t. y. jei karo veiksmui pradėti, priešui užpuolus, reiktų Seimo sutikimo, tai galima būtų sulaukti tokių momentų, kad Seimas nesuspėtų susirinkti ir duoti savo sutikimo, o priešas jau galėtų giliai įsibrauti į šalį ir ją nusiaubti. Todel galima tvirtinti, kad apsiginamajame kare nėra reikalo atsiklausti Seimo valios: pati Vyriausybė turi teisės ir pareigos tokį karą pradėti ir tęsti, kol Seimas, Vyriausybės kontroliuotojas, tuo klausimu šį ar tą nenuspręs. Normaliu laiku, kada norima būtų pradėti karas be puolimo šalies, t. y. imtis puolamojo karo, reikia Seimo sutikimo, tam tikro sprendimo, kad Vyriausybė galėtų pradėti karą.

Yra tokių valstybių, kurių konstitucijos draudžia pradėti karą puolimo tikslais. Taip antai, Jungtinių Brazilijos Valstybių konstitucija 88 str. nustato, kad ši valstybė jokiu atveju, tiesioginai ar netiesioginiai, nekels užkariaujamųjų karų vis vien, ar

viena būdama, ar susijungus su kita tauta. Bet apsiginamieji karai yra leidžiami, ir jei kuri nors valstybė pultų Braziliją, tai respublikos prezidentas turi tuojau paskelbti karą ginti savo šaliai nuo priešo įsiveržimo ar užpuolimo (Brazil. konst. 1891 met. vasario 24 d. 48 str. 8 p.).

Vokietijos 1919 mt. rugpiūčio 11 dienos konstitucija nustato: karo paskelbimas ir taikos sudarymas eina Reicho įstatymu (45 str. 2 p.). Iš čia seka, kad Vokietijos Reicho prezidentas jokiu atvėju negali paskelbti karo ar sudaryti taikos be parlamento. Karo paskelbimas ar taikos sudarymas turi būti formaliu nutarimu priimtas (Vok. 68 str. 2 p.). Kad ir sumanius paskelbti karą, pats dalykas nėra skubiai išsprendžiamas, nes per dvi savaites nuo nutarimo priėmimo Reichstage Reichsratas (Valstybių atstovų taryba) gali užprotestuoti ir per dvi savaites paskelbti savo motyvus. Šiuo atsitikimu Reichstagas iš naujo gauna svarstyti savo nutarimą ir balsuoti. Jei nebūtų susitarta tarp Reichstago ir Reichsrato, tai Reicho prezidentas gali per tris mėnesius perduoti ginčo klausimą spręsti referendumo keliu. Jei prezidentas ginčijamo įstatymo neperduoda referendumui, tai šis įstatymas laikomas atmestu. Bet jei Reichstagas jam grąžintą įstatymą priima $^2/_3$ balsų dauguma, tai prezidentas turi per tris mėnesius arba paskelbti įstatymą, arba atiduoti jį spręsti referendumui (74 str. 3 p.). Iš to matyti, kad Vokietijos valstybė, pasaulinio karo pamokyta, savo konstitucija labai pasunkino karo pradėjimą. Kadangi be Reichstago sutikimo, tai yra be garantijos, negali būti paskelbtas karas, kaip kad be to negali būti ir taika sudaryta, tad toks uždraudimas vyriausybei savarankiškai pradėti karą duos progos vokiečių tautai išvengti gaištingų puolamųjų karų.

Šiaurės Amerikos Jungtinių Valstybių konstitucija nustato, kad tik Kongresas (parlamentas ir senatas) turi teisės paskelbti karą ir vartoti kitokius prievartos būdus, tiek sausumoje, tiek ir jūroje (Konst. I skyrius 8 sekcija 11 str.). Padaryti taiką leidžiama prezidentui, bet sutikus ir pritariant senatui bent $^2/_3$ balsuojančių senatorių (Konst. II sk. 2 sekc. 2 str.). Kaip matome, ir čia negalima pradėti karo be tautos atstovybės sutikimo; bet ir taika nelengva pasirašyti, nes tam reikalingas $^2/_3$ senato balsų daugumos sutikimas. Pasauliniam 1914—1918 metų karui Amerikos Kongresas davė savo sutikimą dalyvauti Amerikos vyriausybei ir siųsti kariuomenę net į Europą, bet pasirašyta prezidento Wilsono Versalės taika senato buvo atmesta. Ne vien čia minėtų valstybių parlamentai, bet ir daugelio kitų tautų turi didesnės ar mažesnės kontrolės teisės karo skelbimo dalykuose. Kai kurių valstybių parlamentams duodama išimtinė teisė karo ir taikos klausimais pirmas ir galutinis žodis tarti. Tam jau buvo minėta Vokietija, Brazilija ir Amerika; čia dar ne pro šalį bus priminus, pav., Šveicarijos respubliką, kur karo paskelbimas ir taikos sudarymas priklauso federaciniam parlamentui, t. y.

Tautos Tarybai ir valstybių Tarybai (Conseil National ir Conseil des Etats) (konst. 85 str. 6 p.). Tas pat galima pasakyti ir apie Rumūniją, kurios karaliui nėra duota teisės skelbti karas ar daryti taika, nes konstitucijoje toji teisė nėra tiesiog karaliui duota; tos pat konstitucijos 91 str. sako, kad jis teturi vien tas teises, kurios jam yra duotos, kitais žodžiais — karas skelbti ir taika daryti yra tautos atstovybės dalykas (Rumūnijos 1923 metų kovo 26-27 d. konst. 33, 88 ir 91 str.).

Mūsų kaimynės Latvijos prezidentas turi teisės pradėti karo veiksmus šalies apsaugai, jei kuri nors valstybė paskelbtų karą Latvijai arba priešas pultų Latvijos sienas. Pradėjus karo veiksmus, prezidentas tuojau turi sušaukti seimą ir tik jo nutarimu jau paskelbti karą (Konst. 1922 m. vasario 15 d. 43, 44 str.). Panaši teisė duota ir kitos musų kaimynės—Lenkijos prezidentui, kuris gali skelbti karą ir daryti taiką tik parlamentui sutikus (Lenkijos 1921 met. kovo 19 d. konst. 50 str.).

Mūsų Skandinavijos kaimyninių valstybių galvos—karaliai—irgi neturi teisės savarankiškai elgtis karo ir taikos dalykuose; taip antai, Švedijos karalius gali skelbti karą ir daryti taiką tik valstybės Tarybai nepaprastoje sesijoje, visiems nariams pavardžiui balsuojant, tinkamai tai nutarus (Regeringsformen 1809 met. birž. 6. d. 13 str.).

Vengrijoje tai net iš senų laikų buvo nustatyta, kad karalius vienas be tautos atstovybės negali imtis karo ar leisti į savo šalį be karalystės sutikimo svetimas jėgas, kaip kad yra 1608 metų įstatymuos pasakytą („Ut sum regia majestas... nec sine praescitu et consensu regni, in Hungaria et partibus sibi annexis ullum vel bellum noveat, vel militem exstraneum inducat, decretum est"). Taip pat ir taikai daryti reikalinga buvo 1536 metų įstatymu karaliaus patarėjų sutikimas („Majestas sua sine scitu consiliarorum suorum Hungarorum tractatus pacis nequaqaum transigat"). Pagal 1920 metų konstituciją palikti seni nuostatai, tik jie buvo pritaikyti prie dabartinių laikų apystatų ir faktinės padėties, t.y. ir karas, ir taika, ir kariuomenės leisti išeiti iš savo teritorijos tegalima tik parlamentui sutikus.

Karo veiksmų ir karo pradėjimo bei taikos sudarymo kontrolė, kaip matome, gali būti pavesta parlamentui. Bet yra ir tokių konstitucijų, kurios duoda teisės ir valstybės galvai—prezidentui ar karaliui—dalyvauti karo ir taikos klausimų sprendime. Pavyzdžiu mes galime imti Suomijos, Danijos ir Kinų valstybes.

Suomijos respublikos prezidentas sprendžia ir taria visus klausimus, liečiančius taiką ir karą, su parlamento pritarimu (Suomijos konst. 1919 met. liepos mėn. 17 d. 33 str.), Danijos karalius demokratas gali paskelbti karą ir padaryti taiką Rigsdagui (Folketing ir Landsting) pritarus (Danų 1915 met. birž. 5 dienos konstitucija, pakeista 1920 met. rugsėjo 10 d. 18 str.). Kinų prezidentas gali paskelbti karą, tik pritariamas parlamento. Jei prireiktų atremti svetimas užpuolimas, tai prezidentas, paskelbęs

karą, gali prašyti parlamento užgynimo. (Kinų konst. 84 str.). Tas pat taikoma ir taikos sutartims (85 str.).

Mūsų demokratiniais laikais jau maža bėra valstybių, kurių viršininkai savarankiškai gali skelbti karą kitoms valstybėms arba daryti taikos sutartis, nesiklausę parlamento. Panašios tvarkos laikosi, pav., Italija ir Belgija.

Italijos karalius, vyriausia valstybės galva, vienas turi teisės skelbti karą ir daryti taikos sutartis. Paskelbtasai karas ar sudarytoji taikos sutartis turi būti pranešta parlamentui. Jei kuri sutartis apsunkintų velstybės finansus arba keistų valstybės teritorijos ribas, tada reikalingas parlamento sutikimas. (Statuto įžangos 5 str.).

Belgijos karalius, vyriausias sausumos ir jūrų kariuomenės viršininkas, savarankiškai skelbia karą ir daro taikos sutartis, kurias tuojau ir tinkama proga praneša parlamentui. Teritorijos sienos gali būti keičiamos tik įstatymo keliu (Konst. 68 str.). Bet karalius savo veiksmams turi gauti tam tikro ministerio pritarimą, ir kol tas ministeris nėra gavęs nepasitikėjimo ir neatsistatydinęs, tol karalius gali su jo pritarimu veikti (64 str.).

Savotiški ir sektini nuostatai del ginčų sprendimo su savo kaimynais ar kitomis valstybėmis yra nustatyti Olandijos konstitucijos, kuri gali būti šiuo atvėju geru ir sektinu pavyzdžiu kitoms taikos ir ramaus gyvenimo trokštančioms ir už taiką kovojančioms šalims. Ši konstitucija įveda naują principą, būtent tarptautinių ginčų sprendimą ne karo, bet teismo ir kitų taikingų priemonių keliu. Yra nustatyta, kad karalius deda pastangas išspręsti nesusipratimams su svetimomis valstybėmis teismo keliu ir kitais taikiais būdais. Jis skelbia karą tik jau paskui parlamentui sutikus (Olandų 1922 met. lapkričio mėn. 10 d. Konst. 57 str.).

Tautos atstovybė, arba parlamentas, kontroliuoja vyriausybę užsienio politikos reikaluose ne vien tuo, kad neleidžia jai, be tam tikrų retų išimčių, be savo pritarimo skelbti karo arba daryti taikos sutartis, bet taip pat ir tuo, kad ir kiti svarbesni užsienio politikos klausimai negali būti sprendžiami be parlamento pritarimo. Tokie svarbesni klausimai, kuriems veik visų valstybių konstitucijos reikalauja parlamento pritarimo del vyriausybės užsienio politikos, yra šie: 1° galutinėje instancijoje spręsti apie tarptautines sutartis, kurios liečia valstybės suverenumą ar teritorialinę neliečiamybę ir jos arba jos piliečių finansinius ar prekybinius interesus. Kai kurios valstybės eina labai toli—reikalauja parlamento sutikimo kiekvienai tarptautinei sutarčiai padaryti, nežiūrint, kokios svarbos toji sutartis galėtų būti. Pav., Austrijos konstitucijos 50 str. reikalauja, kad visos politinės ar šiaip kokios sutartys, kuriomis bent koks įstatymas būtų keičiamas, turi galios tik nuo to momento, kai parlamentas jas ratifikuoja.

Švedų konstitucija sako, kad tuo atvėju, kada valstybės interesas reikalauja, kad didelės svarbos sutartis, kuri neliečia pavestų Riksdagui spresti klausimų, būtų sudaryta be Riksdago pritarimo, užsienio reikalų komisija, minima 54 str., turi tarti savo nuomonę del sudaromos sutarties dar prieš jos sudarymą (Konst. 12 str. 2 p.).

Tautų Sąjunga iš savo narių taip pat reikalauja, kad kiekviena sutartis arba tarptautinis ateities pasižadėjimas, sudarytas kurio nors Tautų Sąjungos nario, būtų tuojau įregistruotas Tautų Sąjungos Sekretariate ir, kiek galint, greičiau paskelbtas. Jokia šios rūšies sutartis ar pasižadėjimas neturės privalomos galios, kol jie nebus įregistruoti (Tautų Sąjungos paktas 18 str.). Iš šio Tautų Sąjungos straipsnio nuostatų aiškėja, kad kiekviena tarptautinė sutartis ar pasižadėjimas įgyja privalomosios galios, tik juos įregistravus Tautų Sąjungos Sekretariate. Bet čia pat kartu pačių Tautų Sąjungos paktą išdirbusių valstybių yra nustatyta, kad ligi šio laiko, t. y. kol valstybė nebuvo Tautų Sąjungos narys arba kol dar visai nebuvo Tautų Sąjungos, sudarytos sutartys neturi būti įregistruotos, nors jų registravimas yra pageidaujamas ir neuždraustas. Bet dar yra valstybių tarpe nemaža slaptų sutarčių, ir teks ilgai laukti, kol jos visos bus paskelbtos.

2⁰. Priėmimas parlamente užsienio reikalų ministerijos biudžeto duoda geros progos diskutuoti vyriausybės užsienio politiką ir ją parlamento balsavimu pakreipti kiton pusėn, kontroliuoti.

3⁰. Reikalavimas kiekvienu laiku iš vyriausybės žinių ir pranešimų apie valstybės santykius su kitomis užsienio valstybėmis.

4⁰. Reikalavimas, kad vyriausybės užsienio politika sutaptų su parlamento pareikštąja valia, arba reikalavimas tinkamai pasiduoti parlamentinės tvarkos principams; čia minimi klausimai ir parlamento teisės del užsienio politikos kontrolės randasi tiesioginai ar netiesioginai valstybių konstitucijos pareikšti. Imkime keletą pavyzdžių iš konstitucinės teisės srities.

Lietuvos Valstybės Konstitucijoje mes patiriame, kad: 1⁰ Seimas tvirtina šias Vyriausybės daromas Valstybės sutartis: taikos sutartis, Valstybės teritorijos įgijimo, išsižadėjimo ar perleidimo sutartis, prekybos sutartis su kitomis valstybėmis, užsienio paskolas, sutartis, kurios visai ar dalinai naikina arba pakeičia esamuosius įstatymus, sutartis, kurios uždeda pareigų Lietuvos piliečiams, sutartis, kurios nustato tiesiogines arba netiesiogines monopolijos arba nusavinimo teises (Valst. K. 30 str.[1])

---

[1]) Ligi šiol Lietuvos parlamentas yra patvirtinęs šias sutartis su kitomis valstybėmis:

1. Lietuvos Taikos sutartis su Rusija 1920 metų rugpiūčio 6 d.
2. Provizorinė sutartis pašto telegrafo ir telefono santykiams tarp Lietuvos ir Latvijos 1920 met. rugsėjo mėn. 20 dieną.
3. Sutartis, įvykusi tarp Lietuvos ir Latvijos vyriausybių del sienų nustatymo 1920 met. spalių mėn. 8 dieną.

2⁰. Seimas tvirtina valstybės biudžetą ir jo pildymą ir šia proga gali kontroliuoti Vyriausybės vedamą užsienio politiką ir del jos pareikšti savo nusistatymą, tuo pat laiku ir proga, savo nuožiūra, ką nors nutardamas ar reikšdamas pasitikėjimą ar nepasitikėjimą Ministerių Kabinetui ar tik vienam Užsienio Reikalų Ministeriui (Valst. Konst. 29, 59 str.)

3⁰. Seimas bendrai prižiūri Vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas (28 str.)[1]).

4. Konvencija nustatyti sienoms tarp Lietuvos ir Latvijos vietose ir sutvarkyti pasienio gyventojų teisėms ir sienos perkirstojo nejudinamo turto padėčiai 1921 met. liepos 9 dieną.
5. Konvencija tarp Lietuvos ir Latvijos apie piliečių teises 1921 met. liepos mėn. 9 dieną.
6. Fakultatyvinis nustatymas del Tarptautinio Teismo jurisdikcijos privalomumo 1922 met. vasario 14 dieną.
7. Nuolatinio Internacionalinio Teismo Statuto pasirašymo protokolas 1922 met. vasario 14 dieną.
8. Pašto, telegrafo ir telefono susisiekimo tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos Konvencija 1922 met. rugsėjo 27 dieną.
9. Lietuvos ir Čekoslovakų Respublikų prekybos sutartis 1923 met. spalių mėn. 26 dieną.
10. Lietuvos ir Estijos Konsulinė Konvencija 1924 met. vasario 15 dieną.
11. Lietuvos ir Latvijos Konsulinė Konvencija 1924 met. vasario 15 dien.
12. Lietuvos ir Estijos konvencija del uusikaltėlių išdavimo ir teismo pagalbos 1924 met. vasario 15 dieną.
13. Lietuvos ir Latvijos Konvencija del nusikaltėlių išdavimo ir teismo pagalbos 1924 met. vasario 15 d.
14. Lietuvos, Estijos ir Latvijos Konvencija kai kuriems tarptautinės privatinės teisės dalykams sutvarkyti 1924 met. vasario 15 dien.
15. Lietuvos ir Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija del Klaipėdos teritorijos 1924 met. liepos 30 dieną.
16. Nusikaltėlių išdavimo sutartis tarp Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstybių 1924 met. liepos mėn. 31 dieną.
17. Prekybos ir laivininkystės sutartis tarp Lietuvos ir Norvegijos 1924 met. liepos mėn. 31 dieną.
18. Lietuvos ir Vokietijos prekybos sutartis 1924 met. liepos mėn. 31 dien.
19. Lietuvos ir Vokietijos karo nuostolių ir ob—osto pinigų likvidavimo sutartis 1924 met. liepos mėn. 31 dien.
20. Sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Valstybės Konvencijos del Klaipėdos Krašto 1924 metų gegužės mėn. 8 dieną str. 8—10 vykdyti 1925 met. vasario mėn. 20 dieną.
21. Lietuvos sutartis su Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis dėliai Lietuvos skolų išsimokėjimo 1924 metų gruodžio mėn. 18 dieną.

[1]) Mūsų parlamente paklausimų teisė yra labai plačiai naudojama, ir nuo Steigiamojo Seimo ligi šiol (1925 V. 29.) paduota yra iš viso 663 paklausimai, kurių kokia dešimtoji dalis liečia užsienio politiką ir yra paduoti Užsienio Reikalų Ministeriui arba Ministeriui Pirmininkui, kartais ir kitiems ministeriams. Šie paklausimai yra duodami įvairiausiais klausimais. Imkime keletą pavyzdžių: Petras Radzevičius klausė Užsienių Reik. Min. del prancūzų karo misijos kareivių verbavimo į Vrangelio armiją (1920. IX. 20); Antanas Tumėnas—del leidimo pranc. laikraštininkui p. Begniaimes su žmona, Lietuvos piliete, valstybei priešingais tikslais važinėtis Lietuvoje (1920. X. 6); Vincas Čepinskis—del p. Galvanausko (prekybos min.) važinėjimosi po užsienį (1921. II. 22), — paklausimas Min. Pirmininkui; Elizėjus Draugelis—del priėmimo Tautų Sąjungos pasiūlymo išspręsti Vilniaus klausimą be plebiscito (1921. III 15); Vytautas Bičiūnas

Jungtinėse Amerikos Valstybėse Kongresas turi teisės: a) daryti paskolas Jungtinių Valstybių kreditan, b) tvarkyti prekybą su kitomis tautomis, tarp atskirų valstybių ir indėnų tautelių (Konst. I skyrius 8 sekc.). Sutartys, kurios buvo minėtos, daromos prezidento su Senato pritarimu. Senatas, tvirtindamas sutartis, ne tik jas priima arba atmeta, bet taip pat įneša ir savo pataisų, be kurių jis nesutinka tą ar kitą sutartį priimti.

Bendrai politikos kontrolei Amerikos (U. S. A.) prezidentas laikas nuo laiko informuoja Kongresą apie tuos klausimus, kuriuos jis randa reikalingus, kartu, žinoma, ir apie užsienio politiką. Jis skiria užsieniui ambasadorius ir pasiuntinius, Senato sutikimu (Konst. II skyr. 2 sekc. 2 str.). Kiek toliau nuo čia minėtų valstybių konstitucijos eina Vokietijos valstybės konstitucija, kuria Reicho prezidentui duodama teisė atstovauti Reichui tarptautiniuose santykiuose ir Reicho vardu daryti sąjungas ir kitokias sutartis su svetimomis valstybėmis (Konst. 45 str. 1 p.). Tik tos sutartys ir sąjungos, kurioms reikalinga yra susidurti su Reicho įstatymų leidimo sritimi, turi gauti Reichstago pritarimą (Konst. 45 str. 3 p.). Kaip matyti iš čia duodamojo konstitucijos straipsnio, Reicho prezidentas sutartims daryti turi daug daugiau kompetencijos, nei karo ir taikos darymo dalykuose: tai priklauso pačiam Reichstagui tvirtinti. Bendrai, valstybės užsienio politika kontroliuojama Reicho konstitucijos iš 35 straipsnio. Šis straipsnis sako, kad Reichstagas sudaro nuolatinę Užsienio Reikalų Komisiją, kuri veikia dargi Reichstagui neposėdžiaujant, ar jo kadencijai išėjus, ar Reichstagą paleidus, kol susirinks naujas Reichstagas. Komisijos posėdžiai nevieši, nebent komisija $^2/_3$ balsų nutars apie posėdžio viešumą.

Lenkijos prezidentas sudaro ir ratifikuoja konvencijas su užsienio valstybėmis ir jas praneša parlamentui (Konst. 49 str.). Bet prekybos ir muitų sutartys ir susitarimai, sunkiną valstybę finansų srity, arba dedą pareigas piliečiams ar keičią valstybės ribas, ir sąjungos gali būti sudaryti tik parlamentui sutikus (49 str.).

Panaši tvarka yra ir Čekoslovakijoje. Čia nustatyta, kad respublikos prezidentas atstovauja valstybei užsieny, sudaro ir ratifikuoja tarptautines konvencijas. Prekybos sutartys ir sutartys, dedančios valstybei ar piliečiams kurių nors sunkenybių ar pareigų, ypač karo pareigų, sutartys, keičiančios valstybės ribas, turi būti parlamento priimtos (1920 metų vasario 29 dienos konst. 64 str.). Veik tokia pat konstitucinė tvarka šiuo atveju yra ir Suomijoje (Konst. 33 str.), Bulgarijoje (1829 met. bal. 16 d. konst.

---

del Lietuvos-Rusų taikos sutarčiai vykdyti Komisijos Maskvoje veikimo (1921. II. 15) — U.R.M. Petras Ruseckas—del nustatymo sienų su latviais (1921. VI. 17); Kipras Bielinis—del uždraudimo kai kurių vokiečių laikraščių įvežimo Lietuvon (1922. 115); Valickis ir kiti—del Lietuvos atstovo Maskvoje Baltrušaičio kalbos (1922 III. 28); Toliušis ir Sleževičius—del Klaipėdos Krašto (1922. XII 19 d); L. Darbo Federacijos—del Sovietų vyriausybės nepildymo taikos sutarties (1923. XI. 6) ir t. t. ir t. t.

reviduota 1893 met. geg. 15 d. ir 1911 met. liep. 11 d. 1, 12, 17, 92, 133 ir 137 str.), Čili (konst. 73 str. 6 ir 19 p.).

2. Statutai, papročiai ir tradicijos. Ne vien konstitucijos keliu gali būti pagrįsta parlamentinė užsienio politikos kontrolė. Tam tikslui dažnai pakanka ir kitokių nuostatų arba būdų, kuriais galima prieiti prie vyriausybės darbų ir juos kontroliuoti. Čia turima galvoje tai, kad daugely valstybių nuolatinei užsienio politikos kontrolei yra parlamentuose tam sudarytos užsienio reikalų komisijos. Šių komisijų sudarymo pamatas pareina vienur iš pačios konstitucijos, o kitur vien numatytas reikalas sudaryti komisijas; daugiausia parlamentų statutai šį klausimą sprendžia ir tuo būdu duoda daugiau laisvės ir labiau įgalina plačiai išplėsti užsienio politikos ir bendrai užsienio reikalų politinių žygių kontrolę.

Pirmiausia pažvelgsime į užsienio valstybių nuostatus ir praktiką trumpais bruožais, o paskui kiek ilgiau apsistosime ties Lietuvos parlamentiniu gyvenimu.

Vokietijos konstitucijoje, moderniausioje sistemos ir išplėtojimo atžvilgiu, mes pastebime, kad patsai Reichstagas sudaro užsienio reikalų komisiją, anot konstitucijos žodžių: Der Reichstag bestellt einen staendigen Ausschuss für auswärtige Angelegenheiten (konst. 35 str.). Šios komisijos veikimo kompetencija, nustatyta konstitucijos, jau buvo pažymėta. Kitų valstybių konstitucijos dažniausiai tik numato tų komisijų sudarymą, o jų veikimo ribos jau nustatomos parlamento statutais. Pavyzdžiui, Lenkijos konstitucijos 29 str. sako, kad komisijų rūšį ir skaičių nustatys pats parlamento statutas. Šiuo statutu Lenkijos Seime ir Senate yra sudarytos taip pat ir užsienio reikalų komisijos. Užsienio reikalų komisijos Lenkijos parlamente svarsto užsienio politikos klausimus ir gauna iš vyriausybės įvairias informacijas ir dokumentus, kuriuos paskui pateikia parlamento žiniai. Austrijos konstitucija numato tik vieną svarbiąją komisiją (Hauptausschuss), kuri turi teisės pasiūlyti Tautos Tarybai (Seimui) išrinkti vyriausybę (55 str. ir 70 konst.). Visos kitos komisijos sudaromos paties parlamento; jų tarpe yra ir užsienio reikalų komisija. 1923 metų lapkričio mėn. 20 dienos nutarimu Austrijos Seimas pavedė svarbiausiajai komisijai taip pat ir užsienių reikalų komisijos darbus. Dažniausiai komisijų skaičius nustatyti ir jas sudaryti pavesta patiems parlamentams.

Jungtinių Amerikos Valstybių Senatas ir atstovų Rūmai turi savo atskiras komisijų komisijas (Committee on Committees), sudarytas iš daugumos ir mažumos narių. Šios komisijos sudaro įvairias komisijas ir pasiūlo jas parlamentui, kuris visada tuos pasiūlymus priima. Senatas turi užsienio reikalams Committee on Foreign Relations, sudarytą iš 9 daugumos ir 6 mažumos atstovų. Atstovų Rūmai turi tokią pat komisiją vardu Comittee of Foreign Affairs, kuri sudaryta iš 21 nario: 14 iš jų yra daugumos ir 7 mažumos atstovai. Abi komisijos viena kitos vi-

siškai nepriklauso, bet Senato Komisija turi didesnės reikšmės, nes ji taip pat sprendžia apie skyrimą užsieniui Amerikos atstovų ir sudarymą taikos sutarčių bei santykių su užsienio valstybėmis ir t. t. Komisijos turi teisės per savo pirmininką reikalauti iš Jungtinių Amerikos Valstybių prezidento ar valstybės sekretoriaus administracinių dokumentų, nors prezidentas ir jo sekretoriai neturi atsakyti į panašius reikalavimus, bet veik visada duoda prašomus atsakymus. Užsienio reikalų komisijų posėdžiai paprastai slapti, išskyrus tuos atvėjus, kuriais daroma anketa ar klausinėjami pašaliniai asmenys. Vyriausybė neturi tiesioginių santykių su komisija, bet valstybės sekretorius įeina į asmeninį kontaktą su žymesniais komisijos nariais. Be to, kontroliuoti politikai parlamentas turi periodinius respublikos prezidento pranešimus, pranešimus apie prekybinius Jungtinių Valstybių santykius ir komisijų pranešimus parlamentui (Senatui ir Atstovų Rūmams), kurie parlamento nuožiūra skelbiami dažnai jų „Congressionae Record". Taip pat kiekvienas parlamento Rūmas turi dar teisės reikalauti pranešti jam Valstybės Departamento dokumentus, jei tas „if not incompatible with the public interest". Be to, parlamentas turi teisės, kada tik nori, svarstyti užsienio politikos klausimus. Senatas paprastai tuos klausimus svarsto per savo „executive session". Posėdžio protokolai neskelbiami ir laikomi konfidencialiais, ir publika į šiuos posėdžlus paprastai neleidžiama.

Pažvelkime dabar į artimesnes mums valstybes. Danijoje 1923 metų balandžio mėnesio 13 dienos įstatymu yra organizuojama užsienio reikalų komisija; prasidėjus kiekvienai paprastai parlamento sesijai, ją sudaro 16 narių, parenkamų iš abiejų parlamento Rūmų proporcingais atstovavimo dėsniasis. Šios komisijos pareiga yra su vyriausybe svarstyti visus svarbiausius užsienio politiką liečiančius klausimus. Komisijos nariai turi laikyti paslaptyje visa, ką jie yra sužinoję tose ribose, kurios nustatomos ministerio arba komisijos pirmininko. Susidarius Tautą Sąjungai, Danų parlamentas kasmet gauna vyriausybės pranešimus apie Tautų Sąjungos priimtąsias rezoliucijas. Danijos keturios svarbiosios partijos parlamente paskiria po vieną narį, kurie sudaro Danų delegaciją Tautų Sąjungos visuotiniams suvažiavimams. Užsienio reikalų komisija visiems klausimams, kurie nelaikomi slaptais, daro pranešimus parlamentui kiekvienos sesijos pradžioje ir pabaigoje. Paprastai svarbiausi klausimai parlamento diskutuojami uždaramame abiejų rūmų posėdy, nors šiems posėdžiams nėra jokio įstatymų nustatymo.

Latvija turi Saeimoje užsienio reikalų komisiją, sudarytą parlamento statutu. Užsienio reikalų ministeris dirba nuolatiniame kontakte su šia komisija. Užsienio politika svarstoma dažnai taip pat ir Saeimos pilnaties posėdžiuose.

Rumūnijoje atstovų Rūmai turi nuolatinę užsienio reikalų komisiją, sudarytą iš 37 narių parlamento statuto 64 straipsniu. Ši komisija, renkama visai parlamento kadencijai, svarsto visus įstatymus, kurie liečia užsienio politiką. Šiaipjau parlamentas konstroliuoja vyriausybę paklausimais, interpeliacijomis ir reikalavimais pranešti dokumentus. Bet ministeriai dažniausiai į juos neatsako, teisindamiesi tuo, kad šalies interesai ir jos saugumas neleidžią kalbėti apie keliamus klausimus.

Bulgarijos užsienio reikalų komisija sudaroma parlamento (Sobranie) statutu iš 15 narių. Joje turi dalyvauti kiekvieną kartą tam tikras ministeris, jei to reikalauja pati komisija. Tada svarstomi užsienio reikalai arba duodami užsienio politikos klausimais paklausimai. Komisija renkama kiekvienai sesijai, bet, jų pageidavimais, išrenkami kas kart tie patys nariai visam parlamento kadencijos laikui, t. y. 4 metams. Ši komisija tuo skiriasi nuo kitų komisijų, kad turi biudžeto komisijoje savo nuolatinį atstovą, pačios komisijos renkamą.

Savotiški nuostatai del užsienio reikalų komisijos yra Olandijos parlamento antruose rūmuose. Šių rūmų statutu (164 str.) yra nuolatinė užsienio reikalų komisija. Šios komisijos narius kiekvienos sesijos pradžioje skiria parlamento pirmininkas, jei patsai parlamentas kitaip nenutaria. Komisijos tikslas palengvinti pasikeisti nuomonėmis užsienio reikalais tarp vyriausybės ir parlamento. Ji reikalauja iš vyriausybės tokių žinių, kokių ji nori, ir kartu su vyriausybe sprendžia visus klausimus, apie kuriuos vyriausybė nori komisijos nuomonę išgirsti. Komisija praneša parlamentui visais klausimais, kuriems vyriausybė nereikalauja paslapties, ir tada, kada pati vyriausybė šiais klausimais tiesiog nedaro pranešimo parlamentui. Komisija renkasi paskirtu jos pačios laiku kiekvieną kartą, kada to vyriausybė nori. Parlamento pirmininkas ir sekretorius yra kartu ir komisijos pirmininkas ir sekretorius. Ši komisija sudaroma iš 7 narių, skaitant ir pirmininką.

Vyriausybės užsienio, kaip ir bendroji, politika kontroliuojama interpeliacijomis ir trumpais paklausimais, į kuriuos veik išimtinai atsakoma raštu. Užsienio politika debatuojama įvairiomis programomis: interpeliacijos, biudžetas, komisijų specialūs pranešimai. Užsienio reikalų komisija veikia nuo 1919 metų kovo 26 dienos, bet ligi šiol nėra dariusi jokio pranešimo. Ji renkasi laiks nuo laiko, ir reikia manyti, kad arba visa ką ji galėtų pranešti—vyriausybės pranešama parlamentui — arba jai teikiamos žinios turi būti laikomos paslapty.

Baigdamas užsienio valstybių pavyzdžiais del parlamentinės kontrolės užsienio politikos reikaluose ir imdamas svarstyti Lietuvos parlamentinę praktiką šioje srityje, noriu dar pridėti porą pavyzdžių tokių valstybių, kurių parlamentuose užsienio politikos nuolatinei kontrolei nėra tinkamų organų, būtent — kurios neturi tam tikrų komisijų užsienio reikalams. Tokios valstybės

yra *karalinė* Italija ir *demokratinė* Šveicarija. Italijos karalius pats veda užsienio politiką per savo ministerius, kurie yra atsakingi (valstybės statuto 67 str); karaliaus vedamoji politika pranešama parlamentui tiek, kiek tai leidžia padaryti valstybės saugumas ir jos interesai (valstybės statutai, įžang. 5 str.). Šveicarijos respublikos vyriausybės vedamoji užsienio politika debatuojama tik svarstant biudžetą metinio vyriausybės pranešimo ir interpeliacijų būdu.

Lietuvos, nesenai pakilusios iš svetimų valstybių vergijos, valstybės parlamentinis gyvenimas yra dar jaunas ir neturi didelės savo papročių ir tradicijų praktikos. Mūsų valstybės parlamentinės tvarkos dėsniai daugiausia paimti iš kitų, senų parlamentinių valstybių praktikos ir vykdomi tiek, kiek tinka mūsų valstybės parlamentinio gyvenimo apystatoms. Mūsų Seime nuolat sekti užsienio politikai ir spręsti įvairiems tos srities klausimams yra sudaroma Užsienio Reikalų Komisija. Kaip kitos komisijos, taip ir šitoji sudaroma paprastąja tvarka. Pirmiau susirinkęs naujai išrinktas Seimas išrinkdavo iš visų frakcijų atstovų Komisijų Komisiją, kuriai pavesdavo nustatyti komisijų skaičių ir jų didumą, t. y. narių skaičių. Paskui jau Seimas patsai spręsdavo ir rinkdavo komisijos narius. Dabar 1924 metais birželio 18 dienos Seimo priimtuoju Seimo statutu, komisijų skaičių, jų sudėtį ir, reikalui esant, jų kompetenciją nustato Seimas kiekvienos sesijos gale ir skiria įvairias nuolatines ar laikines komisijas (34 str.). Seimas kasmet turi tris sesijas (29 str.), todel ir Seimo komisijos turi būti kasmet tris kartus nustatytos ir išrinktos.

Tuo pat būdu sudaroma ir Užsienio Reikalų Komisija, kuri dabar susideda iš 8 narių. Komisija iš savo tarpo renka pirmininką ir sekretorių ir prireikus jų pavaduotojus. Išrinktųjų vardai pranešami Seimo Pirmininkui (36 str.). Paprastai į Užsienio Reikalų Komisiją renkama kiekvienos didesnės Seimo frakcijos rimčiausi ir įtakingiausi nariai, kurie kiekvienoje sesijoje perrenkant veik tie patys paliekami. Komisijos pirmininkais renkami tie asmenys, kurie jau yra vaidinę žymų vaidmenį valstybės politikoje arba paskui tapę vyriausybės nariais, dažniausiai užsienio reikalų ministeriais, Taip antai, dr. *Purickis* buvo Steigiamojo Seimo Užsienio Reikalų Komisijos pirmininku nuo 1920 metų gegužės mėn. 30 d. lig tų pat metų liepos mėn. 9 dienos; *prof. Jurgutis*, dabartinis Lietuvos Banko Valdytojas, buvęs Užsienio Reikalų Ministeris,—nuo 1920 metų liepos 10 dienos ligi tų pat metų liepos 30 dienos; p. *Šleževičius*, buvęs Ministeris Pirmininkas ir Užsienio Reikalų Ministeris,—nuo 1920 metų liepos 30 dienos ligi 1922 metų lapkričio mėn. 6 dienos; prelatas *Just. Staugaitis*, buvęs Seimo Pirmininkas II Seime,—nuo 1922 metų lapkričio 30 d. ligi 1923 m. kovo mėn. 10 dienos; *Stasys Šilingas*, buvęs Valstybės Tarybos Pirmininkas,—nuo 1923 m. birželio 25 dienos ligi 1924 metų sausio mėn. 31 dienos; *Ant.*

Šmulkštys, krikščionių demokratų partijos Seime lyderis,—nuo 1924 m. vasario 9 dienos ligi 1925 m. gegužės 6 dienos, ir *Dr. Draugelis*, buvęs Vidaus Reikalų Ministeris, išrinktas Komisijos pirmininku 1925 m. gegužės 9 dieną.

Užsienio Reikalų Komisijoje dalyvauja didesniųjų frakcijų, tiek Seimo pozicijos, tiek ir opozicijos atstovai. Komisijos posėdžiai esti paprastai tik Komisijos narių. Bet šiuose posėdžiuose gali dalyvauti Seimo Prezidiumo nariai patariamuoju balsu: kiti Seimo atstovai gali dalyvauti tik Komisijos pirmininkui leidus (40 str.). Šis nuostatas del Prezidiumo ir Seimo atstovų dalyvavimo komisijų posėdžiuose lygiai liečia visas Seimo komisijas.

Užsienio Reikalų Komisijos posėdžiuose, kurie būva paprastai kartą savaitėje, dalyvauja nuolat patsai Užsienio Reikalų Ministeris. Kartais Komisija kviečia p. Ministerį Pirmininką daryti pranešimų arba duoti paaiškinimų į iškeltus klausimus; taip pat kviečiami daryti pranešimų ir mūsų atvažiuoją tam tikra proga valstybės atstovai užsieny. Po paklausimų ir pranešimų Komisija daro diskusijas iškeltais klausimais ir kartais priima tam tikrus nutarimus.

Mūsų Užsienio Reikalų Ministeris praneša Komisijai visais svarbesniais užsienio politikos reikalais; daro pranešimus del daromųjų sutarčių su kitomis valstybėmis, del mūsų reikalų Tautų Sąjungoje ir Ambasadorių konferencijoje, kur reikia susidurti del mūsų kovų už Vilnių ir Klaipėdą arba pastaraisiais laikais del tautinių mažumų skundų Tautų Sąjungos Tarybai. Vienu žodžiu, p. Užsienio Reikalų Ministeris dirba nuolatiniame kontakte su Seimo Užsienio Reikalų Komisija. Be to, jai pristatomos spausdintos geltonosios knygos, sutartys ir kitokie užsienio politikos dokumentai.

Užsienio Reikalų Komisija kartais posėdžiauja konfidencialiai, nors daromi konfidencialūs posėdžiai neturi prasmės, kadangi visa, kas Komisijoje įvyksta konfidencialiai, tuojau esti skelbiama kai kurių mūsų spaudos organų.

Užsienio Reikalų Komisija svarsto daromas su užsieniu politines sutartis, ir jos pranešėjai praneša apie šias sutartis Seimui, kuris paskui tas sutartis patvirtina arba atmeta.

Del pateikiamųjų Seimui sutarčių randas progos bendrai išsitarti ir apie mūsų vyriausybės užsieny vedamą politiką. Be to, ši palitika svarstoma per Užsienio Reikalų Ministerijos biudžetą, etatų ir kit. diskusijas ir įvairias užsienio politika duodamąsias interpeliacijas Ministerių Kabinetui ar Užsienio Reikalų Ministeriui. Apsvarstęs ir priėmęs pateiktas interpeliacijas, Seimas daro tam tikrus nutarimus[1]).

---

1) Nuo St. Seimo ligi šiol buvo patiektos keturios interpeliacijos užsienio politikos klausimais, kurių trys buvo Seimo priimtos, o paskutinė atmesta 1925 m. kovo mėn. 10 dieną. Čia duodamas minimų interpeliacijų sąrašas ir priimtosios mūsų Seimo rezoliucijos šia progra:

Interpeliacijos Užsienių Reikalų Ministeriui ir Ministeriui Pirmininkui del užsienio politikos reikalų.

Kieno paduota	Kuriuo klausimu	Kada paduota	Kuriam Ministeriui
1. Socialdemokratų frakcijos	del pakeistojo Hymanso projekto	1921. IX. 9.	Ministeriui Pirmininkui Griniui, Užs. Reik. M-riui Purickiui.
2. Socialdemokratų frakcijos	Del Klaipėdos krąšto padėties	1921. X. 25	Min. Pirmininkui Griniui. Užs. Reik. Minist. Purickiui.
3. Krikščionių demokratų, Ūkininkų Sąjungos, Darbo federacijos ir Valstieč. liaud. frakc.	Del vedamos politikos Klaipėdos krašte ir uosto klausimu.	1924. II. 12.	Mins. Pirmininkui ir Užs. Reik. Ministeriui Galvanauskui.
4. Valstiečių liaudininkų	Del lenkų pasirašymo su Vatikanu konkordato.	1925. III. 6.	Ministeriui Pirmininkui Petruliui.

Priimtos rezoliucijos.

1) Steigiamasis Seimas, išklausęs Vyriausybės atsakymą į interpeliaciją del Lietuvos ginčo su Lenkija, pareiškia, kad 1 kn. 1921 m. rugs. 3 dienos p. Hymanso pateiktas avanprojektas yra Lietuvai nepriimtinas ir, nustatant santykius su Lenkija, Lietuva negali sutikti priimti salygas, kurios tiesioginiu ar netiesioginiu būdu galėtų aprėžti Lietuvos Valstybės suverenumo teises.

2) St. Seimas, išklausęs Vyriausybės pranešimą Klaipėdos Krašto reikalu ir jį apsvarstęs, randa, kad:

Klaipėdos krašto ekonominiai interesai ir žymiausios jo gyventojų dalies tautiniai siekimai sudaro tiek bendra su Lietuvos Respublika, kad susidėjimas Klaipėdos Krašto vienon su Lietuva valstybėn yra neišvengiamas, abiem šalims naudingas ir realus to klausimo išsprendimas.

Kadangi Klaipėdos kraštas, kelius šimtmečius būdamas Vokietijos sudėtinė dalis, ypatingomis sąlygomis plėtė savo ekonominį ūkį, savo kultūrą, paveldėjo ypatingą jurisdikciją, gyveno kitokį kaip Lietuvos politikos ir visuomenės gyvenimą. — St. Seimas tinkamai įvertina esamus minėtose srityse skirtumus.

Tad stengiantis sudaryti vieną su Klaipėdos kraštu valstybę, Lietuvos St. Seimas mato esant reikalinga paremti Lietuvos būsimus santykius su Klaipėdos kraštu tokiais pagrindais, kurie iš vienos pusės teiktų visiems Respublikos gyventojams lygių teisių, lengvenybių ir pareigų, tinkamai apsaugotų bendruosius Respublikos reikalus, o iš kitos — kiek galint pilnai apsaugotų Klaipėdos krašto gyventojų ypatingus reikalus.

Tie ypatingi Klaipėdos krašto reikalai turėtų būti apdrausti, duodant jam, kaipo sudėtinei Respublikos daliai, teisės savotiškai rūpintis vietos ūkio, administracijos, taip pat mokesnių, vietos darbo ir socialinės apsaugos, teismų, švietimo, kultūros ir tikybos reikalais atskiro autonominio vieneto teisėmis, sutvarkyto demokratiniais pagrindais.

Taip nusistatęs, St. Seimas paveda Vyriausybei daryti visus reikalingus žygius tam, kad Klaipėdos kraštas galėtų prisidėti prie Lietuvos Respublikos.

3) Seimas, išlkausęs pono Ministerio Pirmininko ir Užsienio Reikalų Ministerio paaiškinimų del vedamosios palitikos Klaipėdos krašto klausimu ir turėdamas galvoje,

Yra duodama ir paklausimų užsienio politikos reikalais; apie tai mes jau esame minėję ir davę keleta pavyzdžių[1]).

III.

Taikos palaikymas per užsienio politikos kontrolę.

1. Konstituciniai nuostatai taikai palaikyti. Teisės teorijos, kurios skelbia principą, kad jėga yra teisė — Macht ist Recht, — nereikalauja jų įrodymo nepagrįstumo. Savaime yra aišku, kad grynoji, brutalinė jėga negali virsti teisės pamatu, negali pasidaryti teisės principu, nes šiaip mes nustotume teisėtumo ir pamestume patį teisingumą: visumet tektų pasmerkti silpnasis, jam neduoti tos teisės, kuri jam priklauso pačiais paprastaisiais žmoniškumo ir artimo meilės principais. Todel ir karas, kaip priemonė jėga įgauti savo teisę, o itin kiekvienas puolimo karas, yra neleistinas būdas spręsti tarptautiniams nesusipratimams ir ginčams. Karai, tie nemoralūs reiškiniai, turėtų būti uždrausti visų pasaulio valstybių ir įrašyti į jų konstitucijas aiškiais draudžiamaisiais dėsniais.

Deja, kol kas mes to neturime, nei Lietuvos, nei veik visų valstybių konstitucijose. Tik labai mažas valstybių skaičius turi savo pamatiniuose šios srities įstatymuose tam tikrus nuostatus.

---

a) kad Ambasadorių Konferencijos 1923 m. vasario 16 d. nota Lietuvos Vyriausybei iš esmės nesutinka su Versalės sutarties § 99 ir pono Klemenso, Varsalės Konferencijos pirmininko, laišku, kuriame nenumatyta jokių Lenkijos teisių Klaipėdos uostui;

b) kad Lenkija, sulaužiusi Suvalkų sutartį, tebelaiko užgrobusi Lietuvos Respublikos žemes su sostine Vilnium ir del to kliudo turėti diplomatinių, ekonominių bei komercinių santykių su Lietuva;

c) kad Lietuvos Vyriausybė yra pasirašiusi Barcelonos Konferencijos nuostatus del tranzito, kur nenumatoma jokių privilegijų nė vienai valstybei;—

randa:

a) kad sudarymas ekonominių ir kitokių santykių su Lenkija yra galimas tik atitaisius sulaužytą Suvalkų sutartį,

b) kad Klaipėdos uostas turi būti išimtinai Lietuvos Respublikos galioj, ir kad ji turi jį valdyti bei tvarkyti per savo Vyriausybę,

c) kad Lietuvos Vyriausybė gali taikyti Barcelonos Konferencijos nuostatus tik tranzitui tų valstybių ir su tomis valstybėmis, su kuriomis yra normalūs santykiai,—ir eina kitų dienotvarkės punktų svarstyti.

---

1) Reikia čia pastebėti, kad Lietuvai, kaipo valstybei, surištai su tam tikrais tarptautinio pobūdžio pasižadėjimais, duotais Tautų Sąjungai, dažnai tenka taip pat ir savo vidaus politikos žygiai taip tvarkyti, kad jie neatsilieptų neigiamai į užsienio politikos reikalus. Taip antai, duotoji Tautų Sąjungai tautinių mažumų teisėms nustatyti 1922 metų gegužės mėn. 12 dienos deklaracija nustato tam tikrą elgesį su mažumomis, kas jau turi eiti tos deklaracijos nustatytose ribose. Be to, bendrai yra suprantamas dalykas, kad valstybės vidaus politika atsiliepia į užsienio politiką, juo labiau mažoms valstybėms, kurių likimas daugeliu atvėjų pareina nuo pasaulio galiūnų nusistatymo. Todel ir mūsų parlamento pareiga, kontroliuojant užsienio politiką, neišleisti iš akių taip pat ir su ja surišti vidaus politikos žygiai.

Čia mes galime paimti Portugalijos respubliką, kurios konstitucija rezervuoja Respublikos Kongresui (parlamentui) leisti vyriausybei daryti karą, jei ji negali arbitražo keliu išspręsti ginčo arba jei priešas puola šalį (26 str. 14 p.). Portugalijos respublika mano, kad, rezervuojant sąjungų sutartis, geriausias būdas spręsti tarptautiniams nesusipratimams yra arbitražas (37 str.). Uruguay respublikos konstitucijoje skaitome, kad respublikos prezidentas turi teisės skelbti karą sutinkant parlamentui, jei arbitražas nebuvo galimas arba nedavė jokių vaisių (79 str. 18 g.). Dominikonų respublikos konstitucija sako: „konstitucijos nustatytos galios neskelbs karo ligi tol, kol bus imtasi arbitražo priemonių. Norint pabrėžti šis principas, kitas nuostatas turi būti įrašytas į visas respublikos sudarytas sutartis: visi galį kilti ginčai tarp susitariančiųjų šalių bus pateikti arbitražui dar prieš imantis ginklų (102 str.).

Uždraudus karus konstitucijos keliu, ginčai tarp valstybių turėtų būti sprendžiami taikos keliu ar per Tautų Sąjungą, ar per Tarptautinį Teismą. Kol veikia dabartinisTautų Sąjungos Statutas, šio statuto laikantis reiktų kariauti tik prieš tokias valstybes, kurios, sudariusios tarptautines sutartis, jų nepildytų, jas laužytų. Visiems Tautų Sąjungos nariams einant prieš nusikaltusią valstybę ekonominėmis, finansinėmis sankcijomis ir, reikalui esant, ginklo jėga (Tautų Sąjungos pakto 16 str.), maža kas norėtų pradėti karą prieš kurį nors Tautų Sąjungos narį. Todel pravartu visoms valstybėms dalyvauti Tautų Sąjungoje ir remti ją ne vien gražiais žodžiais, bet ir tikrais pasiryžimais ir visomis leistinomis išgalėmis.

Norint priversti atskiras valstybes ir jų parlamentus imtis tokios užsienio politikos, kur ginčai ir nesusipratimai būtų sprendžiami taikiu būdu ir tie būdai būtų nustatyti konstitucijoje, būtinai reikalinga, kad visi parlamento nariai kiekvienoje valstybėje būtų savarankiai ir jaustų savo, kaip tautos atstovo, atsakomybę. Dabar to dažniausiai nėra, ir parlamentuose vyriausybės darbų kontrolę ir patį parlamento darbą veda keli asmenys, frakcijų lyderiai.

2. **Tarptautinės sutartys; Tautų Sąjunga.** Kontroliuojant vyriausybės užsienio politiką, karams išvengti reikia taip pat stengtis legaliu keliu naikinti aplinkybes, kurios kelia nesusipratimus ir karus. Tos pastangos gali būti jau numatytos valstybės konstitucijoje, kaip kad tai yra padaryta Dominikonų respublikos. Šios respublikos konstitucija, kaip jau aukščiau pasakyta, nustato, kad arbitražo principas būtų įrašytas kiekvienoje daromoje su svetima vylstybe sutarty. Praktikuodami šį pavyzdį, mes galėtume padaryti taip, kad kiekviena tarptautinė sutartis verstų taikiu ir ramiu būdu spręsti kilusius nesusipratimus ir ginčus. Todel kiekvienos tautos atstovybės pareiga yra saugoti, kad jos vyriausybė, kiek galėdama, stengtųsi tarptautiniuose santykiuose apsieiti be ginklo pagalbos, be nekalto kraujo praliejimo.

Šiam tikslui dera tarptautinio sugyvenimo sutartys ir įvairūs tarptauttinai susitarimai taikai saugoti ir jai palaikyti. Daug yra padėta pastangų ir nemaža jau padaryta valstybių gyvenime tam, kad susitarimo keliu būtų galima patikrinti saugumas ir reikale atsiginti nuo priešų. Čia vaidmenį vaidina vadinamos regionalinės sutartys apsaugoti pavojingoms puolimo atžvilgiu valstybių sienoms, kaip antai, Rytų Europos valstybių sienų apsauga nuo bolševikų pavojaus, vakarų sienų klausimas Prancūzijos ir Vokietijos santykiuose. Bet tokie atskiri susitarimai nėra tinkama priemonė karams pašalinti, kadangi susidaro atskiros, viena kitai priešingos, valstybių sąjungos, kurios, besiginkluodamos ir saugodamos vien savus interesus, paskatina grupuotis bei ginkluotis kitas valstybes ir tuo duoda progos kilti naujiems karams. Tuo būdu atskiri valstybių grupavimaisi negali laiduoti pasaulinės taikos, priešingai — gimdo tik naujų karų priežastis, ir todel jie turi būti pašalinti. Tokiam tikslui yra gera ir naši dirva, parlamentams kontroliuojant užsienio politiką ir vedant prie tarptautinio pasaulinio susitarimo, nusiginkluoti, visų valstybių saugumą laiduoti kokiu nors tarptautiniu aktu. Tokis aktas galėtų būti Ženevos protokolo (1924 mt.) priėmimas, bet tik ne to turinio, kuris garantuoja status quo valstybių sienų, nors tas status quo, kaip mes žinome iš savo gyvenimo liūdno patyrimo, yra visai nepatenkinamas ir skriaudžia daugelį valstybių bei tautų. Pirma reikia peržiūrėti visų valstybių sienos ir teisingai jos ištaisyti, o paskui jau kalbėti apie visuotinės taikos sutarties pasirašymą. Kol bus viskas daroma iš antro galo, t.y. kol bus neatitaisytas sulaužytas arba amžiais paneigtas teisingumas, kol nebus laiduotos atskirų tautų laisvė ir nepriklausomybė, ir bus norima dabartinė status quo neteisinga padėtis patikrinti, tol, be abejo, mes neįvykdysime visuotinės taikos sutarties, nesulauksime pasaulinio saugumo pakto vietoje taip reikalingo pasaulio gerovei ir kultūrai nusiginklavimo, tol vis didės ir plėsis ginklavimasis, kuris savaime kelia nesantaikas, ginčus.

Ir Tautų Sąjungos statute įrašyti nuostatai taikai palaikyti, kol atskiros tautos širdingai ir rimtai nenorės taikos, lieka tik tušti ir skambūs žodžiai, ne realybė, kadangi pati Tautų Sąjunga nedraudžia atskirų gynimosi sutarčių. Tokios sutartys, savaime suprantama, paskatina priešingas valstybes daryti panašias sutartis, ir galų gale nenustojama ruoštis į karą, anot senos patarlės: „si vis pacem, para bellum". Pasidaro užburtas ratas, iš kurio tegalima išeiti vien širdingomis taikos pastangomis, kurių turėtų parodyti ne vien mažosios, bet ir didžiosios valstybės.

Tautų Sąjungos uždavinys kaip tik yra taika palaikyti. Ji, kaip institucija, gali visas nesantaikas ir ginčus ramiu ir taikiu būdu pašalinti. Yra įkurtas Tarptautinis nuolatinis Teismas, kuris gali visus valstybių tarpe kylančius ginčus ir nesusipratimus

pašalinti, teismo keliu išspręsti. Tarptautinis nuolatinis Teismas (Cour Permanente de Justice Internationale) įsteigtas Tautų Sąjungos susivažiavime 1920 metais gruodžio 13 dienos nutarimu įvykdyti Tautų Sąjungos Statuto 14 straipsniui, kuriame šio Teismo kompetencija šiaip nusakyta: Cette Cour connaître de tous différends d'un caraktère international qûe les Parties lui soumettront. Elle donnera aussi des avis consultatifs sur tout différend ou tout point dont la saisira le Conseil ou l'Assemblée. Šio teismo nutarimai, jei būtų visiems privalomi, galėtų taikiu būdu išspręsti kilusius ginčus. Atskiros valstybės jų savo tarpe kylančius ginčus su tam tikromis ar visomis valstybėmis gali pavesti spręsti šiam teismui jo statuto 36 straipsniu. Bet tuo tarpu nedaugelis valstybių tėra pasirašusių Tarptautinio Teismo sprendimo privalomumą. Tokių pasirašiusių valstybių, kad ir nedidžiausių, yra 15, būtent: Austrija, Brazilija (tam tikromis sąlygomis), Bulgarija, Kinai, Danija, Estija, Suomija, Norvegija, Olandija, Portugalija, Šveicarija, Uruguay, Švedija, Haiti ir *Lietuva*, kuri Teismo sprendimų privalomumą priėmė penkeriems metams—nuo 1922 mt. kovo mėn. 3 d. ligi 1927 metų kovo mėn. 3 d. Yra pradėti teoretiniai pasaulinės taikos pamatai, atskiros valstybės turi tik priimti tuos pamatus, kaip jų užsienio politikos principus, ir taika bus galima išlaikyti. Čia parlamentai turi gyvai susirūpinti tuo klausimu ir tinkamai kontroliuoti savo šalies vyriausybių užsienio politiką, ir tas padės išvengti slaptų sutarčių ir didelio ginklavimosi.

3. *Priemonės taikai palaikyti.* Kada visi žmonės prisigers taikos dvasios ir nenorės pavergti savo artimo ar grobti jo turtų, tada ir karo pavojui nebus tiek daug pamato, tada nebus tiek daug progos galvoti apie karus. Bet tas laikas dar toli. Pirmiau reikia išauklėti atskiri žmonės ir ištisos tautos taikos meilėje, kad paskui jau galėtume džiaugtis ramiu gyvenimu. Taip auklėti taikos dvasioje ir taikiems santykiams palaikyti su kitomis tautomis ir valstybėmis galime vien gyvendydami žmonių sąmonėje Tautų Sąjungos ir tarptautinės teisės dėsnius taikai palaikyti. Kol tai bus padaryta, reikia imtis artimesnių priemonių ir jomis siekti pasaulinės taikos.

Tokios priemonės galėtų būti: 1⁰ uždraudimas griebtis karo, kaip priemonės savajai teisei ginti arba tarp valstybių kilusiems nesusipratimams išspręsti, išskyrus tuos atsitikimus, kurie numatyti Tautų Sąjungos Statuto 16 str.

2⁰ nustatymas imtis arbitražo arba kitų taikių ir teismo priemonių spręsti valstybių tarpe kilusiems ginčams ir nesusipratimams.

3⁰ priimti Tarptautinio nuolatinio Teismo 36 str. fakultatyvų nustatymą pasiduoti šio teismo sprendimams ir juos vykdyti.

4⁰ įkūrimas Tarptautinio Parlamento, kuris galėtų tarptautiniu mastu kontroliuoti atskirų valstybių užsienio politiką ir tuo būdu pašalinti karo pavojus. *Dr. Pr. V. Raulinaitis.*

Literatūra ir naudota medžiaga:

1. Lietuvos Valstybės Konstitucija.
2. Steigiamojo Seimo darbai.
3. I ir II Seimų stenogramos.
4. Seimo Užsienių Reikalų Komisijos protokolai.
5. Įvairių valstybių konstitucijos.
6. Tarpparlamentinės Sąjungos 1923 ir 1924 m. suvažiavimų protokolai.
7. Lietuvos Grupės Tarpparlamentinės Sąjungos archyvo dokumentai.
8. Tarpparlamentinės Sąjungos Juridinės Komisijos posėdžių darbai.
9. Bryce. The American Commonwealth.
10. Borgeaud. Etablissement et revision des Constitutions en Amerique et en Europe.
11. Dereste. Les constitutions modernes.
12. Pacte de la Société des nations.
13. Statut de la Cour Perlamente de Justice Internacionale.
14. Haurion. Précis de droit Constitutionnel Paris. 1923.
15. Fauchille. Traité de droit public international Paris. 1917—1925. 3 knygos.
16. Vyriausybės Žinios. *Autorius.*

Dovanojimas, kaip dorovės ir padorumo prievolė*).

I.

Apie dovanojimą, padarytą iš dorovingumo arba padorumo, mūsų civilinėje teisėje.

Mūsų civilinė teisė[1]) nepažįsta minėtų dovanojimų instituto. Tat dalinai aiškinama tuo, kad mūsų teisė mažiau pasidavusi romėnų teisės įtakai, nekaip vokiečių B.G.B (civilinių įstatymų rinkinys); B.G.B, žinoma, pakeistu ir išplėstu pavidalu perėmė tąjį institutą iš senosios nekodifikuotos vokiečių teisės, kuri, kaip ir romėnų teisė, pažino vadinamuosius remuneratorinius dovanojimus (Vergeltungsschenkungen).

Čia turi reikšmės ir tai, kad klausimas apie prievolę, išeinančią iš dorovės ar padorumo dėsnių, dar nesudaro neginčijamo

---

*) Šaltiniai:

Bernhöft, „Enzyklopädie der Rechtswissenschaft", išleista K. Birckmeyer, Berlin 1904, 483 — 495 psl

Busch ir k. „Kommentar zum B. G. B. mit besonderer Berücksichtigung der Rechtssprechung des Reichsgerichts". I t. Berlin 1910.

Crome. System des deutschen bürgerlichen Rechts", II t. 1902

Dernburg. „System des römischen Rechts", 2 t., Berlin 1912.

Enneccerus, Kipp u. Wolff. „Lehrbuch des bürgerlichen Rechts", I t. 2, sk., Marburg 1920.

Hachenburg. „Das bürgerliche Gesetzbuch", Mannheim 1900.

Oertmann. „Kommentar zum B. G. B.", Berlin 1910. „Recht der Schuldverhältnisse".

Sohm. „Institutionen", 1920.

Staub. „Kommentar zum Handelsgesetzbuch", I t., Berlin 1920.

Standinger. „Kommentar zum B. G. B.", II t., I d., München ir Berlin 1912.

Titze H. „Enzyklopädie der Rechts-und Staatswissenschaft", Berlin 1923, VIII t.

Windscheid. „Lehrbuch des Pandektenrechts", 1906.

Mejer, D. I. „Russkoje graždanskoje pravo", Petrograd 1915,

Šeršenevič, G. F. „Učebnik russkavo graždanskavo prava", Moskva 1912,

Sinaiski, V. I. „Russkoje graždanskoje pravo", Kijev 1917, II leid.

Tiutriumov, „Zakony graždanskije" I t.

---

[1]) Taip pat ir vakarų Europos civilinių kodeksų dauguma, k.a. Šveicarijos ir Prancūzijos Code Civile, nepažįsta to dovanojimų tipo tokiu užbaigtu ir tobūlu pavidalu, kaip Vokietijos B. G. B.

teisės pagrindo, ir kad apskritai teisė ir dorovė susikryžiuoja, bet nesutampa. Kas, anot atskiro asmens ar net asmenų grupės, sudaro dorovės pareigą, dar negali būti laikoma teisės prievole. Todel yra visai suprantama, kodel tokios rūšies prievolę, išeinančią iš dorovės ar padorumo dėsnių, *Crome*[1]) laiko „ginčijama teisės prievole", o *Enneccerus*[2])—„netobula teisės prievole" (unvolkommene Rechtspflicht). Taip pat suprantama, kodel Europos civilinės teisės kodeksų dauguma, jų tarpe ir rusų kodeksas, taip atsargiai prieina prie klausimo apie tai, kad dovanojimo sistemon būtų įterptas atskiras institutas apie dovanojimus, padarytus iš dorovės arba padorumo reikalavimų.

Tačiau dar negalima pasakyti, kad tasai dovanojimo institutas yra mums visai svetimas. Pavyzdžiui, mūsų civilinė teisė pažįsta *aukojimo* institutą, kurį *Mejeris*[3]) vadina „dovanojimu siaura prasme" ir kuris tam tikru būdu stovi arti prie vokiečių „Pflichtsschenkung", sudarydamas tik vieną jo pavidalą (gaben zu wohltätigen Zwecken, in Fallen grosser Not ect...

X t. I d. 979 straipsnis apibrėžia aukojimą, kaip „laisvą turto davimą bendrai naudai". Nors del tokio apibrėžimo ir įterpimo į dovanojimo nuostatus aukojimas turi būti pripažintas dovanojimo rūšimi[4]), vis delto aukojimas daug kuo skiriasi nuo dovanojimo. Delto *Sinaiskis*[5]), pavyzdžiui, nori žiūrėti į jį, kaip į atskirą institutą. Minėtasai skirtumas savo tikslu ir grąžinimo klausimu priartina jį prie vokiečių „Pflichtsschenkung."

Savo tikslu aukojimas yra neatlyginamas turto suteikimas *bendrai naudai*, kuo, žinoma, pabrėžiamas jojo viešas pobūdis[6]). Tasai viešas aukojimo pobūdis yra pirmas bruožas, kuris priartina jį prie vokiečių dovanojimo, išeinančio iš dorovės jausmo.

Toliau, rusų *Senatas* labdarybės tikslą supranta kaip visokios pašalpos suteikimą tam tikram skurstančių asmenų rateliui ir tam tikrų žmonių gyvybės bei sveikatos apsaugą[7]).

Kai del visiems naudingo tikslo, tai jisai, anot Senato, turįs būti kreipiamas į tai, kad būtų kuriamos įmonės, naudingos visiems krašto gyventojams arba jų daliai be skirtumo lyties, amžiaus, tautybės ir fizinio bei dvasinio sveikatos stovio[8]).

Tokiu būdu mes matome, kad savo tikslu aukojimas iš tikro stovi labai arti vokiečių vadinamojo dovanojimo iš dorovės jausmo. Nors Senato paaiškinimuose ir rusų civilinės teisės komentaruose visai neminimas tasai dorovės jausmas, kaip dovanojimo

---

1) Ten pat, 17 psl.
2) Ten pat.
3) Ten pat, 182—190 psl.
4) *Šeršenevič*, ten pat, 561 pls.
5) Ten pat, 67 psl.
6) Ten pat, 67 psl,
7) Čia Rusijos Senato nuomonė daug kuo sutampa su Vokietijos „Reichsgerichto" paaiškinimais (žr. žemiau).
8) *Sinaiskis*, ten pat, 67 psl.

akstinas, bet vis delto ir toksai dorovės skatulys rusų įstatymais, be abejo, padėtas aukojimo pagrindan. Pavyzdžiui, aukojimą džiovininkų naudai, be abejo, skatina dorovės ar bent padorumo jausmas arba gėda prieš draugus, kurie neatsisako aukoti. Taigi, dorovės ar padorumo momentas čia, be abejo, yra, kad ir paslėptu būdu.

Tąją „pusiau dorovinę teisinę" prievolę, padėtą aukojimo pagrindan, ir turi galvoj rusų įstatymai nuostatuose apie grąžinimą, kurie visai skiriasi nuo dovanos grąžinimo normų.

X t. 974 str. išvardinami atsitikimai, kada dovanotojas, del dovanos gavėjo nedėkingumo, gali reikalauti dovaną grąžinti, būtent: „Jeigu priėmęs dovaną padarytų pasikėsinimą prieš dovanotojo gyvybę, sumuštų jį, grasintų jam, apšmeižtų jį bet kokiu prasižengimu ar apskritai pareikštų jam aiškų negerbimą." Vokiečių normos apie grąžinimą yra daug platesnės (plg. žemiau). Įstatymas težino tik vieną aukos grąžinimo atsitikimą, būtent, kada negalima (absoliučiai) toliau įvykdyti aukos paskyrimas ir kada turtas pavartotas kitam paskyrimui be aukotojo ar jo įpėdinių sutikimo[9]).

Tuo būdu aukos grąžinimas beveik visai nėra galimas ir jisai tolygus vokiečių nuostatams apie aukos grąžinimą. Mat, nors B. G. B. § 534 nenumato tokio absoliučio negalėjimo įvykdyti aukos paskyrimą, bet vis delto reikia manyti, kad bendroji vokiečių įstatymų dvasia, esant tokiai sąlygai, neprieštarauja dovanos grąžinimui.

Tad mes matome, kad ir rusų įstatymai pažįsta kažką panašu į dovanojimą iš dorovės jausmo, kurio grąžinimas jei ne absoliučiai, tai bent beveik atmetamas[10]). Tuo pat aukojimas, be abejo, prisiartina prie vokiečių „Pflichtsschenkung", nors tuo pat laiku aukojimas skiriasi nuo jo formaliai ir kitais atžvilgiais. Pavyzdžiui, aukojimas, skirtingai nuo dovanojimo, gali būti padarytas ir testamentu, o ne tik aukotojui gyvam esant (X t., 981 str). Tačiau, kaip pažymi *Šerševičius*[11]), iš rusų įstatymo nuostatų matyti, kad aukojimas suprantamas tik kaip davimas gyvam esant. Tokiu būdu aukojimas materialiniu atžvilgiu sutampa su vienu vokiečių „Pflichtsschenkung" pavidalu.

Iki šiol mes kalbėjome apie vieną vokiečių dovanojimo pavidalą, būtenti apie dovanojimą, padarytą iš dorovingumo, prie kurio prisiartina rusų aukojimas.

Tačiau rusų įstatymai visai nepažįsta kitos ir gal svarbiausios tokio dovanojimo rūšies. Kalbu apie dovanojimą, kaip skurstančių artimų ar tolimų giminių šelpimą arba palaikymą. Vokiečių „Pflichtsschenkung" ir apima tuos dovanojimus, kaip padarytus iš dorovingumo.

---

9) Žr. *Sinaiski*, ten pat 67 psl.
10) *Tiutriumov*, ten pat, 923 psl.
11) Ten pat, 501 psl.

Tat aiškinama dalinai tuo, kad vokiečių B. G B. apskritai plačiau supranta giminių prievoles, nekaip rusų civilinė teisė, nors jis laiko jas ne teisinėmis, bet pusiau teisinėmis prievolėmis. Iš to matyti, jog ir B.G.B. dar nėra galutinai išsprendęs klausimo prievolių, išeinančių iš giminystės ryšių.

Rusų įstatymai visiškai nutyli tokią dorovės prievolę, kuri apsireiškia medžiaginiu artimiausių giminių šelpimu dovanojimo pavidalu, o Senatas nepripažįsta alimentų teisės nei kaip aukštutinių giminių ir jų ainių (be tėvų ir vaikų), nei tarp šalutinių.

Tačiau, kaip visai teisingai pažymi *Sinaiskis*[1]), su tokiu sprendimu galima ir nesutikti, bent del artimų giminių iš tiesioginės linijos. Bet kadangi—priduria Sinaiskis—mūsų įstatymai yra kazuistingi ir juose visumet yra galimi praleidimai, tai čia tenka išeiti iš bendrosios įstatymų prasmės.

„O bendroji įstatymų prasmė — pažymi kalbamasis autorius — pas mus yra giminystės ryšių pripažinimas. Tokių ryšių pagrindinė pareiga yra *palaikyti skurstančius gimines*. Tad mūsų įstatymų dvasiai vargu bau prieštarautų alimentų teisės pripažinimas platesniems giminių sluogsniams, nekaip tat leidžia Senatas, ir bent tokio dydžio, kuris užtikrina skurstančių giminių pragyvenimo minimumą“[2]) Šiuo atžvilgiu vokiečių BGB. eina daug toliau, pripažindamas alimentų teisę giminėms iš tiesioginės linijos (1601 str.) ir apskritai žymiai išplėsdamas ją (1602 ir 1606 str.).

Taigi, išeidami iš bendros mūsų įstatymų prasmės, mes galime pripažinti ir dovanojimus, padarytus iš dorovingumo skurstancių giminių atžvilgiu, ir tokiu būdu visiškai akceptuoti vokiečių „Pflichtschenkung“. Žinoma, tuomet tektų padaryti atatinkamų išvadų iš tokios dorovinės prievolės pripažinim i ir visai atmesti tokių dovanojimų grąžinimą.

Dar lieka vadinamasis „Anstandsschenkung“, t. y. dovanojimas, padarytas iš padorumo jausmų. Mūsų įstatymai visai nepažįsta tokių dovanojimų, kurių tipingą atsitikimą sudaro rusų „arbatpinigiai“. (Rusų civilinės teisės „padovanojimai“ — „požalovanija“ X. t. §§ 934-966 — čia, žinoma, negali atatikti). Tatai, gal būti aiškinama tuo, kad Rusijoj „arbatpinigiai“ buvo suprantnami kaip atlyginimas už darbą ir tai anaiptol nesudarė „padorumo pareigos“.

Tačiau, vis daugiau europėdami, rūsų „arbatpinigiai“ ilgainiui nyksta, ir pas mus jau žinome privalomą 10% priedą už patarnavimą. Tokiu būdu vokiečių institutas „Anstandsschenkung“ gali būti mums reikalingas praktikos atžvilgiu.

Toliau, pas mus visai nesureguliuotas klausimas apie savitarpį apsikeitimą dovanomis arba apie vienašales dovanas del įvairių įvykių, k. a. draugų dovanos Kalėdoms, Velykoms ir ki-

---

[1]) Ten pat, 209 psl.
[2]) „ „ „ „

toms šventėms. Kas tai bus? Ar tokie dovanojimai galima laikyti paprastais dovanojimais, ar ne?

Iš pirmo pažiūrėjimo atrodo lyg ir taip, bet akyliau įsižiūrėję mes pastebime, kad tokios rūšies dovanojimai yra padaryti iš *padorumo jausmų*. Delto visai suprantama, kad, turint galvoj tąjį jausmą, tokių dovanojimų grąžinimas turi būti atmestas, net esant tokioms sąlygoms, kuriomis tasai grąžinimas būtų privalomas kito dovanojimo atžvilgiu[1]). Pavyzdžiui, A. siunčia B. sūnaus gimimui butelį šampano. Dar neišgėręs to butelio, B., susibaręs su A., įžeidžia jį veiksmu ar žodžiu. Mūsų įstatymais apie dovanų grąžinimą, A. turi teisės reikalauti grąžinimo. Bet ar toksai grąžinimo reikalavimas bus *padorus*? Žinoma, nusistovėjusių pažiūrų atžvilgiu tai bus nepadoru.

Vokiečių valstybės teismas, kaip žemiau nurodyta, pripažindavo dovanojimams iš padorumo tik nežymias dovanojimo vertybes, nes savaime suprantama, jog žymios vertybės dovanos negali būti vadinamos dovanomis iš padorumo. Delto yra visai pateisinamas jų grąžinimas, susidarius sąlygoms, numatytoms X t. 974 str. Štai del ko vokiečių teisė, imdama domėn tam tikrų visuomenės sluoksnių balsą, atmeta tokių dovanų grąžinimą. Žinoma, kalba eina tik apie tokias dovanas, kurių vertybė nėra žymi.

Suprantama, kad čia labai svarbų vaidmenį vaidina vietiniai papročiai ir šiokių ar tokių gyventojų sluoksnių pažiūros į padorumą. Pavyzdžiui, kas gal būtų padoru kurpių tarpe, nevisai bus padoru intelektualių darbininkų akyse. Šią aplinkybę ir turėjo galvoj vokiečių BGB (žr. žemiau).

Napoleono kodeksas, veikiantis tam tikroj Lietuvos daly, taip pat pažįsta vokiečių dovanojimą, padarytą iš padorumo jausmų. Kalbamo kodekso § 959 skamba šiaip: „dovanojimai, padarytieji jungtuvėms, neturi būti grąžinami del nedėkingumo". Čia mes kaip tik turime vokiečių „Hochzeitsgeschenke". Taigi mes matome, jog vokiečių institutas „Anstandsschenkung", bendrai imant, nėra svetimas ir kitiems kodeksams, kuriuose, tiesa, jis toli gražu ne toks tobūlas, kaip B G B § 534.

Bendroji mūsų įstatymų prasmė mums taip pat nedraudžia atmesti tokių, padarytų iš padorumo, dovanojimų grąžinimą, turint galvoj labai svarbų jų momentą — visuomenės nuomonę, kuri yra aiškiai nusistačiusi prieš tai, kad būtų grąžinamos nežymaus pobūdžio dovanos, padarytos iš padorumo jausmų.

Taigi, reziumuodami visa tai, kas buvo išdėstyta, mes prieiname išvadą, jog institutas dovanojimų, padarytų iš dorovės ar padorumo jausmų, anaiptol neprieštarauja bendrajai mūsų įstatymų dvasiai bei prasmei. Mums atrodytų labai tikslinga vadovautis mūsų teismų praktikoj tomis idėjomis, kurios išdėstytos vokiečių BGB., išskiriant minėtus dovanojimus iš bendrojo dovanojimo instituto ir privilegijuojant juos.

---

[1]) Žr. žemiau B G B normas šiuo reikalu.

Kaip parodo vokiečių valstybės teismo (Reichsgericht) praktika, tokių dovanojimų išskyrimas į daugiau privilegijuotą padėtį pasirodė labai naudingas. Todel reikia manyti, kad ir mūsų civilinėj praktikoj gali būti naudinga laikytis principų, padėtų vokiečių „Pflichts-und Anstandsschenkung“ pagrindan.

Būsimojoj Lietuvos civilinių įstatymų kodifikacijoj, šalia bendro mūsų įstatymų patobūlinimo, be abejo, galima būtų pasinaudoti mūsų didžiojo vakarų kaimyno prityrimu[1]) ir, jei ne visiškai akceptuoti minėtą institutą, tai bent laikyti jį pagrindu, reformuojant visą dovanojimo institutą, kuris reikalingas kai kurių papildymų bei pakeitimų, žinoma, prisitaikant prie specifinių Lietuvos sąlygų. Pavyzdžiui, nustatydamas dovanų grąžinimo normas, įstatymas visiškai nutyli artimų žmonių įžeidimą. Toliau, yra neaiškus grąžinimo reikalavimo teisės turinys, būtent, ar jisai kreipiamas į dovanos grąžinimą, ar į pelną gyvais pinigais, ar į tai, kas liks iš dovanos, einant BGB 531 str.

Štai del ko aš laikau, kad bus visai ne pro šalį padaryti čia trumpas vokiečių „Pflichts-und Anstandsschenkung“ analizas, kuris galėtų būti išnaudotas kaip medžiaga peržiūrint mūsų dovanojimo institutą.

II

Dovanojimas, padarytas iš dorovingumo ir padorumo, vokiečių civilinėje teisėje.

Romėnų ir vokiečių privatinės teisės vadovėliai nustato įvairius dovanojimo pavidalus. Būtent, dovanojimas esąs arba „laisvas turto davimas sutartim“[2]), arba „turto suteikimas iš duosnumo“[3]), arba „sutartis apie neatlyginamą vienos šalies pralobimą kitos šalies turtu“[4]), arba „stoka visų teisinių pirmenybių dovanojančiai šaliai“[5]). Vokiečių privatinės teisės literatūroje mes randame ir kitų dovanojimo sąvokų, kurios savo prasme mažai tesiskiria nuo viena kitos. Bet savo materialine esme visi tie įvairūs nustatymai visur sutampa su siaura įstatymų dovanojimo sąvoka. Vokiečių BGB § 516, 1 abzacu dovanojimas yra abiejų šalių sutartas neatlyginamas davimas, kuriuo kas nors

---

[1]) Šiuo atžvilgiu man atrodytų, jog visai pagrįsta yra mintis, kurią pareiškė prof. A. Janulaitis savo straipsny „Lietuvos teisyno reikalu“ („Teisė“ Nr. 7), kad, kodifikuojant Lietuvos įstatymus, reikėtų pasinaudoti labiausia vakarų Europos prityrimu, juoba kad Mažojoj Lietuvoj (Klaipėdos krašte) veikia tobulėsnis vokiečių BGB. Tačiau mums nereikėtų ignoruoti ir to gera, kurį galima pasisemti iš rusų teisės, prisitaikant prie Lietuvos gyvenimo sąlygų.

[2]) *Dernburg*, ten pat, 771 psl.

[3]) *Sohm*, ten pat, 252 psl.

[4]) *Bernhöft*, ten pat, 483/485 psl.

[5]) *Crome*, ten pat, 507 psl.

iš savo turto pralobina kitą. Šisai nustatymas § 517 papildomas tuo, kad „negali būti laikoma dovanojimu, jeigu kas nors kito naudai atsisako nuo turto įgijimo arba atsižada savo negalutinai įgytų teisių arba atsisako nuo palaikų ar užrašų".

Iš šių nustatymų susidaro tuodu juridiniu aktu, iš kurių susideda dovanojimas, būtent: davimas ir susitarimas apie jo nemokamumą. Tasai dvejopas veidas daro dovanojimą labai netvirtą prievolių teisėje. Mat, *davimas*, galįs įvykti įvairiomis teisinėmis formomis, kaip toksai, nesudaro skolos pasižadėjimo ir del to nepriklauso prievolių teisei. Bet susitarimas apie nemokamumą yra *sutartis*, iš kurios išeina savitarpės teisės bei pareigos, ir tokiu būdu dovanojimas įgauna savo reikšmės, kaip prievolių teisės dalykas.

Taigi, tasai dovanojimo netvirtumas gali būti aiškinamas jo įvairumu. Nėra galutinai nustatytų ir smulkiai apibrėžtų dovanojimo juridinės esmės formų. Dovanojimas gali įvykti: kaip betarpiškas skyrimas pozitingos turto dalies, pavyzdžiui kokio daikto arba kito dalyko; kaip atleidimas nuo pasižadėjimo ar kokio kito nuosavybės teisės įžado; kaip tokio davimo pažadėjimas (taigi, kaip dovanojimo pažadas), o taip pat kitais būdais.

Tarp įvairių dovanojimo rūšių užima įpatingą vietą dovanojimas, įvykęs iš dorovės arba padarumo reikalavimų.

Iki šiol apibrėžtuose dovanojimų pavidaluose vaidina tam tikrą, jei ne svarbiausią vaidmenį *liberalumas*, t.y. laisvas brangių pirmenybių suteiklmas. Tokie dovanojimai daromi *laisva valia* (motyvas čia visai neturi reikšmės), tuo tarpu kai dovanojimai, padarytieji iš dorovingumo ar padorumo, yra labiau kilę iš *dorovės ar mandagumo*. Žinoma, ir tokios rūšies dovanojimuose tam tikru būdu esama laisvos valios, bet ją pralenkia dorovės ar padorumo pareiga. Taigi, dovanojimai, įvykę iš dorovės ar padorumo, priešingai kitiems dovanojimo pavidalams, pareina nuo tų juridinių veiksmų motyvo, t.y. nuo dorovės ar padorumo.

Šiuo atžvilgiu dovanojimai, padarytieji iš dorovingumo ar padorumo, jų grąžinimo reikalavimo atžvilgiu prisiartina prie natūralinių pasižadėjimų (naturalis obligatio). Žinoma, betarpės dorovinės pareigos atlikimas jokiu būdu negali būti laikomas dovanojimu, pavyzdžiui, tėvų skiriamoji vaikams dalis, kiek ji atatinka tėvų turto riboms (BGB § 1624); ir praktiškai jie skiriasi nuo kits kito[1]).

Dovanojimas, padarytas iš dorovingumo ar padorumo, užima specifinę vietą, kuri skiriasi tiek nuo paprasto dovanojimo, tiek nuo natūralinių pasižadėjimų. Taigi, jisai stovi tarp laisva valia padaryto dovanojimo iš vienos pusės ir natūralinio pasižadėjimo (pasak *Crone*—„netobūlo pasižadėjimo") iš kitos pusės[2]).

Tasai kalbamo dovanojimo instituto neaiškumas aiškinamas, kaip jau buvo pažymėta, neaiškia dorovės ir padorumo

1) *Hachenburg*, ten pat, 68 psl.
2) *Bernhöft*, ten pat, ir *Crome*, ten pat, 17 psl.

sąvoka teisėje apskritai. Šiuo atžvilgiu mūsų civilinė teisė yra dar labiau atsilikusi nuo BGB, kuris bent kiek prisiėmė tas „netobūlas teisines prievoles“, kurios išeina iš dorovės ar padorumo jausmo.

III.

Dovanojimas, padarytas iš dorovingumo.

Sąvoka dorovingumo, kuriuo daromas atatinkamas dovanojimas, vokiečių B.G.B. komentatorių nėra apibendrinamas[1]). Klausimas, kada susidaro tokia prievolė, turįs būti sprendžiamas kas kartą atskirai. Čia nėsama jokio smulkiai nustatyto kriterijaus, kuriuo galima būtų vadovautis.

Įvairiais konkrečiais atsitikimais Vokietijos valstybės teismas (Reichsgericht) dorovingumo sąvoką suprato siauresne prasme. Anot Vokietijos valstybės teismo, dorovingumas reikia suprasti ne bendrosios artimo meilės patvirtinimas. Dorovingumo sąvoka greičiau reikalaujanti, kad būtų tam tikras pasižadėjimas, kilęs iš konkrečių kalbamo atsitikimo aplinkybių ir glūdįs dorovės dėsniuose. Jo buvimas ar nebuvimas galįs būti kiekvienu atskiru atsitikimu sprendžiamas, atsižvelgiant į dalyvių turtą bei būseną, o taip pat į jų asmeninius santykius.

Bet kaip gi reikia suprasti „dorovingumas“? Jis reikia suprasti kaip atatinkamas pasielgimas, atsižvelgiant į „visų sugebančių spręsti žmonių“ (der sämtlichen, urteilsfähigen Volksgenossen) nusistatymą. Taigi, čia kalbama ne apie *subjektyvią* atskiro asmens dorovę, bet apie tai, kas mūsų pažiūromis *objektyviai* reikalaujama iš dorovės[2]). Taigi, pagrindinė dorovingumo mintis glūdi *visuomenės dorovės jausmuose*[3]).

Taigi, dovanojimas, padarytas iš dorovingumo, yra laisvas davimas, įvykęs iš dorovingumo, kuris reikia nustatyti kiekvienu konkrečiu atsitikimu atskirai.

Tokių dovanojimų pavyzdžiais gali būti šie atsitikmai: šelpimas skurstančių brolių, seserų ir kitų artimų giminių, neturinčių teisinio pamato pašalpai, o taip pat duoklės labdarybės tikslais, ištikus viešiems nelaimės ar skurdo atsitikimams ir t. t.

---

[1]) Plg. *Standinger*, ten pat, 830—831 psl., *Busch*, ten pat, 711—712 psl., ir *Oertmann*, ten pat.

[2]) Oertmann, ten pat, 533 psl.

[3]) Hachenburg, ten pat, 66 ir 68 psl.

IV.

Dovanojimas, padarytas iš padorumo.

Padorumo sąvoka yra sudėtingesnė už dorovės sąvoką. Tuo tarpu kai dorovė pasiremia „visų sugebančių spręsti žmonių" nusistatymu, arba, kitaip sakant „visos visuomenės įsitikinimu",—padorumas daugiau pareina nuo tam tikrų visuomenės sluoksnių pažiūrų.

Padorumo sąvoka reikalauja tokio pasielgimo, kuris nenusidėtų sociališkai lygių žmonių pažiūroms, kad veikiantis asmuo del to nenustotų pagarbos ir visuomenės pripažinimo (Anerkennung[1]). To dėliai dovanojimuose, padarytuose iš padorumo, didelį vaidmenį vaidina vietiniai ir kalbamo luomo papročiai.

Taigi, padorumo prievolė turi du momentu: pareigą, išeinančią iš vietinių papročių iš vienos pusės, ir luomo papročius iš kitos pusės. Tokiu būdu čia kalbama apie reikalavimus, kuriuos tam tikri vietiniai ar luominiai visuomenės sluoksniai stato atskiro asmens elgesiui, jeigu jis nori būti jų gerbiamas.

Dovanojimas iš padorumo daromas tuomet, kai atsižvelgiama į sociališkai lygių žmonių jausmus. Dovanojimais iš padorumo gali būti: dovanos Kalėdoms, varduvėms, jungtuvėms ir kitokios dovanos, kurios paprastai gali būti duodamos kasdieniniame gyvenime, progai pasitaikius.

Bet Vokietijos valstybės teismas, pasiremdamas įvairiais atsitikimais, kurie buvo jo sprendžiami, aiškiai, pabrėžė, kad dovanojimas iš padorumo „pareina ne tik nuo progos, kuriai pasitaikius jis buvo padarytas, bet čia didesnį vaidmenį vaidina asmeniniai santykiai tarp dovanotojo ir apdovanotojo, taip pat jų visuomeninis ir ūkio stovis"[2]). Pavyzdžiui, švenčių pinigai Kalėdoms ir Naujiems Metams dažniausiai nėra dovana, bet tik atlyginimo priedas, kuris yra sulygtas tarnybos sutarty arba šiaip[3]).

Jeigu kalbama apie didelių sumų dovanojimą, tai, anot Reichsgericht'o, tokiu atsitikimu B.G.B. § 534 negali būti pavartotas. Taip, pavyzdžiui, Reichsgerichta's yra pratęs neigti, kad darbdavio dovanojimai savo darbininkams, kurie nesurišti su juo jokiais asmeniniais santykiais, yra padaryti iš dorovės ar padorumo. Tik jeigu senai gyvuojanti pensijų kasa buvo pasikliovusi darbdavio priedu ir tarnautojai turėjo su tuo skaitytis, — Reichsgericht'as pripažįsta padorumo prievolę tiems priedams išduoti. Reichsgericht'as nepripažįsta dovanojimo, padaryto iš dorovės ar padorumo, taip pat ir tuomet, kai to reikalauja tikyba[4]).

Taigi, ir kai del dovanojimų iš padorumo, jų buvimas ar nebuvimas tegali būti nustatytas tik saryšy su įvairiomis objektyviomis ir subjektyviomis aplinkybėmis.

---

[1]) *Standinger*, ten pat, 831 psl.
[2]) Reichsgerichtentscheidung, Juristische Wochenschrift, 1916, Nr. 11.
[3]) *Staub*, ten pat, 59 §, 34 pastabą.
[4]) *Busch*, ten pat, 712 psl.

Man atrodo pamokomas šis pavyzdys: „arbatpinigiai“, kuriuos kelneris gauna iš svečio, gali būti kartais laikomi dovanojimu iš padorumo, bet šiaip jie yra atlyginimas už patarnavimą. Kalbama apie konkretų atsitikimą: ar arbatpinigiai yra kalbamoj vietoj *privalomi* (paprastas 10% priedas) ar aiškiai *neprivalomi*, o taip pat ar kelneris, be užsakymo išpildymo, nėra daręs svečiui ir kitų paslaugų, neturinčių nieko bendra su užsakymais, atliekamais kalbamoj vietoj.

Pirmuoju ir pastaruoju atsitikimu tai bus ne dovanojimas iš padorumo, bet atlyginimas. Tačiau antruoju atsitikimu tat, be abejo, bus dovanojimas iš padorumo.

V.

Dovanojimo, padaryto iš dorovingumo ar padorumo, aiškinimas vokiečių BGB.

Kalbamo dovanojimo aiškinimas vokiečių BGB žymiai nukrypsta nuo kitų dovanojimo rūšių. Tasai ypatingas aiškinimas, žinoma, yra kilęs iš jau minėtų motyvų, kuriais tokie dovanojimai buvo padaryti. Taigi, įsai yra susidaręs, atsižvelgiant į dorovės ir padorumo prievolę, t.y. į *ginčijamas teisines prievoles*[1]).

Vokiečių BGB nustatymai apie dovanojimus, atatinkančius dorovės ir padorumo prievolei, yra šie: einant § 534, jie negalima atšaukti del nedėkingumo (§ 530), taip pat negalima reikalauti juos grąžinti iš bėdos (Notbedarf u. Einrede wegen Notbedarfs § 528 ir 519), bet ne tuo atsitikimu, kada kalbama apie dovanojimo pažadą[2]). Einant § 527, tegali būti grąžinami tik tie dovanojimai, kurie duodami su sąlyga, kad bus išpildytas tam tikras modus, jei jisai nebuvo išpildytas. Einant tuo §, apskritai negali būti kalbos apie reikalavimą dovanų grąžinti, nes tokių dovanojimų apsunkinimas tam tikru modum visiškai nėra galimas.

Taigi, įstatymas aiškiai neleidžia atšaukti ar reikalauti atgal dovanojimą, padarytą iš dorovingumo ar padorumo. Tačiau gali būti toks atsitikimas, kad duoklė *dalinai* atitinka dorovės ar padorumo prievolei, bet ne *visos* dovanos vertės atžvilgiu, ir tuomet *pertekliui* pritaikomos paprastos dovanojimo taisyklės[3]).

Be to, įstatymas ir kitu būdu yra palankus dovanojimams, padarytiems iš dorovingumo ar iš padorumo. Būtent: visų pirma

---

[1]) *Busch*, ten pat, bet pas jį kalbama vieta neaiški.

[2]) *Crome*, ten pat 17 psl.; *Enneccerus* čia įmato „netobūlą teisinę prievolę“.

[3]) *Oertmann*, ten pat, 533 psl.

jie yra leidžiami neveiksmingų arba nepilnai veiksmingų asmenų teisėtiems atstovams (§ 1641, 1804), o taip pat pirmajam įpėdiniui (Vorerbe) ir testamento vykdytojui (§ 2113, 2 abz. §§ 2205 ir 2207); antra vertus, esant bendram turtui, vyras nėra surištas žmonos sutikimu (§§ 1446, 1519 ir 1549), tik persiskyrus dovanojimai, padarytieji iš dorovingumo arba padorumo, tegali būti nekaltos šalies atšaukti. Pagaliau, turįs teisės gauti teisėtą palikimo dalį (Pflichtteilberechtigte) negali del to reikalauti, kad būtų papildyta privalomoji dalis (§ 2330)[1]).

Vadinamieji *remuneratoriniai* dovanojimai (Vergeltungsschenkungen) BGB specialiai neaiškinami ir jie gali būti taikomi § 534. Bet jie nevisumet čia priklauso, nes ne visi remuneratoriniai dovanojimai turi § 534 reikalaujamus kriterijus, o antra vertus, § 534 numatyti dovanojimai nevisumet turi remuneratorinio pobūdžio. Tat pareina nuo to, ar toksai dovanojimas be atlyginimo taip pat turi *žymų* liberalumą iš davėjo pusės arba tik labai *menką* liberalumą, palyginant su padaryta pastanga (panašiai kaip ir savitarpio dovanojimuose). Tik pastaruoju atsitikimu tat yra neginčijamas dovanojimas, padarytas iš padorumo.

§ 518 reikalaujamai privalomai formai[2]) taip pat turi pasiduoti dovanojimai, padarytieji iš dorovingumo arba padorumo, jeigu jie įvyko tik kaip pažadai.

Vokiečių palaikų mokesnio įstatymo § 56, 2 abz. yra ypač palankus dovanojimams, padarytiems iš dorovingumo arba padorumo: jie visai atleidžiami nuo mokesnio.

Šiaip dovanojimai, padarytieji iš dorovingumo ar padorumo, pritaikomi bendriems dovanojimo nustatymams, pavyzdžiui, kai del atsakomybės už tyčios darbą ir už didį neatsargumą, o taip pat del teisių arba daikto stokos (einant § 521—524).

Dr. G. Rutenbergas.

---

1) Kaip yra žinoma, mūsų civilinėj teisėj nėra visų minėtų institutų, ypač surištų su paveldėjimo teise.

2) t.y. apie notaro paliudymą.

Kas taisytina mūsų civiliniam procese.

Teismas savo prigimtim yra valdžia aktyvinė, ji reikalinga, kai esti sutramdyta normalinė teisėto valdymo eiga. Tas sutramdymas padaro neišvengiamų materialinių nuostolių, kartais labai didelių, ir todel teismo sprendimu, kaip galima greičiau, turi būti atstatyti normaliniai santykiai tarp susiginčijusių šalių.

Bet kas gi iš tikrųjų yra? Įvairūs šalių įstatymai civilinį procesą taip sutvarkė ir praktikoj jis įgijo tokių formų, kad vieton aktyvumo susidarė ypatingos rūšies vilkinimas, kuris yra lemtas daugeliui civilinių bylų. Civilinis teismas, del priežasčių nuo jo nepareinančių, ne tik negali greitai atstatyti normalų turto teisių vykdymą, bet jis kartais užvilkina ilgam laikui teisėtą turto naudojimą, kas savaime trukdo visokių įmonių ir kapitalų plėtojimąsi. Det trunkančio ilgus metus teismo proceso, koki nors ginčijami palaikai, neturėdami tikro šeimininko, tampa beveik nepelningu turtu, koi jie bus priteisti teisėtam pretendentui; kapitalai, įmonės randasi rankose ne tų, kuriems jie priklauso, ir dažnai eksploatuojami plėšriai, kol autoritetingas teismo sprendimas sugrąžins juos asmenims, kuris turi teisėtas pretenzijas į tuos turtus.

Tie ilgiausi metai, kada turtas yra neteisėtoj padėty, daugiausia atsiliepia ir į visuomenės gerovę ir dažnai ginčijamąjį turtą paverčia objektu, neturinčiu jokios vertės.

Civiliniam procese nematyti tos pagrindinės minties, kad turto teisė yra realus gyvenimo dydis ir kad tos teisės vykdymas turi būti be jokių pertraukų, kad turtas nepasiliktų ilgą laiką be tikro šeimininko. Ne tai svarbu, kad tiesa civiliniam ginče anksčiau ar vėliau bus surasta ir teismo pripažinta ir kad susidarę neteisėti santykiai kada nors bus atitaisyti, bet svarbu ir reikalinga, kad neteisėtumas tuojau būtų prašalintas, kaip tik nukentėjęs asmuo, kurio teisė uzurpuojama, bus kreipęsis į teismą.

Juk teismas negali stovėti nuošaliai, nuo gyvenimo ir jo galingų reikalavimų. Kas metai ekonominis ir socialinis gyvenimas žengia vis greitesniu tempu; keliai ir susisiekimo priemonės, kapitalo įmonių, bendrovių, sąjungų ir įvairių formų ir po-

būdžio koperatyvų augimas, smarkiai plečiasi. Visi šie praktikos reiškiniai normuojami ir reguliuojami teisės, kuri tuo pačiu metu neišvengiamai laužoma. Nuolat reikia šalinti nuostolių priežastys ir greit atitaisyti paneigtoji teisė, juk ji kaip ir pats gyvenimas, nelaukia.

Bet civiliniam teisme mes matome visai ką kita. Kas metai, bylų skaičiui augant, teismų sprendimai vis labiau užsitęsia. Tai jau rimtas konfliktas su galingais ir skubiais gyvenimo reikalavimais.

Teismo sprendimo esmė glūdi tame, kad susiginčyjusių šalių priešingose pretenzijose būtų rasta teisybė. Esant normaliniams santykiams tarp teismo ir iškėlusių bylą šalių, turi pasireikšti bendros pastangos tai teisybei surasti. Iš tikrųjų esti kaip tik priešingai: pačių bylininkų, o kartais ir jų atstovų, dedamos visos pastangos tai teisybei paslėpti.

Štai kas pirmiausia trukdo teismui greit spręsti bylas ir drauge suduoda smūgį ir pačiam teisingumui. Iš vienos—teisingosios — šalies byloje eina smarki kova už savo teisę, o iš antros — daroma viena po kitos visokių nesąžiningų pinklių teisybei paslėpti ir dedama pastangų kuo ilgiausiai klaidinti teismą. Tokia šalių kova gali trauktis labai ilgai, ir visa nelemta našta gali kristi ant teisingosios šalies.

Prieš tą pikta, taip įsivyravusį dabartiniam procese, teismui turėtų būti leista, kaip rimta priemonė, dėti pabauda tai šaliai, kurios veiksmuose pasirodytų noras tyčiomis slėpti nuo teismo teisybę. Tų pabaudų didumas pareitų nuo to, kokių priemonių bus pavartojęs nesąžiningasis bylininkas. Nasąžiningumų esti įvairiausių. Pavyzdžiui, jau iš pačių pradžių atsakovui aišku, kad ieškinys teisingas, bet jis ima gintis dirbtinai: įvairiomis ekscepcijomis, nepagrįstais prašymais ir visokiomis gudriai sugalvotomis kombinacijomis, kad tik būtų galima bylą nutraukti arba atidėti; sudaro prasimanytų priešingųjų ieškinių, teisme savo prakalbose gina melą, aiškindamas įstatymus ne bona fide, bet kaip jam naudinga.

Kadangi teisme viešpatauja laisvų rungtynių principas, tai teismas, kad ir mato tos kovos nesąžiningumą, bet dažniausiai negali jos nutraukti, o kartais dar net esti priverstas „formaliai" pripažinti nesąžiningajai šaliai pirmenybę.

Pabaudų dėjimas už nesąžiningumą civiliniam procese pripažintas juridinėj literatūroj, ir toji sistema būtų tikrai radikalė priemonė prieš bylų vilkinimą.

Antra ir rimta kliūtis greitai byloms eiti yra kelių instancijų sistema. Dar prieš pradedant kokią didesnę ieškinio kainos atžvilgiu bylą, jau šalių turima galvoje nuvaryti bylą į apeliacijos instanciją, o paskui ir į kasacijos. Šitai daryti stengiamasi tų, kuriems yra naudinga byla vilkinti. Prieš tokį bylų vilkinimą gali būti įvairių priemonių.

Pirmiausia, apeliacijos teismas turėtų būti labai nenaudingas tai šaliai, kurios nesąžiningumas ir pretenzijos neteisingumas teismo pilnai pripažinti ir apeliacinės instancijos sprendimu patvirtinti. Tas nenaudingumas turi pasireikšti tuo, kad nesąžiningai šaliai dedamos tam tikros piniginės pabaudos, kurios atimtų norą duoti nepagrįstus skundus.

Toliau galima butų dar spręsti klausimas, kaip plačiai leisti apeliaciniai skundai ir apskritai ar yra reikalingas apeliacinis teismas.

Be to, būtinai reikia rasti priemonių: a) prieš dirbtinį ieškinio kainos mažinimą, kad mažiau reikėtų mokėti teismo mokesnių, ir b) prieš neturto teisės pripažinimą, kuris tik daugina nesąžiningų bylų skaičių ir trukdo kitų bylų eigą. Ieškinio kainos ir neturto pripažinimo klausimai turėtų būti sprendžiami ne kitaip, kaip ginčo tvarka, ir turėtų būti leista suinteresuotoms šalims, o kai-kuriais atsitikimais ir Mokesnių Inspektoriams, skūstis šiais klausimais drauge su apeliacijos ir kasacijos skundais.

Pakartoju, kad teismo uždavinys — rasti priemonių teisybei apginti. Tik šitai ir svarbu, tiek vienai, tiek antrai šaliai, kada jos gina tikrą teisę. Bylininkams turi būti duota teisė išspręsti klausimas, ar jie pasitiki galutiniu pirmosios instancijos sprendimu, ar ne ir nori perkelti bylą į antrąją instanciją, o jei nori, tai ir turi už tą teisę mokėti padidintą teismo mokesnį.

Toki padidinti mokesniai padarytų bylų perkėlimą į aukštesnę instanciją nebenaudinga ir bylininkai pasiduotų pirmosios instancijos sprendimui. Žinoma, į tokį padidintųjų mokesnių nustatymą galėtų būti įneštas korektyvas, kad tie žymiai padidintieji mokesniai eina į Valstybės iždą, tik jei apeliacijos skundas bus atmestas. Šiaip ar taip kelias į apeliacijos instanciją turėtų būti taip apsunkintas, kad juo galėtų ateiti tiktai „teisingoji" šalis.

Rasti teisingas kriterijus, kad kelias į teisingumą būtų atviras, o kelias į bergždžią begalinį bylinėjimąs būtų užkirstas,— yra uždavinys pirmiausia to valdžios organo, kuriam pavesta įstatymų projektai ruošti, o pagaliau ir įstatymų leidimo organo — Seimo. Rasti tas kriterijus būtinai reikia, ir, rodos, tai ne taip jau ir sunku.

Prieš didyjį karą taip pat buvo daug bylų teismuose, bet joms tada buvo gera dirva: nebuvo užbaigta valstiečių žemės reforma, kas savaime gimdė nesusipratimus del žemės tarp dvarininkų ir ūkininkų; daugino nesusipratimus ir galutinis atidalinimas ūkininkų skirtinės žemės, servitutai, bendrosios ganyklų ir varyklų teisė, augančio bendrose ganyklose miško teisė, papildomoji 15% išperkamųjų mokesčių, kuriuos turėdavo sumokėti buv. „laisvieji" žmonės dvarininkams, ginčai tarp pačių ūkininko del teisės naudotis išperkamaja skirtine žeme, išskirstymas rėžių ūkininkų dubose ir tt. Tie nesusipratimai ir ginčai del žemės pagimdydavo daug ir baudžiamųjų bylų. Dabar tų bylų nebėr.

Visoj Lietuvoj (neskaitant okupuotosios dalies) buvo, gali sakyt, vienas Apygardos Teismas, o dabar jų keturi, o vis delto jie visi kaip ir taikos teisėjai užversti byloms. Klausimas, iš kur ir delko jų tiek daug?

Gyvenamasis laikas yra moralinio susmukimo laikas, o anormalinis gyvenimas gimdo ir nenormalines bylas ir nenormalinius jų vedimo būdus. Jei tai teisinga, tai negelbės nei teismų didinimas, nei teisėjų energija bei pasišventimas. Reikalingos yra labiau ekstraordinarinės tikslingesnės priemonės, kurias nurodo pats gyvenimas. Tos priemonės turi būti nukreiptos prieš nesąžiningumą ne tik pačių bylininkų, bet kartais ir jų atstovų.

Mūsų proceso, paveldėto iš rusų, pagrindan padėti gražūs, kilnūs principai, bet... tempora mutantur et nos mutamur in illis. Karas, komunizmas, partijų rietenos, politikavimas ir tt. sudemoralizavo žmones... Svetimo turto grobimas, noras pasipelnyti artimo sąskaiton — beveik kasdieniniai reiškiniai, ir, deja, visuomenė liovėsi į tai reagavus. Kad ir labai liūdna laužyti pagrindiniai proceso principai, bet realus gyvenimas verste verčia teismą atsižvelgti į jo reikalavimus. Negalima skrajoti padangėse, kada tave pliekia gyvenimo botagas.

Bernardas Fridmanas.

Pranešimas.

Lietuvos Teisininkų Draugijos Valdyba praneša, kad:

1) **Šeštadienį, sausio 16 d. 6 val. vak.** šaukiamas Draugijos visuotinis susirinkimas šia dienotvarke:

a) Valdybos ir Revizijos Komisijos pranešimai;
b) Naujos Valdybos rinkimai;
c) Einamieji klausimai.

2) **Sekmadienį, sausio 17 d. 5 val. vak.** įvyks Lietuvos Teisininkų Suvažiavimas, kurio dienotvarkė bus paskelbta vėliau. Norintieji daryti pranešimų prašomi nurodyti Valdybai temas ligi sausio 10 dienos.

Susirinkimo ir Suvažiavimo vieta: Kaunas, Laisvės Alėja 63, Vyriausiojo Tribunolo salėje. *Valdyba.*

Atsiųstos Redakcijai knygos:

1. **Teisės enciklopedijos paskaitos.** Surašė ord. prof. P. Leonas. Kaunas 1924 m.
2. **Teisės enciklopedija ir metodologija.** Ištrauka iš „Enzyklopädie und Metodologie der Rechtswissenschaft" Prof. Dr. Karl. v. Gareis. Vertė stud. P. Juknevičius ir J. Montvila. 1924 m.
3. **Politiškosios ekonomijos pagrindai.** Prof. M. Tugan-Baranovskis. Vertė Doc. P. Šalčius. 1923 m.
4. **Lietuvos Finansai** 1 dalis. Doc. A. Moraviskis. 1925 m.
5. **Teisių Fakulteto Darbai** 1 knygos. 1924 m.
6. **Baudžiamoji Teisė.** Paskaitos. V. Stankevičius. 1925 m.
7. **Civilinio Proceso Paskaitos,** surašytos Ord. Prof. Vl. Mačio. 1924 m.

Oficialinis skyrius.

I

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 192 (1925—VI—4): Rekvizicijų liekanų išrinkimo įst..—Žydų tautinių bendr. įst..—Liet. atstatymo Komisariato įstatymo pakeit..— Tranzitinio miško plukdymo Nemunu taisyklės.

Nr. 194 (1925—VI—13): Radio susisiekimo įst.. — Sustiprintos apsaugos įst..—Troboms statyti paskolų davimo įst..

Nr. 195 (1925—VI—24): Klaipėdos Krašto Seimelio rinkimų įst..—Žemės reformos įstatymo pakeitimas.

Nr. 196 (1925—VI—26): Pasižymėjusiems visuomenės veikėjams pensijų įst.. — Karinės prievolės įstatymo pakeit..—Baudž. Statuto pakeitimai. — Susirinkimų įstatymo pakeit..

Nr. 197 (1925—VII—4): Veikusių Lietuvoje piniginių vienetų pakeitimo litais įstatymas.— Skolinamųjų raštų registracijos įst. — Savivaldybių įstatymo pakeit..—Spaudos įstatymų pakeit..

Nr. 198 (1925—VII—11): Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstybių paskolos fondavimo įst..

Nr. 199 (1925—VII—31): (Ost) markių ir auksinų litais keitimo lentelė.

Nr. 200 (1925—VIII—5): Žemės tvarkymo įst..—Žemės reformos įstatymo ir jo pakeitimo pakeit..

Nr. 201 (1925—VIII—11): Karių pensijų įst.. — Vandens kelių ir uostų rinkliavos įst..

Nr. 202 (1925—VIII—26): Prorėžių ir žemių įsiterpimų panaikinimo taisyklės. — Medžioklės įstatymui vykdyti taisyklės. — Klaipėdos krašto piliečiams pasus duoti taisyklės.

Nr. 203 (1925—IX—16): Prekių kleimavimo taisyklės.—Servitutams ir bendrosioms ganykloms likviduoti įstatymui vykdyti taisyklės.

Nr. 204 (1925—IX—25): Darbo inspekcijos įstatymui vykdyti instrukcija.— Technikos inspektoriams instrukcija.

Nr. 205 (1925—X—6): Rusų rublių keitimo litais lentelė.

Nr, 206 (1925—XI—7): Plentais važinėti taisyklės.

Nr. 208 (1925—XI—26): Žydų tautinių bendruomenių įstatymui vykdyti taisyklės.

Nr. 209 (1925—XII—5): Mėsos eksporto kontrolės įst..—Rekvizicijų liekanų išieškojimo panaikinimo įst.. — Žemės ref. įst. vykdyti instrukcijos pakeit..

Nr. 210 (1925—XII—12): Skerdyklų ir mėsos priežiūros įst.. — Žydų tautinių bendruomenių tarybų rink. instrukcija.

Baudžiamojo statuto pakeitimas.

(V. Ž. 1925-VI-26 Nr. 196)

Baudžiamasis statutas papildomas šitais naujais straipsniais:

99 str.

Kas nusikalto nužudęs Respublikos Prezidentą, Seimo atstovą, Ministerių Kabineto narį, Valstybės Kontrolierių ar Vyriausiąjį Kariuomenės Vadą, tas baudžiamas mirtimi. Ta pačia bausme baudžiamas tas, kuris yra nužudęs valstybės tarnautoją, einantį pareigas arba del jų ėjimo.

100 str.

Kas nusikalto dalyvavęs sąjungoje, susidariusioje įvykdyti sunkiajam nusikaltimui, nurodytam 99 str., tas baudžiamas kalėti sunkiajame kalėjime ligi gyvos galvos.

Kas nusikalto įkalbinėjes sudaryti tokią sąjungą ar dalyvauti joje, nors ji ir nebūtų susidariusi, tas baudžiamas kalėti sunkiajame kalėjime ne ilgiau kaip 8 metus.

230[1] str.

Kas nusikalto laikęs be tam tikro leidimo karinius ginklus, sprogstamąją medžiagą, amuniciją ar didelį skaičių paprastų ginklų, tas baudžiamas kalėti paprastajame kalėjime ne ilgiau kaip 3 metus.

453[1] str.

Kas nusikalto nužudęs žmogų politikos tikslais, tas baudžiamas mirtimi.

Šitas įstatymas veikia nuo paskelbimo dienos.

STULGINSKIS
Respublikos Prezidentas.

V. PETRULIS
Ministeris Pirmininkas.

Baudžiamojo statuto pakeitimas.

(V. Ž. 1925-VI-26 Nr. 196).

Baudžiamojo statuto 195 str. pakeičiamas šitaip:

Kas, neturėdamas teisės verstis gydytojo praktika arba tą teisę būdamas atimtas, yra gydęs —

1) atlyginamas, bet nesmarkiai veikiančiais vaistais ar bet kuria priemone, yra baudžiamas areštu ne daugiau kaip tris mėnesius arba bauda ne daugiau kaip tūkstantį penkis šimtus litų;

2) nors ir neatlyginamas, bet nuodingais ar smarkiai veikiančiais vaistais ar daręs kruvinas operacijas, yra baudžiamas kalėti paprastajamė kalėjime.

STULGINSKIS
Respublikos Prezidentas.

V. PETRULIS
Ministeris Pirmininkas.

Susirinkimų įstatymo pakeitimas.

(V. Ž. 1925—VI—26 Nr. 196),

Susirinkimų įstatymas (L.V.Ž. Nr. 20) pakeičiamas šitaip.

§ 16.

Atvirame ore susirinkimai visumet yra vieši ir daromi viešųjų susirinkimų tvarka.

Atvirame ore susirinkimai negali būti daromi viešo naudojimosi keliuose, gatvėse, aikštėse ir kitose vietose, kur jie gali ardyti viešąją tvarką ir ramumą.

Šitas įstatymo pakeitimas veikia nuo paskelbimo dienos.

STULGINSKIS
Respublikos Prezidentas.

V. PETRULIS
Ministeris Pirmininkas.

Veikusių Lietuvoje piniginių vienetų pakeitimo litais įstatymas.

(V. Ž. 1926—VII—4 Nr, 197).

§ 1.

Įstatymuose nustatytos rubliais sumos, įstatymų nepakeistos litais, keičiamos litais, laikant vieną rublį lygų penkiems litams.

§ 2.

Įstatymuose numatytos vokiečių (ost) markėmis ar auksinais sumos, įstatymų nepakeistos litais, keičiamos litais Jungtinių Amerikos Valstybių dolerio kursu, kuris yra buvęs tų įstatymų paskelbimo metu.

§ 3.

a) Piniginės prievolės, susidariusios rubliais ligi 1915 metų rugsėjo mėn. pirmos dienos, atlyginamos litais, laikant vieną rublį lygų vienam litui.

b) Piniginės prievolės, susidarusios rubliais, (ost) markėmis ar auksinais po 1915 metų rugsėjo mėn. pirmos dienos, atlyginamos litais Jungtinių Amerikos Valstybių dolerio kursu, kuris yra buvęs prievolės susidarymo metu, duodant tos sumos dvidešimt %.

c) Piniginės prievolės, susidariusios rubliais ligi 1915 metų rugsėjo mėn. pirmos dienos iš paveldėjimų, testamentų, legatų, alimentų, pensijų, nukentėjusiems del nelaimingų atsitikimų, deliktų ir neteisėtų pasipelnymų, atlyginamos už rublį po penkis litus; tokios pat prievolės, susidariusios rubliais, (ost) markėmis ar auksinais po 1915 metų rugsėjo mėn. pirmos dienos, atlyginamos litais Jungtinių Amerikos Valstybių dolerio kursu, kuris yra buvęs prievolės susidarymo metu.

d) Procentai šitame paragrafe nurodytoms prievolėms ligi pareikalavimo dienos neskaitomi.

§ 4.

a) Ligi 1922 metų spalių mėn. pirmos dienos įneštus į Lietuvos Iždą ar į kredito įstaigą auksinais ar (ost) markėmis depozitus, einamąsias sąskaitas ir indėlius tos įstaigos išmoka litais, laikydamos vieną litą lygų šimtui septyniasdešimts penkiems auksinams arba (ost) markėms.

Pastaba. Kredito įstaigoms skolos auksinais ar (ost) markėmis atlyginama litais, laikant vieną litą lygu šimtui septyniasdešimts penkiems auksinams arba (ost) markėms.

b) Įnešti į šito paragrafo „a“ punkte nurodytas įstaigas po 1922 metų spalių mėn. pirmos dienos ligi 1923 metų sausio m. pirmos dienos auksinais ar (ost) markėmis depozitai, einamosios sąskaitos ir indėliai išmokami litais įnešimo dienos kursu.

c) Įnešti į šito paragrafo „a“ punkte nurodytas įstaigas kitokia valiuta depozitai išmokami deponuota valiuta, arba jeigu jos tose įstaigose nėra, — litais depozito įnešimo dienos kursu.

§ 5.

a) Piniginių prievolių, atlyginimų rubliais, auksinais ar (ost) markėmis abipusiu susitarimu ir priteistą galutinu teismo sprendimu, šitas įstatymas neliečia.

b) Atlygintomis šituo paragrafu laikomos ir tos skolos, kurioms išmokėti buvo įnešti depozitan rubliai ligi 1921 metų sausio mėn. pirmos dienos, auksinai ar (ost) markės ligi 1922 metų spalių mėn. pirmos dienos.

c) Leidžiama kelti ieškiniai per šešis mėnesius nuo šito įstatymo paskelbimo dienos del tų skolų, kurių įsisenėjimo terminas yra išėjęs po 1922 metų spalių mėn. pirmos dienos.

§ 6.

Svetimšaliai gauna atlyginimo tiek, kiek gauna Lietuvos piliečiai tų svetimšalių valstybėse, bet ne daugiau kaip šio įstatymo nustatyta Lietuvos piliečiams.

§ 7.

Pinigų kursų lentelę šitam įstatymui skelbia Finansų Ministeris.

§ 8.

„Įstatymas apie visokių rūšių skolų ir sutarčių pasižadėjimų, sudarytų kitoj negu dabar vartojamoj valiutoj, išmokėjimus“ (L. V. Ž. Nr. 17). „Įstatymas del kai kurių prieš vokiečių okupaciją arba okupacijos metu padarytųjų skolų ir pasižadėjimų atitaisymą“ (L. V. Ž. Nr. 1/19) ir kiti visi įstatymai, kurie šitam įstatymui prieštarauja, nustoja veikę.

§ 9.

Šitas įstatymas veikia nuo paskelbimo dienos.

STULGINSKIS
Respublikos Prezidentas.

V. PETRULIS
Ministeris Pirmininkas.

Skolinamųjų raštų registracijos įstatymas.

(V. Ž. 1925—VII—4 Nr. 197).

§ 1.

Skolinamieji raštai, vekseliai ir pasižadėjimai, surašyti rusų rubliais ar (ost) markėmis ir sudaryti ne Lietuvos piliečių ne Lietuvos teritorijoj, turi būti įregistruoti Lietuvoje pas taikos teisėją ar notarą per vieną mėnesį šitą įstatymą paskelbus.

§ 2.

1 §-e nurodyti skolinamieji raštai, vekseliai ir pasižadėjimai registruojami tik tada, jeigu juos pristato teisėti tų dokumentų laikytojai.

§ 3.

1 §-e nurodytų dokumentų teisėti laikytojai, įstatymo paskirtu laiku neregistravę šitų dokumentų, laikomi atsisakę nuo savo teisės, pagrįstos tais dokumentais.

§ 4.

Šitą įstatymą vykdo Teisingumo Ministeris.

STULGINSKIS
Respublikos Prezidentas.

V. PETRULIS
Ministeris Pirmininkas.

Spaudos įstatymo pakeitimas.

(V. Ž. 1925—VII—4 Nr. 197).

Spaudos įstatymas (L. V. Ž. Nr. 17) pakeičiamas šitaip:

§ 9.

Spaustuvės ir tolygios įstaigos, leisdamos spausdinius, turi pristatyti miesto ir apskrities arba apskrities viršininkui kiekvieno leidinio pirmuosius aštuonis egzempliorius.

§ 19.

Baudžiamajame Statute numatytas del nusikalstamų darbų bylas Baudžiamojo Proceso tvarka kelia miestų ir apskričių arba apskričių viršininkai ir valstybės gynėjai, prisilaikydami Baudžiamojo Proceso 1213^{4}—1213^{16} straipsniuose nurodytos tvarkos.

Šitas įstatymo pakeitimas veikia nuo paskelbimo dienos.

STULGINSKIS
Respublikos Prezidentas.

V. PETRULIS
Ministeris Pirmininkas.

II.

Resbublikos Prezidento įsakymai:

Paskirti: Vilkijos nuov. T. Teisėjas *Simanas Žilinskas*, Kauno m. II nuov. T. Teisėjas *Česlovas Butkys*, Teisingumo Ministerio Tarybos Narys *Zigmas Balcevičius*, Kauno Ap. Teismo Pirmininko Padėjėjas *Aleksandras Milčinskis* (šiam prašant) — Kauno Apyg. Teismo Nariais nuo š. m. birželio 1 d. (Įsak. 1925—V—30 d. ir VI—3 d. NN. 100, 101, 105, 107); Kelmės nuov. T. Teisėjas *Juozas Stanevičius*— Šiaulių Ap. Teismo Nariu nuo š. m. birželio 1 d. (Įsak. 1925—V—30 N. 99); Kauno Ap. Teismo Narys *Boleslovas Masiulis* — to Teismo Pirmininko Padėjėju nuo š.m. birželio 1 d. (Įsak. 1925—VI—3 N. 104); Kauno Apyg. Teismo Narys *Jonas Staškevičius* — V. Tribunolo Nariu nuo š.m. birželio 1 d. (Įsak. 1925—VI—3 d. N 106); Papilės nuov. T. Teisėjas *Mykolas Tamoševičius* — Šiaulių Ap. Teismo Nariu nuo š.m. liepos 1. d. (Įsak. 1925—VI—30 N 119); Šiaulių Ap. Teismo Narys *Napoleonas Morkvėnas* — Panevėžio Ap. Teismo Pirmininku nuo š.m. liepos 1 d. (Įsak. 1925—IX—24 N 164); Šiaulių Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėjas *Boleslovas Pečkauskas*—Šiaulių Ap. Teismo Nariu nuo š.m. lapkricio 1 d. (Įsak. 1925—X—28 N 189).

Atleistas iš tarnybos Panevėžio Apyg. Teismo Pirmininkas *Augustinas Janulaitis* (Įsak. 1925 — VIII—14 N 157).

III.

Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: Alytaus II nuov. T. Teisejas *Jonas Krulickis* — Mariampolės Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. rugpiūčio 1 d. (Įsak. N 131); Teisininkas *Genrikas Nutautas* —Šiaulių Ap. T. V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. rugp. 1 d. (Įsak N 140); Ežerėnų ap. viršininkas *Ignas Urbaitis* (Vid. Reik. Min-jos sutikimu) — Rokiškio I nuov. T. Tardytoju nuo š.m. rugp. 1 d. (Įsak. N 146); kun. *Martynns Jonaitis* — nepilnamečių nusikaltėlių drausmės ir auklėjlmo įstaigos vedėju nuo š. m. rugsėjo 5 d. (Įsak. N 168); Kauno Ap. Teismo Vyr. Notaro Padėjėjas *Eduardas Krečka* — Šiaulių II-ju Notaru nuo š.m. spalių 1 d. (Įsak. N 177); atsargos Majoras *Petras Kairys* — Panevėžio 1 nuov. T. Tardytoju — nuo š.m. rugsėjo 25 d. (Įsak. N 195); Šakių nuov. T. Teisėjas *Jonas Riauba* — Šakių Notaru nuo š.m. lapkričio 1 d. (Įsak. N 221); Teisininkas *Dionizas Monstavičius* — Panevėžio Ap. T. V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. lapkričio 1 d. (Įsak N 225); Mariampolės I nuov. T. Tardytojas *Aleksandras Zbierajauskas* — Prienų nuov. T. Teisėju nuo š. m. lapkričio 4 d. (Įsak. N 227); Panevėžio Ap. T. svarb. b. T. Tardytojas *Antanas Kubilius* — to paties teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. lapkr. 16 d. (Įsak. N 235); Telšių nuov. T. Tardytojas *Aleksandras Petkevičius*—Šiaulų Ap. T. V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. lapkr. 16 d. (Įsak.N. 235).

Pavesta eiti pareigos: Kauno Ap. T. jaun. kandidatui *Abdonui -Karoliui Remezui* — Alytaus I nuov. Taikos Teisėjo nuo š.m. birželio 4 d. (Įsak. N 87); Rokiškio 1 nuov. T. Tardytojui *Aleksandrui Mikutavičiui*—Panevėžio Ap. T. V. Gynėjo Padėjėjo nuo š.m. birželio 21 d. (Įsak. N. 91; e. Panevėžio I nuov. T. Tardytojo par. *Antanui Kubiliui*—Panevėžio ap. T. svarb. b. Tardytojo nuo š.m. rugp. 1 d. (Įsak. N 133); Panevėžio Ap. T. V. Gynėjo Padėjėjui *Ignui Paškevičiui*—yp. svarb. b. T. Tardytojo (laikinai) nuo š m. rugp, 1 d. (Įsak. N 138); e. Kauno Ap. T. sekretoriaus par. *Antanui Valavičiui*— Kauno Ap. T. V Gynėjo Padėjėjo nuo š.m. rugsėjo 22 d. (Įsak. N 178); e. Kauno II nuov. T. Tardytojo par. *Jonui Navickui* — Kauno Ap. T. V. Gynėjo Padėjėjo nuo š.m. rugsėjo 22 d. (Įsak. N 179); Kauno Ap. T. sekretoriui *Antanui Laucevičiui* — Kretingos nuov. T. Teisėjo nuo š.m. spalių 1 d. (Įsak N 181); *Jonui Čeponiui* — Kauno IV nuov. T. Teisėjo nuo š.m. spalių 1 d. (Įsak. N 188); Kauno Ap. T. vyr. kandidatui *Jurgiui Leonui* — Kauno IV nuov. T. Tardytojo nuo š.m. rugsėjo 24 d. (Įsak. N 191); Kauno Ap. T. jaun. kandidatui *Bonifacui Šemetui* — Kauno II nuov. T. Teisėjui nuo š.m. rugsėjo 24 d. (Įsak. N 192);

Panevėžio II nuov. T. Tardytojui *Ignui Džiugui* — Panevėžio Ap. T. V. Gynėjo Padėjėjo nuo š.m spalių 1 d. (Įsak. N 196); Kauno Ap. T. jaun. kandidatui *Pranui Kovaliūnui* Papilės nuov. T. Teisėjo nuo š.m. spalių 1 d. (Įsak. N 204); Kaišedorių nuov. T. Tardytojui *Vytautui Žostautui*—Kauno II nuov. T. Tardytojo nuo š.m. spalių 1 d. (Įsak N 205); Kauno Ap. T. vyr. kandidatui *Tomui-Jurgiui Daugirdui* — Kaišedorių nuov. T. Tardytojo nuo š.m. spalių 1 d. (Įsak N. 206); Teisininkui *Silvestrui Leonui* — Telšių nuov. T. Teisėjo nuo š.m. lapkričio 1 d. (Įsak. N 219); Kauno Ap. T. jaun. kandidatui *Juozui Ingauniui* — Seinų nuov. T.Tardytojo nuo š.m. lapkričio 1 d. (Įsak. N 222); Šiaulių Ap. T. vyr. kandidatui *Martynui Vambutui* — Kretingos nuov. T. Tardytojo nuo š.m. lapkričio 1 d. (Įsak N 224); Mariampolės Ap. T. vyr. kandidatui *Aleksandrui Sokolovui* — Šakių nuov. T. Tardytojo nuo š.m. lapkričio 16 d. (Įsak. N 239); Mariampolės Ap. T. jaun. kandidatui *Aleksandrui Marčionkui* — Mariamp. I nuov. T. Tardytojo nuo š.m. lapkričio 16 d. (Įsak. N 240).

Perkelti: Alytaus I nuov. T. Teisėjas *Jonas Liukpetris* — Vilkijos nuov. T. Teisėju nuo š. m. birželio 4 d. (Įsak. Nr. 86); Alytaus I nuov. T. Tardytojas *Julijonas Kalėda*— Kelmės nuov. T. Tardytoju (Įsak. Nr. 100); Kauno IV nuov. T. Tardytojas *Simas Marčiulionis* — Alytaus II nuov. T. Tardytoju nuo š. m. rugp. 25 d. (Įsak. Nr. 158); Seinų nuov. T. Tardytojas *Bruno Frenkelis* — Utenos I nuov. T. Tardytoju nuo š. m. rūgsėjo 16 d. (Įsak. Nr. 169); Prienų nuov. T. Teisėjas *Antanas Kudirka* — Šakių nuov. T. Teisėju nuo š. m. lapkričio 4 d. (Įsak. Nr. 226).

Atleisti iš tarnybos: Kauno Ap. T. V. Gynėjo Padėjėjas *Leontijus Prušakevičius* — nuo š. m. rūgsėjo 5 d. (Įsak. Nr. 166); Kretingos nuov. T. Teisėjas *Vladas Kaveckas*, del jo paties prašymo, — nuo š. m. spalių 1 d. (Įsak. Nr. 180); Joniškio Notaras *Bolis Monkevičius* — nuo š. m. spalių 1 d. (Įsak. Nr. 182); Kretingos nuov. T. Tardytojas *Povilas Opulskis*, del jo paties prašymo, — nuo š. m. lapkričio 1 d. (Įsak. Nr. 223); Teisingumo Min-jos sekretorius *Antanas Švedas*, del jo paties prašymo, — nuo š. m. lapkričio 16 d. (Įsak. Nr. 241).

Išbrauktas iš tarnautojų skaičiaus miręs Šakių Notaras *Vaclovas Naruševičius* nuo š. m. spalių 17 d. (Įsak. Nr. 215).

Pavesta Trakų nuov. T. Teisėjui atlikti notaro darbas (Įsak. 1925 — VIII — 31 d. Nr. 165).

Įsteigta Kauno IV t. teisėjo nuovada nuo š. m. spalių 1 d. (Įsak. Nr. 187).

Priskirtas Šiaulių valsčius prie Šiaulių II taikos teisėjo nuovados (Įsak. Nr. 220).

Redaktorius **A. Kriščiukaitis.**